

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

**HACI BEKTAŞ VELİ FELSEFESİNE
EĞİTSEL BİR BAKIŞ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FULYA ŞAHİN

GAZİANTEP
HAZİRAN 2019

T.C.
GAZIANTEP ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

**HACI BEKTAŞ VELİ FELSEFESİNE
EĞİTSEL BİR BAKIŞ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FULYA ŞAHİN

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Recep KAHRAMANOĞLU

GAZIANTEP
HAZİRAN 2019

TEZ ONAY SAYFASI

Öğrencinin Adı ve Soyadı : Fulya ŞAHİN
Üniversite : Gaziantep Üniversitesi
Enstitü : Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Anabilim Dalı ve Program : Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı / Eğitim Programları ve Öğretim
Tezin Başlığı : Hacı Bektaş Veli Felsefesine Eğitsel Bir Bakış
Tezin Savunma Tarihi : 21/06/2019

Bu tezin yüksek lisans tezi olarak gerekli şartları sağladığımı onaylarım.

Prof. Dr. Zeynep HAMAMCI
Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımda okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Recep KAHRAMANOĞLU
Tez Danışmanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:

Unvanı Adı ve Soyadı

İmzası

Dr. Öğr. Üyesi Recep KAHRAMANOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi Mesut YILDIRIM

Dr. Öğr. Üyesi Bülent DÖŞ

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Onayı

Dr. Öğr. Üyesi Erhan TUNÇ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde, bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

İmza :
Adı ve Soyadı : Fulya ŞAHİN
Öğrenci Numarası : 201566261
Tezin Savunma Tarihi: 21/06/2019

ÖZET

HACI BEKTAŞ VELİ FELSEFESİNE EĞİTSEL BİR BAKIŞ

ŞAHİN, Fulya
Yüksek Lisans Tezi,
Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı
Eğitim Programları ve Öğretim Programı
Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Recep KAHRAMANOĞLU
Haziran-2019, 92 sayfa

Anadolu'nun önemli düşünürlerinden biri olan Hacı Bektaş Veli, yaşadığı dönemde toplumun eğitilmesine büyük katkı sağlamıştır. Bu çalışmada, Hacı Bektaş Veli'nin insan eğitimiyle ilgili düşüncelerini ortaya koymak amaçlanmıştır ve konuyla ilgili etnopedagojik açıdan bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır. Çalışmada nitel araştırma modeli kullanılmış, veriler ise doküman incelemesi yöntemiyle elde edilmiştir. Hacı Bektaş Veli'nin Makâlât, Kitâbü'l Fevâid, Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye ve Emânet-i Hazret-i Pir adlı eserleri, araştırma kapsamında ele alınmıştır. Bu eserlerden eğitimle ilgili elde edilen veriler Hacı Bektaş Veli'nin eğitime genel yaklaşımı, benimsediği eğitim ilkeleri ve öğretiminde yer alan eğitim programı öğeleri şeklinde üç kategoriye ayrılmıştır. Araştırmanın sonucunda Hacı Bektaş Veli'nin ahlâki değerler etrafında şekillenen hümanist bir eğitim anlayışına sahip olduğu; akla ve ilime oldukça önem verdiği; mürşide bağlılık, bireysel farklılıklar, aşamalı eğitim, eşitlik gibi ilkeleri benimsediği görülmüştür. “Dört kapı kırk makam” öğretiminde belirttiği hedefleri kazandırırken ayetler, hadisler, hikâyeler, şiirler ve özlü sözler kullanmıştır. Eğitim metodunun ise konuşmaya dayalı geleneksel bir yapıda olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Hacı Bektaş Veli'nin Türk kültüründe önemli bir değer olması nedeniyle fikirlerinin doğru anlaşılmasının, milli eğitim politikalarına olumlu katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar kelimeler: Hacı Bektaş Veli, etnopedagoji, değerler eğitimi, dört kapı kırk makam

ABSTRACT**AN EDUCATIONAL VIEW TO THE PHILOSOPHY OF HACI BEKTAŞ VELİ**

ŞAHİN, Fulya

Master Thesis,

Educational Sciences Department

Curriculum and Instruction Programme

Supervisor: Asst. Prof. Dr. Recep KAHRAMANOĞLU

June-2019, 92 pages

Hacı Bektaş Veli, who is one of the important philosopher of Anatolia, contributed enormously to the education of society in the period he lived. In this research, it is aimed to reveal the thoughts of Hacı Bektaş Veli about the education of people and it is tried to make an evaluation about this subject in terms of ethnopedagogy. In this study, quality research model was used and data was obtained by searching the documents. The works of Hacı Bektaş Veli such as Makâlât, Kitâbü'l Fevâid, Makâlât-ı Gaybiyye Kelimât-ı Ayniyye and Emânet-i Hazreti Pir were handled within the scope of this investigation. The data about the education gained from these works was categorized in three ways; the general approach of Hacı Bektaş Veli towards the education, educational principles he adopted and education programme involved in his discipline. As a result of the research, it was seen that Hacı Bektaş Veli had a humanistic education understanding that involved moral values, he gave importance to wisdom and science very much, he adopted individual differences, equality, loyalty of the guide and gradual education. He used verses, stories, poems and aphorism while he brought in the goals that he specified in "Four ways forty positions". It was also understood that his education method was traditional which was based on speaking. As Hacı Bektaş Veli is an important value in Turkish culture, it is thought that if his thoughts are understood in a correct way, they will contribute to national education politics positively.

Keywords: Hacı Bektaş Veli, ethnopedagogy, values education, four ways forty positions

ÖN SÖZ

XIII. yüzyılda Anadolu'ya gelerek, Pir-i Türkistan Hoca Ahmet Yesevi'nin düşünce tohumlarını Anadolu'da yeşerten Hacı Bektaş Veli, Türk kültüründe derin izler bırakmış bir şahsiyettir. Düşünceleriyle geniş bir halk kitlesini etkileyerek toplumun öğretmeni olma misyonu üstlenen bu değerli düşünürün insan yetiştirme yaklaşımının yeterince araştırılmamış olması, bu çalışmanın hareket noktasını oluşturmaktadır.

Bir ülkenin eğitim politikaları belirlenirken o toplumun kültürel özelliklerini göz önünde bulundurmak gerekir. Bu konuda çalışmalar yürüten etnopedagoji bilimi, halkların gelenekten gelen eğitim anlayışlarını ortaya koymakta ve milli bir eğitim sistemi için zemin oluşturmaktadır. Bu anlamda bize düşen, kendi kültür tarihimizde uygulanmış metotları iyi analiz etmek ve bunlardan doğru biçimde istifade etmektir. Kültür tarihimizin köşe taşlarından biri kabul edilen ve ‘‘Erenlerin Serçeşmesi’’ olarak anılan Hacı Bektaş Veli'nin eğitim anlayışı da bu kapsamda ele alınması gereken bir konu olarak değerlendirilmektedir. Hacı Bektaş Veli'nin eğitim konusunda özel olarak kaleme aldığı bir eseri bulunmamaktadır. Fakat insan yetiştirme hakkındaki görüşlerine eserlerinde yer alan çeşitli pasajlarda rastlamak mümkündür. Bunun yanı sıra tarihsel kaynaklardan elde edilen veriler; sözlü gelenek aracılığıyla günümüze ulaşmış özdeyiş, şiir ve menkıbeler; temelini atmış olduğu Bektaşiliğin adap ve erkânı onun düşünceleri hakkında önemli ipuçları vermektedir. Bu çalışmanın kapsamını birincil kaynaklar olmaları nedeniyle Hacı Bektaş Veli'nin yazmış olduğu eserler oluşturmaktadır. Hakkındaki diğer bilgi kaynaklarından ise çalışmanın tartışma kısmında yararlanılmıştır. Hacı Bektaş Veli felsefesinin eğitim programlarında karşılığını bulmasının özellikle değerler eğitimi konusunda oldukça faydalı olacağı düşünülmektedir.

Araştırma sürecinde görüş ve önerileriyle her zaman yanımda olan değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Recep KAHRAMANOĞLU'na sabrı ve hoşgörüsünden dolayı sonsuz teşekkürlerimi ve şükranlarımı sunarım. Araştırma konumu belirlemede büyük pay sahibi olan sayın Doç. Dr. Erdal BAY hocama, lisansüstü eğitimim boyunca bilgi ve yardımlarını esirgemeyen değerli hocalarım Dr. Öğr. Üyesi Bülent DÖŞ'e ve Doç. Dr. Birsen BAĞÇECİ'ye çok teşekkür ederim.

Hayata karşı duruşuyla bana ilham veren; samimiyeti, zarafeti ve anlayışıyla hayatımda iz bırakan kıymetli hocam Dr. Öğr. Üyesi Elçin GÖREN'e minnettarlığımı özellikle belirtmek isterim.

Son olarak bu çalışma boyunca bana destek veren kıymetli arkadaşlarıma ve beni fedâkârlıkla yetiştirip bugünlere getiren sevgili aileme teşekkürü bir borç bilirim ve sonsuz şükranlarımı sunarım.

Haziran 2019
Fulya ŞAHİN

İÇİNDEKİLER

ÖZET	Sayfa i
ABSTRACT	ii
ÖN SÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
ŞEKİLLER LİSTESİ	viii

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu	1
1.2. Araştırmanın Amacı	3
1.3. Araştırmanın Önemi	4
1.4. Sayıtlar.....	5
1.5. Sınırlılıklar	5
1.6. Tanımlar.....	6

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Hacı Bektaş Veli'nin Yaşadığı Dönem ve Hayatı	7
2.1.1. 13. Yüzyılda Anadolu'nun Genel Durumu	7
2.1.2. Hacı Bektaş Veli'nin Hayatı.....	9
2.1.2.1. Doğumu ve eğitim hayatı	9
2.1.2.2. Anadolu'ya gelişi ve faaliyetleri.....	11
2.1.2.3. Hacı Bektaş Veli ve Mevlana	13
2.1.2.4. Hacı Bektaş Veli ve Yunus Emre	13
2.1.2.5. Hacı Bektaş Veli ve Yeniçeri Ocağı.....	14
2.1.2.6. Vefatı ve türbesinin yaptırılması.....	15
2.1.3. Hacı Bektaş Veli'nin Fikir Dünyası	16
2.1.3.1. Şeriat kapısı.....	17
2.1.3.2. Tarikat kapısı.....	19

2.1.3.3. Marifet kapısı	21
2.1.3.4. Hakikat kapısı	22
2.1.4. Hacı Bektaş Veli'nin Eserleri	24
2.1.4.1. Makâlât.....	24
2.1.4.2. Kitâbü'l Fevâid	25
2.1.4.3. Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye.....	25
2.1.4.4. Besmele Şerhi	26
2.1.4.5. Fâtiha Suresi Tefsiri.....	26
2.1.4.6. Emânet-i Hazret-i Pîr	26
2.1.4.7. Hadîs-i Erbaîn Şerhi.....	27
2.1.4.8. Şathiyye.....	27
2.2. Etnopedagoji ve Değerler Eğitimi	27
2.2.1. Etnopedagoji	28
2.2.1.1. Etnopedagoji nedir?.....	28
2.2.1.2. Etnopedagojinin kapsamı ve temel unsurları.....	29
2.2.1.3. Eğitim politikası ve etnopedagoji arasındaki ilişki	30
2.2.2. Değerler Eğitimi	32
2.3. İlgili Araştırmalar.....	34

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli.....	39
3.2. Veri Kaynakları	40
3.3. Verilerin Analizi	42
3.4. Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları	43

BÖLÜM IV

BULGULAR

4.1. Hacı Bektaş Veli'nin Eğitime Genel Yaklaşımı.....	46
4.1.1. Eğitim Anlayışı	46

4.1.2. Öğretmene Bakışı.....	48
4.1.3. Öğrenciye Bakışı.....	49
4.2. Hacı Bektaş Veli'nin Eğitimde Benimsediği İlkeler	50
4.2.1. Mürşide Bağlılık ve Teslimiyet.....	50
4.2.2. Bireysel Farklılıklar	51
4.2.3. Eşitlik İlkesi.....	52
4.2.4. Basitten Karmaşığa ve Somuttan Soyuta Aşamalı Eğitim.....	53
4.2.5. Akla ve İlme Dayalı Eğitim	53
4.2.6. Gönüllülük.....	54
4.2.7. Ahlâk Temelli Eğitim	55
4.3. Bir Eğitim Programı Olarak Dört Kapı Kırk Makam.....	56
4.3.1. Dört Kapı Kırk Makamda Hedefler.....	57
4.3.1.1. Şeriat kapısında hedefler.....	57
4.3.1.2. Tarikat kapısında hedefler	58
4.3.1.3. Marifet kapısında hedefler	59
4.3.1.4. Hakikat kapısında hedefler	59
4.3.2. Hedeflerin Kazandırılmasında Kullanılan İçerik Unsurları.....	60
4.3.2.1. Kur'an-ı Kerim ve hadisler.....	60
4.3.2.2. Hikâye ve menkıbeler	61
4.3.2.3. Şiirler	62
4.3.2.4. Özlü sözler	64
4.3.3. Öğretim Yöntemi	65

BÖLÜM V

TARTIŞMA

5.1. Hacı Bektaş Veli'nin Eğitime Genel Yaklaşımı Üzerine Tartışma	68
5.2. Hacı Bektaş Veli'nin Eğitimde Benimsediği İlkeler Üzerine Tartışma	72
5.3. Bir Eğitim Programı Olarak Dört Kapı Kırk Makam Anlayışı Üzerine Tartışma. 75	

BÖLÜM VI
SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Sonuçlar	81
6.2. Öneriler	84
KAYNAKÇA.....	86
ÖZGEÇMİŞ92

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 4.1. Bulgulardan elde edilen kategori ve temalar.....	45
Şekil 4.2. Hacı Bektaş Veli'nin eğitime genel yaklaşımına ilişkin kodlar	46
Şekil 4.3. Hacı Bektaş Veli'nin eğitimde benimsediği ilkeler	50
Şekil 4.4. Dört kapı kırk makam öğretisinde hedef, içerik ve öğretim yöntemi	56

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu araştırmada, Türk toplumunun yetiştirmiş olduğu abide şahsiyetlerden birisi olan Hacı Bektaş Veli'nin düşünce dünyası eğitsel bir bakış açısıyla irdelenerek insan yetiştirme konusundaki görüşleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Araştırmanın birinci bölümünde araştırmanın problem durumu, amacı, önemi, sayılıları, sınırlılıkları ve araştırmada kullanılan bazı kavramların tanımı yer almaktadır. İkinci bölümü, konuyla ilgili kuramsal bilgi ve yapılan araştırmalar oluşturmaktadır. Üçüncü bölümde araştırmanın deseni, kullanılan veri kaynakları, veri analiz süreci ve geçerlik-güvenirlik çalışmaları hakkında bilgi verilmiş; dördüncü bölümde, incelenen eserlerden konuyla alakalı elde edilen bulgular sunulmuştur. Beşinci bölümde, elde edilen bulgular benzer araştırmalarla karşılaştırılarak yorumlanmıştır. Altıncı ve son bölümde ise yapılan çalışma bir sonuca bağlanarak konuyla ilgili bazı önerilerde bulunulmuştur.

1.1. PROBLEM DURUMU

Eğitimin dünya üzerindeki varlığının, insanlığın varoluşu kadar eski olduğu söylenebilir. Kurulan uygarlıkların ve geliştirilen kültürel mirasın devamlılığının sağlanması; toplumun bilgi, değer, inanç ve normlarının yeni nesillere aktarımıyla mümkün olabilmıştır (Demirel, 2006, s. 41). Eğitimin gayesi; avcılık-toplayıcılık döneminde taştan basit bir alet yapmayı, yiyecek bulmayı ve hayatta kalmayı öğretmek iken günümüz koşullarında eğitsel amaçlar oldukça karmaşık ve çok boyutlu bir hâl almıştır (Kızıloluk, 2013, s.2). Fakat hangi zaman diliminde ve hangi uygarlıkta olursa olsun yeni nesillere verilecek olan eğitimin birey ve toplumun ihtiyaçlarını karşılayacak nitelikte olması gerektiği açıktır.

Ülkemizde geçmişten bugüne eğitimin unsurlarıyla ilgili pek çok farklı görüş ortaya atılmış, hedefler ve içerik değiştirilmiş, farklı yöntemler denenmiştir. Diğer ülkelerde geliştirilen yaklaşım ve modeller ülkemizde de uygulanmaya çalışılmış fakat eğitim sistemimizde gerçek anlamda istikrarlı bir gidişat sağlanamamıştır. Bu durum, “toplumsal yapıya uygun milli bir eğitim politikası” gereksinimini akla getirmektedir. Bilindiği gibi bir toplumda eğitim sisteminin en temel işlevi kültürel değerlerin aktarımını sağlamaktır (Demirel, 2006, s. 41). Toplumun yapısıyla, değerleriyle ve kökünü tarihten alan eğilimleriyle örtüşmeyen eğitsel yaklaşımlar bireylerin öz kültürüne yabancılaşması problemini beraberinde getirmektedir. Küreselleşmenin yarattığı kültürel boşluk nedeniyle toplumu bir arada tutan değerlerde çözümler yaşanmakta ve bu durum kültürel yozlaşmaya davetiye çıkarmaktadır. Kendi kültüründe yer alan kahramanları, kanaat önderlerini, sanatçıları yeterince tanımayan ve onlara saygı duymayan bir nesil yetişmektedir (Tosun, 2015, s. 2036). Bu nedenle çağa ve topluma en uygun eğitim modellerinin belirlenebilmesi için toplumumuzun geçmişten gelen eğitim mirasının tüm yönleriyle ele alınıp incelenmesi; eğitim üzerine görüşleri olan filozof, bilgin ve sanatçıların görüşlerinin dikkate alınması yararlı olacaktır (Çınar, 2018b, s.80). Etnopedagoji biliminin de kapsamını oluşturan bu incelemelerden elde edilen bulgular, eğitim programlarına yansıtılmalı ve yerli eğitsel politikalar geliştirilmelidir (Uulu ve Arabva, 2006, s. 44).

Türk eğitim tarihinde, insan-ı kâmil olma yolunda eğitim faaliyeti yürüten tasavvuf ekolü önemle üzerinde durulması gereken bir konudur. Bu öğretisi, insanların kendi özünü anlamasına, manevi ve ahlâki yönden gelişmesine büyük katkılar sunmuş; toplumsal birlik ve beraberliği desteklemiştir (Güzel, 2007, s. 19). Tasavvufi eğitimin yoğunlukla verildiği yıllarda, formal eğitimin örgün boyutunu medreseler oluştururken yaygın eğitim tekke, zaviye ve dergâhlarda verilmiştir. Bu eğitimden gönüllülük ilkesi esas alınarak yaş ve cinsiyet fark etmeksizin isteyen her birey faydalanmıştır. Medrese eğitiminden farklı olarak tasavvufi eğitimde, bireylerin kendi içsel dünyasını tanımasına yönelik bir eğitim anlayışı takip edilmiştir. Özellikle ahlâki değerlerin kazandırılmasına büyük önem verilmiştir (Avcı, 2003, s. 57). Tıpkı günümüzde bireyin ilgi ve ihtiyaçlarını önemseyen modern yaklaşımlar gibi tasavvufi eğitimde de kişisel farklılıklar, ruhi ve ahlâki durum göz önüne alınarak bireysel bir eğitim uygulanmıştır (Bolat, 2016, s. 42).

13. yüzyılda yaşamış bir Türk mutasavvıf olan Hacı Bektaş Veli, Anadolu'nun kültürel yapısına fikirleriyle önemli katkılar sunmuştur. Yaşadığı dönemde düşünceleriyle çok sayıda insanı etkilemeyi başarmış, öldükten sonra ise milli bir değer olarak yaşamaya devam etmiştir (Yıldız, 2012, s. 188). Halkı eğitme misyonu göz önüne alındığında fikirlerinin eğitsel açıdan değerlendirilmesi kaçınılmaz görünmektedir. Okullarda, yabancı düşünürlerin fikirlerine kıyasla Hacı Bektaş Veli gibi kendi kültürümüzden olan örnek kimselerin mesajları daha kolay anlaşılır ve daha kalıcı olacaktır (Bayar ve Bayar, 2014, s. 20). Bu nedenle bu çalışmada, Hacı Bektaş Veli'nin düşünce sisteminden eğitimle ilgili fikirleri süzülerek bir bütün halinde incelenmeye çalışılmıştır.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın amacı, Hacı Bektaş Veli'nin felsefesini eğitsel bir açıdan ele alarak insan yetiştirme konusundaki fikirlerini sistematik bir şekilde ortaya koymaktır. Hacı Bektaş Veli, eğitim konulu özel bir eser kaleme almamıştır. Fakat yazmış olduğu eserler incelendiğinde çeşitli yerlerde eğitimle ilişkili ifadeler yer verdiği görülmektedir. Bu ifadeler, bütüncül bir yaklaşımla ele alınarak değerlendirildiğinde “kâmil insan ideali” etrafında şekillenen bir eğitim anlayışının ortaya çıktığı görülmektedir. Hacı Bektaş Veli'nin eserlerinden yola çıkılarak bu eğitim anlayışı belli yönleriyle izah edilmeye çalışılmıştır.

İfade edilen amaç doğrultusunda araştırmanın problem cümlesi “Hacı Bektaş Veli'nin eğitim konusundaki görüşleri nelerdir?” şeklinde belirlenmiştir. Araştırma kapsamında ele alınacak alt problemler ise şöyle sıralanmıştır:

1. Hacı Bektaş Veli'nin eğitime genel yaklaşımı nasıldır?
2. Hacı Bektaş Veli'nin insan yetiştirmede benimsediği ilkeler nelerdir?
3. Hacı Bektaş Veli'nin eserlerinde tanımladığı insan yetiştirme modeli olan “dört kapı kırk makam” öğretisinde yer alan hedef, içerik ve öğretim yöntemleri nelerdir?

Bu çalışmayla, Hacı Bektaş Veli felsefesi yukarıdaki problemler merceğinde incelenerek genel anlamda bu felsefenin eğitsel boyutu vurgulanmak istenmiştir.

1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Tasavvuf öğretisi, Türk eğitim tarihinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Toplum, uzunca bir süre bu ekol doğrultusunda manevi ve ahlâkî yönden eğitilmiştir (Eğri, 2003, s. 24). Türk tasavvuf hareketinin öncüsü kabul edilen Hoca Ahmet Yesevi sıklıkla, “Pir-i Türkistan, mürşid-i kâmil, toplumun hocası” unvanlarıyla anılmaktadır. O, milli ve ahlâki değerlerle ilgili deyim, atasözü ve menkıbeler yoluyla milli bilincin canlı tutulmasına katkı sağlamıştır (Korkmaz, 2001, s. 332). Günümüz pedagoji anlayışında önemli bir yer tutan bilinen den bilinmeyene, kolaydan zora ilkelerini kendi döneminde ustalıkla uygulamış; herkesin bildiği doğrulardan hareketle daha karmaşık bilgi ve değerlere ulaşmayı amaçlamıştır. Yesevi’nin izinden giden “gönül terbiyecisi” Yunus Emre, XIII. yüzyılda Anadolu’da yaşayan Türk halkına ahlâki değerlerin öneminden bahsetmiştir. Ona göre; kişi önce kendini tanımalı, eksiklerini bilmeli ve kimsenin aybını görmeyecek kadar hoşgörülü olmalıdır (Yavuzer, 2013, s. 2230). Akıl ve gönül sentezine ulaşan bir eğitimci olarak Mevlânâ halkı şiir, musiki ve sema ile etkilemiştir. Akşemsettin gibi önemli tarihi şahsiyetler yetiştiren Hacı Bayram Veli ise insanın kendini bilmesini en önemli bilgi olarak görmüştür. Erzurumlu İbrahim Hakkı Marifetname’sinde öğretmenlere; öğrencilere tatlı dille yaklaşımlarını, soru soran öğrencileri hor görmeden onlara güzel bir dille cevap vermelerini, öğrencileri zararlı bilgilerden koruyarak faydalı olana yönlendirmelerini öğütlemiştir (Avcı, 2003, s. 58-59). Görüldüğü gibi her mutasavvıf bir eğitimcidir ve bıraktığı eserlerde insan eğitimine doğrudan ya da dolaylı olarak değinmektedir.

Anadolu’nun tasavvuf önderlerinden biri olan Hacı Bektaş Veli, yaşadığı dönemde faaliyetleriyle halkın düşünce dünyasına yön vermiş, öldükten sonra da fikir ve düşünceleriyle insanları etkilemeye devam etmiş bir fikir adamıdır (Yavuzer, 2013, s. 2225). Gerek düşüncelerini sistematik bir şekilde ele aldığı “dört kapı kırk makam” öğretisinde, gerekse bıraktığı eserlerde hayatın pek çok alanına dair öğütler yer almaktadır (Cömert, 2011, s. 315). Eğitim de bu alanlardan biridir. Eğitimin millileştirilmesi kapsamında tıpkı diğer abide şahsiyetler gibi Hacı Bektaş Veli’nin de eğitim hakkındaki görüşlerinin dikkatle incelenmesi gerekli görülmektedir (Bayar ve Bayar, 2014, s. 38). Hacı Bektaş Veli’nin hayatı, eserleri ve inançsal kimliği ile ilgili pek çok akademik çalışma bulunmasına rağmen eğitim hakkındaki görüşleri konusuna değinen çalışma sayısı oldukça sınırlıdır. Bu anlamda bu araştırmanın, var

olan açığı kapatmaya bir nebze katkı sunacağı düşünülmektedir. Bu araştırmada onun, toplumu eğitici rolüne dikkat çekilerek düşünceleri eğitsel bir yönden ele alınmak istenmiştir. Ahlâk temelli bir düşünce sistemi olması sebebiyle Hacı Bektaş felsefesinden özellikle değerler eğitimi konusunda faydalı çıkarımlar sağlanabilir. Konuyla ilgili yeterli sayıda bilimsel çalışma bulunmaması, bu araştırmayı önemli kılmaktadır. Benzer nitelikte çalışmaların sayısının artması, milli değerlere dikkat çekmek açısından önemli görülmektedir. Etnopedagoji biliminin de öngördüğü gibi Türkiye'nin kültür mozaiğinde payı bulunan önemli şahsiyetleri doğru anlamak, düşünce sistemlerini güçlü ve zayıf yönleriyle iyi analiz ederek eğitsel çıkarımlarda bulunmak milli bir eğitim politikası oluşturmak açısından faydalı olacaktır.

1.4. SAYILTILAR

Araştırma kapsamında ele alınan eserlerden biri olan Emânet-i Hazret-i Pîr adlı risaleyle ilgili olarak Kozan (2013), bu risalenin Hacı Bektaş Veli'nin fikirleriyle genel anlamda örtüşmekle birlikte, onun öğretisiyle bağdaşmayan bazı hakaret ifadeleri içerdiğini; bu nedenle doğrudan Hacı Bektaş Veli'nin kaleminden çıkmamış olabileceğini belirtmektedir. Tasavvuf büyüklerinin sözel olarak ifade ettikleri fikirlerin, sonraki dönemlerde takipçileri tarafından yazıya geçirilerek kendilerine atfedildiği bilinmektedir. Bu çalışmada, veri kaynağı olarak incelenen eserlerin tümünün Hacı Bektaş Veli'ye ait olduğu varsayılmaktadır.

1.5. SINIRLILIKLAR

Araştırma kapsamında fikirleri incelenen Hacı Bektaş Veli'nin tarihi bir şahsiyet olması ve yüzyıllar önce yaşamış olması, gerek hayatı gerekse düşünceleri konusundaki veri kaynağı sayısını sınırlandırmaktadır. Konuyla ilgili yararlanılabilecek birincil kaynaklar, onun tarafından yazılmış kitaplardan ibarettir. Eğitim konusunda özel bir eser kaleme almamıştır. İnsan yetiştirmeye ilişkin görüşlerine kitaplarında yer yer rastlanmaktadır. Bunun yanı sıra yazmış olduğu kitaplardan bazıları konuyla doğrudan ilgili olmadığından kapsam dışı tutulmuştur. Sonuç olarak, bu araştırma Hacı Bektaş Veli'nin yazmış olduğu Makâlât, Kitâbü'l

Fevâid, Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye ve Emânet-i Hazret-i Pir (Hacı Bektaş Veli Nasihatleri) adlı dört eserle sınırlıdır.

1.6. TANIMLAR

Derviş: Bir tarikata giren; taç takıp, hırka giyip, kemer kuşanarak tekkede hizmet eden kişidir (Özcan, 2012b, s. 1697).

Dört kapı kırk makam: Hacı Bektaş Veli'nin tasavvuf düşüncesinin temelini oluşturan şeriat, tarikat, marifet ve hakikat kapıları ve bunların her birine bağlı onar tane aşamadan oluşan öğretilerdir (Özcan, 2001, s. 39).

İnsan-ı kâmil: Varlığının özünü fark eden, insanlık mahiyetini kendinde mükemmel şekliyle gerçekleştirmiş olan yetkin insandır (Durak, 2010, s. 105).

İrşat etmek: Doğru yolu göstermek, uyarmak (TDK, 2019)

Muhip: Eğitim almak için kendi iradesiyle tarikata giren öğrencilerdir (Temren, 1998, s. 127).

Mürit: Kendi isteğiyle bir mürşide teslim olmuş kişidir (Erdem ve Demir, 2010, s. 445).

Mürşit: Doğru yolu gösteren kimse, kılavuz (TDK, 2019)

Seyr-i sülük: Tasavvufi eğitim yoluna giren bir kişinin, manevi makamlarını tamamlayıncaya kadar geçirdiği safhaların tümüne verilen genel isimdir (Eğri, 2003, s. 24).

Talip: Tasavvuf yoluna girmek isteyen, girdikten sonra da bu yolun kurallarına uygun davranmaya gayret gösteren kişidir (Günşen, 2007, s. 341).

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bir ülkenin milli eğitim politikasını işlevsel kılabilmek için, o ülke toplumunun kültürel kodlarını iyi incelemek ve tarihsel süreçteki eğitim uygulamalarını doğru tespit etmek önemlidir. Bu anlamda Türkiye coğrafyasında tarihsel olarak biraz gerilere gidildiğinde geleneksel bir insan yetiştirme modeli olan tasavvuf ekolü göze çarpmaktadır. Bu çalışmanın kapsamında ele alınan Hacı Bektaş Veli, tasavvuf ekolünün önde gelen isimlerinden biridir. Gerek toplumu etkileyen düşünceleri gerekse önderlik ettiği uygulamalar, bir dönem insanların eğitilmesinde önemli bir pay sahibi olmuştur. Bu bölümde, Hacı Bektaş Veli'nin yaşadığı dönem, hayatı, düşünceleri, eserleri ve konuyla ilgili yapılmış bilimsel çalışmalar hakkında kuramsal bilgi yer almaktadır.

2.1. HACI BEKTAŞ VELİ'NİN YAŞADIĞI DÖNEM VE HAYATI

Hacı Bektaş Veli'nin düşüncelerini iyi anlamak için öncelikle hayatı ve yaşadığı dönemdeki toplumsal durum hakkında bilgi sahibi olmak gerekir. Aşağıda Hacı Bektaş Veli'nin hayatı ve yaşadığı dönemde Anadolu'nun durumu hakkında genel bilgi sunulmuştur.

2.1.1. 13. Yüzyılda Anadolu'nun Genel Durumu

Tarihsel kaynaklara göre Türkler, Orta Asya'da doğuda Kingan Dağları, kuzeyde Sibirya, batıda Hazar Denizi ve güneyde Hindikuş Dağları'yla çevrili bir bölgede tarih sahnesine çıkmışlardır. Göçebe bir yaşam biçimine sahip olduklarından bu sınırları aşarak farklı kültürlerle etkileşime geçmiş, zengin bir kültür ve inanç

mozaigine sahip olmuşlardır. İslamiyet öncesi Türklerde başta Göktenrı inancı olmak üzere Maniheizm, Budizm, Animizm, atalar kültü, totemcilik, Şamanizm, Zerdüştlük gibi pek çok din ve inanç sisteminin mevcut olduğu bilinmektedir (Eroğlu ve Kılıç, 2005, s. 756-764). İslamiyet'e geçen göçebe Türk boyları bu yeni din ile eski inanç ve kültürlerini harmanlamış, kendilerine özgü bir sentez oluşturmuşlardır. Türkler Orta Asya'dan sonra ikinci olarak Anadolu'yu kendilerine yurt edinmişlerdir. Özellikle Moğol istilasından kaçan Oğuz ve Karluk Türkleri batıya doğru göç ederek yeni vatanları olan Anadolu'ya yerleşmişlerdir. Anadolu'ya yapılan Türkmen göçleri, derviş göçünü de beraberinde getirmiştir. Pir-i Türkistan olarak anılan Hoca Ahmet Yesevi önderliğinde gelişen sufilik hareketi sonucunda, gezici dervişler kırsalda yaşayan halkın İslamlaşmasında büyük katkı sağlamışlardır (Yavaş, 2006, s. 8-15).

Anadolu'ya gelen ilk göçmen topluluklar, genellikle göçebe bir hayat yaşayan zümrelerdir. 13. yüzyıldan itibaren ise göçmen toplulukların niteliği değişmiş; şehirlerde yaşayan sanatkâr, tüccar ve âlimler Anadolu'ya gelmeye başlamıştır. Tasavvuf akımını yayan dervişler de bu gruplar arasında bulunmaktadır (Kemaloğlu, 2012, s. 115). 13. yüzyılda Anadolu'nun sosyokültürel ortamı tasavvuf hareketinin halk arasında yaygın bir şekilde kabul görmesine ve daha geniş bir alana yayılmasına zemin hazırlamıştır (Çelikcan, 2000). Önemli bir Osmanlı tarihçisi olan Âşıkpaşazâde bu dönemde yaşayan toplumun dört sosyal sınıftan oluştuğunu ifade etmektedir. Bunlar, savaşçı sınıf olan Gaziyan-ı Rum, zanaatkâr sınıf olan Ahiyan-ı Rum, halk velileri olarak bilinen Abdalan-ı Rum ve erkeklerle birlikte sosyal yaşama katılarak örgütlenen kadınlardan oluşan Bacıyan-ı Rum'dur. Merkezi otoritenin zayıflaması, yöneticiler arasındaki iktidar çatışmaları, Moğol istilasını, Rumlar ve Ermenilerle devam eden savaşlar Anadolu'nun refah ve düzenini bozmuş; Anadolu Selçuklu Devleti dağılma sürecine girmiştir (Melikoff, 2010, s. 80). Bu olayların yarattığı olumsuz havadan bunalan halk, teselliye tekke ve zaviyelerde bulmuştur. Gezici dervişler, bir yandan halka umut aşılarken diğer yandan tasavvuf inanç ve öğretilerini geniş bir coğrafyaya yaymışlardır (Aslan, 2007, s. 5).

Anadolu'nun içinde bulunduğu bu çalkantılı dönemde, Horasan bölgesinden gelen ve Hoca Ahmet Yesevi geleneğinde yetişmiş bazı dervişler Anadolu'da özellikle kırsal kesimlere yerleşerek bölge halkının dinî ve ahlâkî eğitiminde rol oynamışlardır. "Horasan erenleri" olarak anılan bu zümre, yerleştikleri bölgelerde

halktan biri gibi tarımla ve hayvancılıkla uğraşmışlardır. Halk arasında daha çok kerametleriyle tanınan, hikmetli sözler söyleyip nasihatlerde bulunan, şiirler ve ilahiler okuyan bu kimseler İslamiyet'in daha çok mistik yönünü öne çıkarmışlardır (Kozan, 2012, s. 313). “Erenlerin Serçeşmesi” olarak anılan Hacı Bektaş Veli de Horasan'dan gelerek Anadolu'ya yerleşen ve tasavvuf düşüncesinin yayılmasını sağlayan dervişlerden biridir. Onun hayatına dair kaynaklarda var olan bilgiler yeterince net değildir (Aktaş, 2000, s. 201). Hayatıyla ilgili temel başvuru kaynağı, ölümünden sonra müritleri tarafından yazıldığı tahmin edilen Vilâyetnâme adlı eserdir. Bu eser, her ne kadar Hacı Bektaş Veli'yi doğüstü olaylar ve kerametlerle, menkıbevi bir üslupta anlatmış olsa da bir takım tarihi bilgiler barındırdığı muhakkaktır. Konuyla ilgili tarihi belgeler de incelenerek Hacı Bektaş Veli'nin hayatına dair daha detaylı bilgi edinilmeye çalışılmaktadır (Gölpınarlı, 2017).

2.1.2. Hacı Bektaş Veli'nin Hayatı

2.1.2.1. Doğumu ve eğitim hayatı

Hacı Bektaş Veli, Horasan'ın Nişabur kentinde dünyaya gelmiştir. Vilâyetnâme'ye göre asıl adı Bektaş'tır. Doğum ve ölüm tarihiyle ilgili çeşitli kaynaklarda farklı bilgiler yer alsa da 13. yüzyılda yaşamış olduğu kesindir. Elde edilen tarihsel bilgiler, 1209-1270 tarihleri arasında yaşadığına işaret etmektedir (Yılmaz vd., 2007, s. 15). Babası Horasan ülkesinin hükümdarı Seyyid İbrahim Sani, annesi ise Nişabur'un ünlü bilginlerinden olan Şeyh Ahmet'in kızı Hatem Hatun'dur. Başta Vilâyetnâme olmak üzere birçok kaynak, Hacı Bektaş Veli'nin soyunu baba tarafından Hz. Muhammed'e dayandırarak buna ilişkin soy zinciri vermekte ve Hacı Bektaş'ın seyyid olduğunu ifade etmektedir (Gölpınarlı, 2017, s. 1). İrene Melikoff gibi Hacı Bektaş Veli'nin kökenini araştıran bazı araştırmacılar ise bu bilgiye ihtiyatlı yaklaşmaktadır (Melikoff, 2010).

İbrahim Sani, Nişabur'un ünlü bilginlerinden biri olan Lokman Perende'ye Bektaş'ı eğitmesi için ricada bulunmuştur. Lokman Perende, “Türkistan'ın doksan dokuz bin pirinin piri” olarak anılan Hoca Ahmet Yesevi'nin halifelerindedir. Eğitim almaya başladığında dört yaşında olan Bektaş, üstün yetenekleri sayesinde kısa zamanda çok şey öğrenmiş; Hoca Ahmet Yesevi'nin yolunu takip etmiştir.

Vilâyetnâme’de Hoca Ahmet Yesevi ile Hacı Bektaş Veli’nin görüşmüş olduğu belirtilse de, farklı yüzyıllarda yaşamış olan bu iki kişinin görüşmüş olması tarihsel olarak mümkün görünmemektedir. Hoca Ahmet Yesevi’nin ölüm tarihi 1166’dır. Hacı Bektaş’ın ise 1200’den sonra doğduğu bilinmektedir. Menkıbelerde ikisi arasında kurulan bu bağın, Lokman Perende aracılığıyla kurulan bir gönül bağı olduğu yorumu yapılabilir (Yavaş, 2006, s. 29).

Döneminde geçerli tüm bilgilerle donanan Hacı Bektaş Veli, kitap yazabilecek kadar iyi derecede Arapça ve Farsça bilmektedir. Hocası Lokman Perende’den maddi ve manevi ilimleri üst düzeyde öğrenmiştir (Bayar ve Bayar, 2014, s. 22). İsminin başındaki ‘‘Hacı’’ lakabının nereden geldiği Vilâyetnâme’de yer alan bir menkıbede şöyle anlatılmaktadır:

‘‘Lokmân’ı Perende hacca gitmişti. Tavaf etti, hac törenlerini yerine getirdi, Arafât’a çıkıp vakfeye durdu. Yanındaki arkadaşlarına, bugün arife günü, şimdi bizim evimizde bişi pişirirler dedi. Lokmân’ın bu sözü Hünkâr’a malum oldu. Evde de gerçekten bişi pişirmedeydiler. Lokmân’ın karısına, bir tepsiye birkaç bişi koyun da verin bana dedi. Bir tepsiye birkaç bişi koydular, Bektaş’a verdiler. Bektaş tepsiyi aldı, göz yumup açincaya dek Şeyh Lokmân’ı Perende’ye götürüp sundu. Şeyh Lokmân, bunu görünce hikmetini anladı. Arkadaşlarıyla bişiyi yedi, tepsiyi gizledi. Hac törenini bitirip Hicaz’dan döndü. Horasan’a yakın gelince bütün Nişabur halkı Lokmân’ı Perende’ye karşı çıktılar, haccın kutlu olsun dediler, mübarek elini öptüler. Lokmân, Hacı dedi, Bektaş’dır, gidip Bektaş’ın elini öptü, kerametlerini bir bir haber verdi. Halk da bunu duyunca Bektaş’a baş eğdi, böylece adı Hünkâr Hacı Bektaş-al-Horasânî oldu.’’ (Gölpınarlı, 2017, s. 6).

Babasının vefatından sonra sultan olmayı kabul etmeyen Hacı Bektaş, tahsil hayatını devam ettirmiştir. Nişabur’da kırk yıl çilede kalarak manevi terbiyesini tamamlamıştır. Çocukluğundan Anadolu’ya gelişine kadar geçen bu süre zarfında zengin bir kültürel çevrede yetişmiş, üst düzey bir eğitim almıştır (Duran, 2010, s. 134). Hocasının dergâhında üç yıl hizmet etmiştir. Daha sonra hocası şu sözlerle Hacı Bektaş’a icazet verdiğini bildirmiştir:

‘‘Müjde olsun ki, kutbu aktablık senindir; kırk yıl hükmün vardır. Şimdiye dek bizimdi, bundan sonra senindir. Biz bu yokluk yurdunda çok eğlenmeyiz, ahirete gideriz. Var seni Rum’a saldı, Sulucakarahöyük’ü sana yurt verdik, Rum abdallarına seni baş yaptık.’’ (Aslan, 2007, s. 11).

Bunun üzerine eğitimini tamamlayan Hacı Bektaş, tasavvuf görüşünü farklı coğrafyalara yaymak üzere o dönemlerde ‘‘Rum diyarı’’ olarak anılan Anadolu’ya doğru yola çıkmıştır.

2.1.2.2. Anadolu'ya gelişi ve faaliyetleri

Tarihi kaynaklarda, Hacı Bektaş'ın Nişabur'dan ayrıldıktan sonra Amasya, Kayseri ve Sivas'a gittiği, daha sonra ise Kırşehir yakınlarındaki Sulucakarahöyük Köyü'ne gelip buraya yerleştiği belirtilmektedir. Anadolu'ya kardeşi Menteş'le beraber gelmiş, Menteş Sivas'a geri dönmüş ve orada ölmüştür (Aslan, 2007, s. 12).

Vilâyetnâme'de Hacı Bektaş Veli'nin Anadolu'ya gelişi, doğaüstü bir olayla anlatılmaktadır. Hacı Bektaş'ın Anadolu'ya gelişini haber alan Anadolu erenleri, onun tüm Rum diyarını kendine muhip yapacağını düşünerek buna engel olmak isterler. Tedbir almak için yolları tutarlar. Bunun üzerine keramet gösteren Hacı Bektaş Veli, güvercin kisvesine bürünür ve uçarak Anadolu topraklarına geçer. Bunu gören erenler içlerinden biri olan Hacı Doğrul'u doğan kılığında Hacı Bektaş'ı avlaması için gönderirler. Hacı Bektaş tekrar insan şekline girerek *“Ey Doğrul! Er, erin üstüne böyle gelmez. Siz bize zalim kılığında geldiniz biz size mazlum kılığında; eğer güvercinden daha mazlum bir mahlûk bulsaydık onun kılığında gelirdik.”* der. Hacı Doğrul Hünkâr'dan özür diler ve Anadolu erenleri Hacı Bektaş'ın büyüklüğünü kabul ederler (Gölpınarlı, 2017, s. 18-19).

Tarihi kaynaklarda Hacı Bektaş Veli'nin Anadolu'ya geldiğinde ilk olarak nereye yerleştiği konusu tartışmalıdır. Ahmet Eflâki, onun *“Baba Rasul'ün has halifesi”* olduğunu iddia etmektedir. Baba Rasul denilen kişi ise Babâiler isyanını başlatan kişi olan Baba İlyâs-ı Horasânî'dir (Aslan, 2007, s. 11). Hacı Bektaş kardeşiyle birlikte Baba İlyas'ı görmek için önce Sivas'a gitmiş, daha sonra birlikte Kırşehir ve Kayseri'ye geçmişlerdir. Sonrasında kardeşi Sivas'a dönmüş kendisi ise hayatının geri kalanını geçireceği Sulucakarahöyük'e yerleşmiştir. Hacı Bektaş'ın Babâiler ayaklanması döneminde yaşadığına ve onlarla aynı sosyal çevreden geldiğine kesin gözüyle bakılmaktadır. Buna rağmen ayaklanmaya katılmadığı konusunda hemen hemen tüm kaynaklar hemfikirdir (Melikoff, 2010, s. 99-100).

Hacı Bektaş Veli, günümüzde Nevşehir'e bağlı bulunan Hacıbektaş ilçesinin o dönemdeki adı olan Sulucakarahöyük'e yerleşmiştir. Yerleşmek için merkezi bölgeler yerine burayı tercih etme sebebi, bu bölgenin Asya ve Afrika'ya uzanan ticaret yollarının kesiştiği bir nokta olmasıdır. Bu durum, bölgenin aynı zamanda çeşitli kültürlerin kesişim noktası olan güçlü bir iletişim kanalı olduğu anlamına gelmektedir. Bu sayede Hacı Bektaş öğretisi Anadolu ve Balkanlar'da hızlı bir

yayımlı göstermiştir (Çelikcan, 2000). Hacı Bektaş Veli Sulucakarahöyük'e ilk geldiğinde köyde Oğuz Boyu'na mensup Çepni oymağı bulunmaktadır. Söylenceye göre Hacı Bektaş Veli köye geldiğinde yorgun ve açtır. Çeşme başında çamaşır yıkayan kadınlar arasında bulunan Kadıncık Ana (Kimi yerlerde Kutlu Melek olarak da anılmaktadır) isimli bir kadın eve gidip, küpün dibinde az miktarda kalmış olan yağdan bir ekmeğe sürerek getirir. Hacı Bektaş Veli, “*Taşsın dökülmesin. Artsın eksilmesin.*” diye dua eder. Kadıncık Ana akşam eve gittiğinde yağ küpünün ağzına kadar dolu olduğunu görür. Sonraları Kadıncık Ana ve eşi İdris Hoca, Hacı Bektaş Veli'yi evlerinde bir süre misafir ederler. Hacı Bektaş Veli, Kadıncık Ana'yı manevi evladı olarak kabul eder. Kadıncık Ana ile İdris Hoca Hacı Bektaş Veli'nin ilk müritleri olurlar (Şişman, 2013, s. 21).

Gültekin (2005), hem fikir yaratıcısı hem de teşkilatçı bir deha olarak bahsettiği Hacı Bektaş Veli'nin Anadolu'yu gezip halkla bire bir iletişim kurarak tam anlamıyla bir halkla ilişkiler faaliyeti yürüttüğünü ifade etmektedir. O, yaşayışı ve görüntüsüyle halktan biri olmuş ve bu durum düşüncelerinin benimsenmesini kolaylaştırmıştır. Bektaşilik akımının öncüsü olarak temsil ettiği değerler yerelden çok evrensel nitelik taşımaktadır. “Gelin canlar bir olalım.” diyerek gönüllere girmiş, birleştirici ve hoşgörü sahibi bir tutum içinde olduğunu göstermiştir (Işık vd., 2010, s. 176).

Hacı Bektaş Veli'nin evlenip evlenmediği, hayatıyla ilgili pek çok konu gibi belirsizdir. Kimilerine göre Hacı Bektaş Sulucakarahöyük'e yerleştiğinde Kadıncık Ana ile evlenmiş ve ondan İbrahim Seydi (Seyyid Ali Sultan) adında bir oğlu olmuştur. Bahsi geçen Kadıncık Ana da, aslında İdris Hoca'nın karısı değil kızıdır. Kimilerine göre ise Hacı Bektaş Veli hayatı boyunca mücerret kalmış, yani evlenmemiştir. Bektaşiler, Hacı Bektaş'ın evlendiğini savunan Çelebiler ve bekâr kaldığını savunan Babağan kolu olarak iki kola ayrılmış bulunmaktadır (Aslan, 2007, s. 14-15).

Hacı Bektaş Veli, bir yandan kendi cemaati içinde mürşitlik görevini sürdürürken diğer yandan Kapadokya bölgesinde yaşayan Hristiyanlarla da olumlu ilişkiler kurmuştur. Hristiyan halkın ona büyük yakınlık duyduğu ve onu Aziz Charalambos adıyla kutsadıkları bilinmektedir. Bunun yanı sıra Anadolu'ya kadar gelen Şamanist Moğolların da Müslümanlığı kabul etmeleri için çaba sarf etmiştir

(Yavaş, 2006, s. 31). Dergâhında yetiştirdiği dervişleri o zamanlar Rum diyarı olarak anılan Anadolu'nun çeşitli bölgelerine göndererek Anadolu'nun Türk diyarı haline getirilmesine önemli katkılar sunmuştur (Tekin, 2014, s. 19).

Menkıbelere göre Hacı Bektaş Veli; Karaca Ahmed, Tapduk Emre, Yunus Emre, Kutbeddin Haydar, Alâeddin Keykubad, Sarı Saltuk, Hacım Sultan, Osmancık (Osman Gazi) ve Ahî Evran gibi isimlerle iletişim kurmuştur. Hacı Bektaş Veli'nin özellikle Kırşehir'le çok alâkasının bulunduğu, ahî teşkilatının piri olan Ahî Evran'la irtibatla olduğu bilinmektedir. Fütüvvet geleneğiyle Bektaşilik uygulamaları arasındaki benzerlikler de buna işaret etmektedir (Yılmaz vd., 2007, s. 16-17).

2.1.2.3. Hacı Bektaş Veli ve Mevlana

Hacı Bektaş Veli ile Mevlana çağdaşlardır. Her ikisi de Horasanlıdır. Aynı kültürel çevrede yetişmiş ve aynı dönemde Anadolu'ya gelmişlerdir (Tanyıldızı, 2011, s. 103). Vilâyetnâme'de Hacı Bektaş Veli ile Mevlana'nın ilişkisine dair önemli ipuçları yer almaktadır. Kitapta yer alan hikâyelerden birine göre bir gün Hacı Bektaş'ın müritlerinden Saru İsmâil, Hünkâr'a yıkanması için su ısıttığını söyler. Hünkâr, “*Şimdi onun vakti değil, tez Konya'ya Molla Celâleddin'in huzuruna git. Onlarda bir kitabımız var, onu al, gel.*” der. Saru İsmail hemen yola koyulur ve Mevlana'nın yanına gider. Mevlana'ya, “*Bir gün su ıltımuştum, mübarek arkanızın kirceğizini arıtsam, dedim. Şimdi onun vakti değil Molla Celâleddin'de bir kitabımız var onu al, gel dedi. Ben de yola düştüm geldim.*” der. Bu sözlerin üzerine Mevlana, “*Hünkâr Hacı Bektaş Veli katına her gün yedi deniz sekiz ırmak uğrar. Onların suya girmeye ne ihtiyaçları var ki böyle dedin erenler?*” karşılığını verir. Saru İsmail kitabı alıp gitmek isteyince ise, “*Kitaptan maksat, bu anlattığımız öğüttü.*” der (Gölpınarlı, 2017, s. 48). Bu hikâyeden anlaşıldığı kadarıyla Hacı Bektaş Veli ve Mevlana birbirlerinin ilmine oldukça değer vermektedirler.

2.1.2.4. Hacı Bektaş Veli ve Yunus Emre

Yunus Emre, Türk şiirine günümüze kadar geçerliliğini koruyan bir motif kazandırmış gezgin bir derviştir. Şiirleri, Anadolu sufiliğinin evrensel bakış açısını

yansıtmaktadır (Balıvet ve Yalçın, 2010, s. 157). Hacı Bektaş Veli ve Yunus Emre'nin ilişkisine bakıldığında Yunus Emre'nin mürşidi olan Tapduk Emre'nin Hacı Bektaş'ın müritlerinden olduğu görülmektedir. Bu durum Vilâyetnâme'de şu hikâyeyle anlatılmaktadır: Sivrihisar'ın güneyinde bulunan Sarıgök denilen bir köyde, Yunus Emre isimli biri yaşamaktadır. Yunus Emre ekincilikle geçinen yoksul bir adamdır. Bir yıl kıtlık yaşanıp da ekin bitmeyince bir öküze alıç yükleyerek ününü daha önceden duyduğu Hacı Bektaş Veli'nin yanına varır. *“Yoksul bir adamım, ekinimden bir şey alamadım. Yemişimi alın, karşılığını lütfedin; ehlimle, ayalimle aşkınıza yiyeyim.”* der. Hacı Bektaş'ın emriyle alıçlarını alır ve yerler. Birkaç gün sonra Yunus evine dönmeye karar verince Hünkâr *“Sorun, buğday mı verelim nefes mi?”* diye sordurtur. Yunus, *“Ben nefesi ne yapayım, bana buğday gerek.”* der. Bunun üzerine Hünkâr, *“Her alicın çekirdeği başına on nefes verelim.”* diye tekrar haber gönderir. Yunus Emre ise *“Ehlim var, ayalim var. Bana buğday gerek.”* yanıtını verir. Öküzüne buğday yüklenir ve yola düşer. Yolda Hünkâr'ın kendisine sunduğu nasibi geri çevirdiğinden pişmanlık duyar ve geri döner. Hünkâr ise *“O iş, bundan böyle olmaz. O kilidin anahtarını Tapduk Emre'ye sunduk. Ona gitsin, nasibini ondan alsın.”* diyerek Yunus'u Tapduk Emre'ye gönderir (Gölpınarlı, 2017, s. 47-48). Yunus Emre'nin bu şekilde silsile yoluyla Hacı Bektaş Veli'ye bağlandığı belirtilmektedir.

Hacı Bektaş Veli, Mevlana ve Yunus Emre aynı gerçeği anlatıp, benzer mesajlar vererek halkı eğitmeyi görev edinmişlerdir. Türk kültürüne ve tasavvuf düşüncesine önemli katkılar sunmuşlardır (Tanyıldızı, 2011, s. 105).

2.1.2.5. Hacı Bektaş Veli ve Yeniçeri Ocağı

Hacı Bektaş Veli, Osmanlı Devleti'nin tarihinde önemli bir yere sahip olan Yeniçeri Ocağı'nın da piri kabul edilmiştir. Yeniçerilere “Hacı Bektaş oğulları”, ocaktaki terfi silsilesine ise “Silsile-i Tarik-i Bektaşîyan” denmektedir (Alkan, 2009, s. 249). Yeniçeri Ocağı'nın ne zaman kurulduğuna dair çeşitli görüşler var olmakla birlikte genel olarak I. Murat döneminde kurulduğu kabul edilmektedir. Osmanlı Devleti'nin kurulma aşamasında Mevlevilik ve Bektaşilik iki önemli tarikat olarak tarih sahnesinde yer almaktadır. Bu iki tarikat, yürüttüğü faaliyetlerle Anadolu'da birliğin sağlanmasında etkili olmuştur (Köse, 2009, s. 197).

Vilâyetnâme'ye göre Hacı Bektaş Veli, Osman Gazi'ye taç giydirmiş, kemer kuşatmış ve “*Hünkâr adımı sana bağışladım, senin soyunun adını bu adla ansınlar.*” demiştir (Gölpınarlı, 2017, s. 74). Hacı Bektaş'ın tarihi kayıtlara göre belirlenen ölüm tarihi göz önünde bulundurulduğunda ise, Osmanlı Devleti ve Yeniçeri Ocağı kurulmadan önce vefat etmiş olduğu görülmektedir. Yeniçeri Ocağı'nda bu şekilde kabul görmesi, Osmanlı topraklarında yayılan şöhreti ve Anadolu'nun Türkleşmesine sunduğu katkılar nedeniyle olabilir (Yılmaz vd., 2007, s. 17). Aşıkpaşazade, Hacı Bektaş Veli'nin Osmanlı soyundan birisiyle kesinlikle görüşmediğini ifade etmektedir. Hacı Bektaş Veli ve Yeniçeriler arasında kurulan bu ilişki muhtemelen XV. yüzyılın sonu ile XVI. yüzyılın başlarına dayanmaktadır (Köse, 2009, s. 198-200).

Eğri'ye göre Osman Gazi ile Hacı Bektaş'ın görüşüp görüşmemesinden ziyade bu rivayetin yarattığı psikolojik, sosyal ve eğitsel etki önem arz etmektedir. Yeniçeriler bu görüşmeye inanmış ve manevi yönden Hacı Bektaş Veli'ye bağlanmışlardır. “Hünkâr” ismi de Osmanlı padişahları tarafından kabul görmüştür. Olayın eğitsel açıdan değeri, insanların davranışlarında değişim yaratıp yaratmaması ile ilgilidir. Nitekim tarihi kaynaklar bu davranış değişikliklerini doğrulamaktadır (Eğri, 2003, s. 62-63).

2.1.2.6. Vefatı ve türbesinin yaptırılması

Hacı Bektaş Veli yerleştiği Sulucakarahöyük'te, muhtemelen 1270 yılında vefat etmiştir. Sulucakarahöyük ismi zamanla unutulmuş buraya Hacıbektaş adı verilmiştir. Şu anda Nevşehir iline bağlı bir ilçe olan Hacıbektaş'ta bulunan türbesi I. Murat tarafından yaptırılmıştır. II. Bayezit ise türbenin kubbesini kurşunla kaplatmıştır (Yılmaz vd., 2007, s. 15). Vilâyetnâme'de anlatıldığına göre türbeyi yapan mimar olan Yanko Madyan, sonradan Pir'in yoluna girip altı yıl boyunca dergâhta hizmet etmiştir. Adı Derviş Sadık olarak değiştirilen mimar, öleceği zaman tekkede şeyh olan Hızır Lâle Cüvan'a, “*Tuz, ekme hakkı için beni Hünkâr'ın eşiğinin altına göm. Onu ziyarete gelenler, benim kabrime basıp içeriye girsinler.*” diye vasiyette bulunmuştur. Vasiyet ettiği gibi Hacı Bektaş'ın eşiğinin dibine gömülmüştür (Gölpınarlı, 2017, s. 89-90). Türbe günümüzde pek çok insan

tarafından ziyaret edilmektedir. Her yıl 16 Ağustos tarihinde ilçe belediyesi tarafından Hacı Bektaş'ı Anma Programı düzenlenmektedir (Aslan, 2007, s. 16).

2.1.3. Hacı Bektaş Veli'nin Fikir Dünyası

İnsanlık, kendi varoluşuna dair sorduğu sorulara tatminkâr cevaplar verememenin yarattığı ontolojik sıkıntılar sonucunda çeşitli yöntemler geliştirerek yetkin insana ulaşmaya çalışmıştır. Anadolu'nun irfan geleneği olan tasavvufta bu yetkin insan, insan-ı kâmil yani olgun insan olarak adlandırılmaktadır (Albayrak, 2011, s. 441). Önemli Türk mutasavvıflarından biri olan Hacı Bektaş Veli, tasavvufun temel kuralları üzerinde şekillenmiş, ulusal ve ahlâki değerlerden esinlenmiş, olgun insan yetiştirmeyi amaçlayan dinsel ve toplumsal bir öğreti yaratmıştır. Var olan her şeyin Allah'ın tecellisinden ibaret olduğunu belirterek O'na ait sıfatların en üstün biçimde insanda tezahür ettiğini vurgulamıştır (Şişman, 2013, s. 27). Dilden dile dolaşan “*Sen seni bilirsen yüzün Hüda'dır; sen seni bilmezsen, Hak senden cüdadır.*” sözüyle bu düşüncesini dile getirmektedir (Gülçiçek, 2003, s. 273). İnsanın, hem tüm varoluşun kaynağını hem de kendi özünü bilebileceğini kabul ederek bütün insanlığa bir yaşam felsefesi sunmuştur. Bu felsefenin en temel düsturu nefsi arındırmak, kalbi temizlemek ve maddi sıfatlardan kurtularak ruhu yüceltmektir (Ergun, 2011, s. 15).

Hacı Bektaş Veli öğretisi, temelini kadim Türk kültüründen alan Hoca Ahmet Yesevi geleneğinin devamı niteliğindedir. Türklerin Anadolu'ya yerleşme sürecinde bu gelenek büyük rol oynamıştır. Hacı Bektaş Veli'nin öğretisi sevgi, hoşgörü ve barış gibi evrensel ilkeler üzerine kuruludur. Bu öğretilerde savaş ve kavgaya yer yoktur (Korkmaz, 2011, s. 120-121). Kendisine ait olduğu rivayet edilen şu dörtlük onun sevgi ve hoşgörü anlayışını güzel bir biçimde özetlemektedir:

“Sevgi muhabbet kaynar yanan ocağımızda

Bülbüller şevke gelir gül açar bağrımızda,

Hırslar kinler yok olur aşkla meydanımızda

Arslanlarla ceylanlar dosttur kucağımızda” (Özcan, 2002).

Hacı Bektaş Veli, Ahmet Yesevi tarafından kurulan Horasan okulunda yetişmiş ve onun tasavvuf anlayışından etkilenmiştir. Makâlât adlı eserinde

açıkladığı, düşünce sistemini özetleyen “dört kapı kırk makam” anlayışı, Ahmet Yesevi’nin Fakr-nâme’sinde ifade ettiği şeriat, tarikat, marifet ve hakikat kapılarıyla örtüşmektedir. Bu dört kapıya ait makamlar karşılaştırıldığında, kırk makamdan otuzunun aynı olduğu görülmektedir. Diğer on makam ise birbiriyle benzer nitelikler taşımaktadır (Yavaş, 2006, s. 46). Hacı Bektaş Veli’nin ideal insana ulaşma yolunda geçilmesi gereken basamakları anlatan şeriat, tarikat, marifet, hakikat kapıları ve bunların makamları aşağıda sırasıyla açıklanmıştır.

2.1.3.1. Şeriat kapısı

Şeriat kapsı, herkes için bağlayıcı olan dini hükümleri içermektedir. Bu kapının simgesi yel, öğrencileri ise ibadet edenler anlamındaki abidlerdir. Hacı Bektaş Veli; şeriatı bir ağaca, tarikatı onun dallarına, marifeti yapraklarına, hakikati ise meyvesine benzetmektedir. Buradan anlaşılacağı gibi şeriat temel olandır. Diğer kapılar ise onun üzerinde şekillenecektir (Güzel, 2007, s. 47). Şeriat kapısının on makamı sırasıyla şunlardır:

- Birinci makam iman etmektir. Hacı Bektaş Veli, iman etmeyi Makâlât’ta, “Allah’a, meleklerine, kitaplarına, elçilerine, ahiret gününe, kadere, hayrın ve şerrin Allah’tan olduğuna inanmaktır.” şeklinde tanımlar. İman, ibadettir fakat her ibadet imana ulaşamaz. Kişinin Allah’ın birliğine dili ve kalbiyle tanıklık etmesi gerekir. İman bir hazineyse akıl onun koruyucusudur ve dolayısıyla iman akla dayanmalıdır (Kaygusuz, 2011, s. 67). İmanın batını anlamı ise, gönül yoluyla Hakk’a olan inancını ikrara bağlamaktır. Kişi bu makamda, mürşit önünde tüm kurallara uyacağına söz verir ve yola girer (Aktaş, 2000, s. 210).
- İkinci makam ilim öğrenmektir. Bu makamda akli ve nakli bilimleri birlikte öğrenmek esastır (Temren, 1998, s. 73). Hacı Bektaş Veli’nin imandan sonra en çok bilim ve akla önem verdiği görülmektedir. Hacı Bektaş Veli, tanrının Adem’i karanlıktan yarattığını; sonrasında akıl nuru, ilim nuru ve marifet nuru olmak üzere üç nesneyle aydınlattığını ifade etmiş ve ilmi yıldızlara benzetmiştir. Yıldızlar, insanların ayaklarının yolunu görmesini sağlarken ilim Hakk’ın yolunu görmeyi sağlar. Bir diğer benzetmede ise ilmi aynaya benzeterek, kişinin ilim yoluyla kendi kusurlarını gördüğünü belirtmiştir

(Kaygusuz, 2011, s. 91-92). Bu makamda kişi, önce bilim yoluyla kendini tanır, Daha sonra, öğrendiklerini kendi özünde içselleştirerek sezgisel bilgi yoluyla manevi mutlak bilgi arayışına girer.

- Üçüncü makam ibadet etmektir. Namaz kılmak, oruç tutmak, hacca gitmek, zekât vermek, Allah yolunda savaşmak ve cünüplükten arınmak bu makamın içerdiği davranışlardır (Aslan, 2007, s. 34). Bu ibadetlerin her birinin bânîni (gizli) olarak farklı birer anlamı da mevcuttur. Bânîni anlamıyla namaz, her daim Hak huzurunda olmak; zekât, kendi bilgisinden diğer insanları yararlandırmak; oruç, yasaklanmış şeylerden ölene kadar uzak olmak; hac, (gönül Allah'ın nazargâhı olduğundan) kimsenin kalbini kırmamak; Allah yolunda savaşmak, nefisle mücadele etmek; cünüplükten arınmak ise Allah'a sırt çevirmemek manasına gelmektedir (Temren, 1998, s. 73-74).
- Dördüncü makam helâl kazanmak ve faizi haram bilmektir. Hacı Bektaş Veli, Makâlât'ta, Kur'an-ı Kerim'in Bakara suresinin "*Allah, alışverişi helâl faizi haram kıldı.*" ayetiyle bu makamı desteklemektedir (Özcan, 2001, s. 197).
- Beşinci makam nikâhlı yaşamaktır. Sağlıklı bir aile kurumu oluşturmak ve toplumu bu aile kurumu üzerine temellendirmek amacıyla Hacı Bektaş Veli, kişilerin nikâhlı olarak yaşamasını uygun bulmuştur. Ayrıca çok eşliliğe sıcak bakmadığı da bilinmektedir (Aslan, 2007, s. 49).
- Altıncı makam hayz ve lohusalıkta cinsi münasebeti haram bilmektir. Hacı Bektaş Veli, kadına oldukça önem vermekte; gelecek nesiller için kadınların eğitilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bunun yanı sıra kadın sağlığını korumak amacıyla, hayz (aybaşı) ve lohusalık gibi özel durumlarda cinsi münasebetlerin doğru olmadığını vurgulamıştır (Kaygusuz, 2011, s. 69).
- Yedinci makam sünnet ve cemaat ehli olmaktır. Bu makamda kişiden, Hz Muhammet'in kurallarına uygun davranması; onun söz, davranış ve uygulamalarını kabullenmesi beklenmektedir. Bunun yanı sıra bânîni anlamda bu makam, yol töreleri hakkında bilgili olmayı ve mürşide itaat etmeyi ifade etmektedir (Korkmaz, 1998, s. 63).
- Sekizinci makam merhametli olmaktır. Bu makamda, kişiden insanlara yumuşak ve sevecen davranması beklenmektedir. Makâlât'da "*Şefkat, imandandır.*" hadisi ile bu makam desteklenmektedir (Kaygusuz, 2011, s. 69). Sadece insanlara değil, yaratılmış tüm canlılara aynı şekilde şefkat ve

merhamet gösterilmesi bu makamla birlikte kazandırılmak istenen bir davranış kalıbıdır.

- Dokuzuncu makam temiz yemek ve temiz giyinmektir. Burada genel bir temizlik alışkanlığı kazandırılmak istenmektedir. Bu makam, yenilen yiyeceklerin ve giyilen kıyafetlerin temiz olmasının yanı sıra bânîni anlamda ahlâki melekelerle donanmayı da işaret eder (Tekin, 2014, s. 53).
- Onuncu makam iyiliği emretmek ve kötülükten alıkoymaktır. Tanrı buyruklarına uymak ve yasaklarından uzak durmayı ifade eder. Kişinin hem kendini hem de diğer insanları, kötü neticeler doğuracak davranışlardan uzak tutması öğütlenir (Temren, 1998, s. 75).

2.1.3.2. Tarikat kapısı

Tarikat, Arapçada “yol” anlamına gelmektedir. Bu kapının simgesi od (ateş), öğrencileri ise zahidlerdir. Bu kapı, şeriat hükümlerini iyice benimseyen kişilerin tasavvufta ilerlemek üzere seçtikleri bir yoldur. Bu kapıyla birlikte insan kendi özünü anlamak ve varoluşun sırrına ermek amacıyla bir zümreye bağlanır (Özcan, 2001, s. 204-205). Tarikat kapısının on makamı sırasıyla şunlardır:

- Birinci makam bir pirden el almak ve tövbe etmektir. Kişinin geçmişte yaptığı hatalar için pişmanlık duyması ve tövbe etmesi beklenir. Yapılan hatalara geri dönmek için irade güçlendirilmelidir. Hacı Bektaş Veli “*Özür dilemek kuldân, kabul etmek Allah’tandır.*” demiştir (Kaygusuz, 2011, s. 71). Mürşit, ham ervah olmaktan çıkıp olgun duruma gelmiş bir insandır. İnançta el, bir dokunma organı olmanın ötesinde tanrısal gücü simgeler. El almak ise, yetkin bir mürşide bağlanmak yani derviş olmak demektir. Derviş, tövbeden sonra en zor durumlarda dahi doğruluktan ayrılmamalı; özünü, sözünü davranışına uydurmalıdır (Korkmaz, 1998, s. 69-70).
- İkinci makam mürit olmaktır. Yani eğitim almaya gönüllü olmak ve bu yolda gayret göstermektir. Hacı Bektaş Veli, üç tip mürit tanımlar. Birincisi, mürşidine tam teslimiyet halinde olan mutlak mürit; ikincisi, görünüşte mürşidin buyruğunda fakat içinde kendi nefsinin peşinde olan mecâzi mürit; üçüncüsü ise mürşidinin değişik bir halini gördüğünde onu terk eden mürted

mürittir. Hacı Bektaş Veli'nin öğrencinin öğretmene koşulsuz bir teslimiyet içinde olması gerektiğini savunduğu görülmektedir (Kaygusuz, 2011, s. 71-72).

- Üçüncü makam saçını kestirmek ve tarikat elbisesi kuşanıp giyinmektir. Kişi, saçını ve sakalını kesip temiz giysiler giyinmelidir. Libas giyinmek, bir diğer anlamıyla ayıpları örtücü olmaktır. Kişinin, insanların kusurlarını kapatması, onları ayıplamaması beklenir (Tekin, 2014, s. 62).
- Dördüncü makam nefsiyle mücadele etmektir. İnsan için nefis, her türlü kötülüğün kaynağıdır. Bu nedenle en büyük düşman olarak görülür. Nefisle mücadele etmek iyilik yolunda savaşmaktır. Hacı Bektaş Veli, nefsin kusurlu ve aciz olduğunu anlayan insanın Allah'ın kudretini ve mükemmelliğini daha iyi kavrayacağını belirtmiştir (Aslan, 2007, s. 36). Bu makama göre kişi, geçici dünyasal isteklerine karşı koymayı öğrenmeli ve benliğini eğitmelidir. Çünkü ancak o zaman olgunlaşabilir.
- Beşinci makam hizmet etmektir. Kişinin diğer insanların mutluluğu için elinden geleni yapması ve topluma faydalı işlerde bulunması beklenir. Hacı Bektaş Veli, Makâlât'ta "*Hizmet edene hizmet edilir.*" hadisi ile bu makamı özetlemiştir (Kaygusuz, 2011, s. 72). Mürşitten manevi yardım alabilmek için de ona hizmet etmek esastır.
- Altıncı makam haksızlıktan korkmaktır. Kişinin, gerçeğe giden yolda yürürken yanlış adımlar atmaktan çekinmesi demektir. Hacı Bektaş Veli, korkusuz olmanın yani kendinden emin olmanın imanı zayıflattığını düşünmektedir (Güzel, 2007, s. 59). O hâlde kişi yaptığı işlerden fazlasıyla emin olup kendini güvende hissetmemeli, her zaman bir şüphe payı bırakmalıdır.
- Yedinci makam ümitli olmaktır. Talip, bir gün mutlak gerçeğe ulaşacağına dair umudunu her daim korumalıdır. Korku ve ümit bir arada ve dengede bulunmalıdır (Tekin, 2014, s. 63).
- Sekizinci makam hidayettir. Hidayet; her an Allah huzurunda olduğunun bilincinde olmak, her şeyde Allah'ın hikmeti olduğunun farkında olmak ve doğru yoldan ayrılmamak anlamlarını taşır (Temren, 1998, s. 77).
- Dokuzuncu makam, makam sahibi ve cemiyet ehli olmaktır. Makam, talibin ulaştığı olgunluk evresinin sembolüdür. Bu aşamada kişi, yolun kurallarını,

ilke ve törelerini anlatacak yeterlilikte bilgi ve beceriye kavuşmuş olmalıdır (Aktaş, 2000, s. 212).

- Onuncu makam fakirlik ve kanaattir. Bu makam, tanrısal varlığı içten gelen bir sevgiyle sevmeyi ve onda yok olmayı tanımlar. Kişi bu uğurda dünya varlığından vazgeçmelidir. Makâlât'ta bu makam “*Yoksulluk, övüncümdür.*” hadisiyle desteklenmektedir (Kaygusuz, 2011, s. 72).

2.1.3.3. Marifet kapısı

Bu kapı, belli bir olgunluk seviyesine ulaşan kişinin bilgiye artık ilham yoluyla ulaştığı bir aşamadır. Akıl ve duyular yanıltıcı olabilir fakat ilhamda yanılma payı yoktur. Marifet kapısının simgesi su, öğrencileri ise ariflerdir. Kişi arif olmak istiyorsa kalbini arındırmalıdır (Korkmaz, 1998, s. 85). Marifet kapısının on makamı sırasıyla şunlardır:

- Birinci makam edeptir. Edep, “güzel ahlâk, terbiye, utanma” anlamlarına gelmektedir. Öğretisini güzel ahlâk üzerine kurmuş olan Hacı Bektaş Veli, “*Marifet ehlinin ilk makamı edeptir.*” sözüyle ahlâklı davranışlarda bulunmanın bu makamın temeli olduğunu ifade etmektedir (Güzel, 2007, s. 63). Kişi, söz ve davranışlarında dürüstlükten şaşmamalı, insanlara karşı saygılı olmalı, ölçülü ve yerinde davranmasını bilmelidir. Bektaşilikte bu hâl, “eline, beline, diline sahip olmak” deyiimiyle ifade edilmektedir.
- İkinci makam korkudur. Kişinin girdiği eğitim yolunda gerilemekten korkması ve sık sık vicdan muhasebesi yapmasıdır. Arif olmak isteyen kişinin kendini sürekli izlemesi; eksiklerini belirleyip gidermesi; bencillik, kin ve garezden her geçen gün daha çok arınması beklenir (Aktaş, 2000, s. 212).
- Üçüncü makam perhiz etmektir. Yani hiçbir şeyde aşırıya kaçmamaktır. Kitâbü'l Fevâid adlı eserinde Hacı Bektaş Veli, insanın midasını çok doldurmamasını öğütler. Az söylemek, az uyumak ve az yemek kişiyi amacına yaklaştırırken; bunlarda aşırıya kaçmak kişiyi mizaçsızlığa ve gaflete götürür (Özcan, 2001, s. 273). Aşırı davranışların, sezgisel bilgiye ulaşma yolunda bir engel teşkil ettiği fikri burada açıkça görülmektedir.
- Dördüncü makam sabır ve kanaattir. Eğitime gönüllü olarak başlayan öğrenci, bunun uzun bir yol olduğunun bilincinde olmalı ve sabır

göstermelidir. Elinde olanın kıymetini bilmeli ve tamahkâr olmamalıdır (Temren, 1998, s. 79).

- Beşinci makam utanmaktır. Yakışıksız davranışlardan, uygun olmayan durumlardan kaçınmayı ifade etmektedir (Aslan, 2007, s. 38).
- Altıncı makam cömertliktir. Gerek malı gerekse bilgisi konusunda kişi cömert olmalı, sahip olduğu şeyleri ihtiyacı olanla paylaşmayı bilmelidir (Tekin, 2014, s. 66).
- Yedinci makam miskinliktir. Burada miskinlikten kasıt, yumuşak huylu ve alçakgönüllü olmaktır. “*Miskinliği seven ilmi sever, ilmi dileyen marifeti sever. Marifeti dileyen canı sever. Canı dileyen akli sever ve akli dileyen yüce Allah’ı sever.*” cümlesi ile Hacı Bektaş, marifet yolunda ilim öğrenen kişinin tevazu sahibi olması gerektiğini anlatmaktadır (Gül, 2018, s. 105).
- Sekizinci makam ilim öğrenmektir. Hacı Bektaş Veli, şeriat kapısında olduğu gibi burada da ilimden bahsetmektedir. Marifetli olan insan, bilgi sahibi olan kişidir. Hacı Bektaş Veli, ilimsiz yolun kişiyi karanlığa götüreceğini vurgulamıştır (Güzel, 2007, s. 64).
- Dokuzuncu makam marifet sahibi olmaktır. Bu, sezgilerin ve kavrayışın güçlenmesi yoluyla ulaşılan bir olgunluk hâlidir (Tekin, 2014, s. 66).
- Onuncu makam kendini bilmektir. Kişinin marifet kapısında varacağı son nokta kendi özünü ve nefsinin idrak etmektir. Allah’ın sıfatlarını üstünde barındıran insan, kendini tanımaya ve anlamaya çalışarak ilahi gerçeği de kavrayabilir (Temren, 1998, s. 80).

2.1.3.4. Hakikat kapısı

Bu kapı, ilahi gerçeğin yaşamda tecelli etmeye başladığı aşamadır. Kişi, hedeflenen kâmil insan mertebesine bu kapıyla birlikte ulaşır. Hakikat kapısının simgesi toprak, öğrencileri ise muhiplerdir (Kaygusuz, 2011, s. 61). Hakikat kapısının on makamı sırasıyla şunlardır:

- Birinci makam toprak olmaktır. Bu makamda insana, üzerine basılan toprak misali alçakgönüllü olması öğütlenmektedir. Kişi bir başkasının incitmesiyle incinmemeli, başına gelen her şeyin Allah’tan olduğunu bilerek hoşnutluk

göstermelidir. Bu makamda tam anlamıyla bir teslimiyet söz konusudur (Korkmaz, 1998, s. 106).

- İkinci makam yetmiş iki milleti ayıplamamaktır. Hacı Bektaş Veli insanları din, dil, ırk, cinsiyet ayrımı gözetmeksizin bir görmeyi öğütlemektedir. Hoşgörü bu makamın temel dayanağıdır (Güzel, 2007, s. 69).
- Üçüncü makam elinden gelen iyiliği yapmaktır. Kişi hayırsever olmalıdır. Yapabileceği hizmeti, yardımı esirgememeli; paylaşmayı bilmelidir (Tekin, 2014, s. 67).
- Dördüncü makam, dünyadaki tüm yaratılmışların kişiden emin olmasıdır. Bu, hiçbir yaratılana zarar vermemek anlamına gelir. Bu makamdaki insan güzel ahlâkı ve hoşgörüsü ile tüm yaratılanlar için emniyet telkin etmelidir (Özcan, 2001, s. 300).
- Beşinci makam mülkün sahibine yüzünü sürüp yüz suyunu bulmaktır. Kişi canlı ve cansız tüm varlıkların Allah'ta bir olduğunu kavrar. Baktığı her yerde ilahi birliği görebilecek hâle gelir. Bu vesileyle canlı ve cansız tüm varlıkları sever (Aktaş, 2000, s. 214).
- Altıncı makam sohbette hakikatin sırlarını söylemektir. Kişi, sohbetlerinde esrar-ı hakikatten bahsetmeli, sezgisel olarak elde ettiği bilgiyi halkla paylaşmalıdır (Kaygusuz, 2011, s. 73).
- Yedinci madde seyr-i sülüğa girmektir. Bir mürşidin gözetiminde “iyi ve olgun kulların girdiği yola girmek” anlamına gelen seyr-i süluk, kâmil insan olma hedefiyle çıkılmış manevi bir yolculuktur (Güzel, 2007, s. 70). Kişi hakikate vararak seyr-i sülüğünü tamamlamış olur.
- Sekizinci makam sır sahibi olmaktır. Kişinin kendine bahşedilen kerametleri insanlardan gizlemesi ve bilgiyi ehli olmayan kişilerden sakınması gerekir. Kerametler açığa vurulup halk nazarında bilindiğinde, işin içine şöhret girip kulun saflığı bozulacağından Hacı Bektaş Veli, bunların sır olarak saklanmasını öğütlemiştir (Aslan, 2007, s. 41).
- Dokuzuncu makam münacattır. Kişinin her an yaratanla söyleşide olması, dileklerini ve bağlılığını ona bildirmesi anlamına gelir (Özcan, 2001, s. 314).
- Onuncu makam vuslattır. Bu makam, eğitim yolunun son aşaması olup Allah'a kavuşmak anlamına gelir. Kişi iç gözlemiyle tanrısal bilimi öğrenir (Güzel, 2007, s. 71). Kırk makamın nihai hedefi, ilahi bilgiye ulaşmaktır.

Hacı Bektaş Veli, Sulucakarahöyük'e yerleştikten sonra orda bir tekke kurarak halkı dört kapı kırk makam öğretisi doğrultusunda eğitmiştir. Geldiğinde dokuz haneli bir köy olan Sulucakarahöyük'ü farklı kültürleri kucaklayan bir merkez haline getirmiştir. Hacı Bektaş Veli'nin yaktığı çerağ, onun gönül elçisi erenler tarafından Anadolu ve Balkanlar'a yayılmıştır (Çelikcan, 2000). Hacı Bektaş Veli'nin düşüncelerini kendinden sonra yaymaya devam eden halifelerinden; Sarı Saltuk Rumeli'de, Abdal Musa Elmalı'da (Antalya), Karaca Ahmed Sultan İstanbul Akhisar'da, Akça Koca Akyazı'da, Barak Baba Bigadiç'te, Hızır Samut Bozok'ta (Yozgat), Sultan Şüca Eskişehir'de, Hacım Sultan Uşak'ta, Tapduk Emre Sakarya bölgesinde, Geyikli Baba ise Bursa'da faaliyet göstermiştir (Aktaş, 2000, s. 207-208).

Hacı Bektaş Veli'nin tohumlarını attığı düşünce sistemi kendisinden yaklaşık iki yüzyıl sonra yaşamış olan Balım Sultan (1428-1520) tarafından kurumlaştırılmış ve Bektaşilik bir tarikat haline getirilmiştir. Bu nedenle Balım Sultan Bektaşiler tarafından “Pir-i Sani” olarak anılmaktadır (Temren, 1998, s. 89-91). Balım Sultan postnişin olarak dergâhın başına geçmiş, uygulamaların ve kuralların yazıya dökülmesini sağlayarak yöresel farklılıkları en aza indirmeye çalışmıştır. Bektaşilik kurumunun önceleri daha çok sözlü olarak aktarılan amaçlarını, felsefesini ve ideallerini yazılı bir kaynakta toplayarak Bektaşî erkânnamesini oluşturmuştur. Bektaşilik, Anadolu'da Alevilikle birlikte ortak bir kimlik oluştururken Balkanlar'da ayrı bir kol olarak gelişimini sürdürüp günümüze kadar ulaşmıştır (Çelikcan, 2000).

2.1.4. Hacı Bektaş Veli'nin Eserleri

Hacı Bektaş Veli'nin düşünceleri, yazmış olduğu eserler aracılığıyla günümüze ulaşmıştır. Kendisine ait olduğu belirlenen eserler Makâlât, Kitâbü'l Fevâid, Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye, Besmele Şerhi, Fâtiha Suresi Tefsiri, Emânet-i Hazret-i Pir, Hadîs-i Erbaîn Şerhi ve Şathiyye'dir.

2.1.4.1. Makâlât

Bu kitap, Hacı Bektaş Veli'nin “dört kapı kırk makam” üzerine yazdığı tasavvufî bir eserdir. Öğretisinin temellerini içerdiğinden en önemli yapıtı olarak

değerlendirilmektedir. Makâlât'ın çeşitli kütüphanelerde birbirinden belli ölçüde farklı nüshaları bulunmaktadır (Şişman, 2013, s. 68).

Eserin aslının Arapça olduğu bilinmektedir. Makâlât, kelime anlamı olarak ‘‘makaleler’’ demektir. Didaktik bir üslubun hâkim olduğu bu eserde dini ve tasavvufi konular basit somutlaştırmalarla ortaya konmuştur. Anlatılanların akılda kalıcı olması için çeşitli hikâye ve örneklerden yararlanılmıştır. Bu durum hikâye, masal, fıkra gibi edebî türlerin bir eğitim aracı olarak kullanılmasının tipik bir örneğidir. Makâlât'ta, sohbet şeklinde ilerleyen bir anlatım söz konusudur (Özkan ve Bankır, 2010, s. 474-475). Nasıl bir hayat yaşanması gerektiğiyle ilgili çeşitli öğütler içerir. İçerik olarak Hoca Ahmet Yesevi'nin Fakrnâme'si ile önemli benzerlikler göstermektedir (Yılmaz vd., 2007, s. 36).

2.1.4.2. Kitâbü'l Fevâid

Makâlât'la büyük benzerlik gösteren bu eser, bir öğüt kitabıdır. Eserin aslı Farsçadır. İkinci bir şahsın ağzından anlatılmaktadır. Esad Coşan'a göre bu kitap bir müridinin Hacı Bektaş Veli'nin söylediklerini kaydetmesi şeklinde yazılmış olabilir. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe yazmalar bölümü 55. sırada kayıtlı bulunan nüshası Türkçeye çevrilmiştir (Yavaş, 2006, s. 49-50).

2.1.4.3. Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye

Bu eser, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezinin görevlendirdiği bir ekip tarafından bir belgesel çalışması sırasında, İran İslam Şurası Kütüphanesinde bulunarak Türkiye'ye getirilmiştir. Bir başka nüshası ise İstanbul Belediye Kütüphanesinde bulunmaktadır. Orijinali Farsça olan eser Türkçeye çevrilerek yayınlanmıştır. Gerçekten Hacı Bektaş'a ait olup olmadığı konusunda tereddüt bulunmakla birlikte içeriğinde ona ait dünya görüşünü bulmak mümkündür. Eserde dervişin yapması gerekenler, kalbin arındırılması, akıl, bilgi, yaradılış gibi birçok konudan bahsedilmektedir. Hoca Ahmet Yesevi ve Abdülkadir Geylani'nin düşüncelerine de yer verilmektedir. İçerik olarak Hoca Ahmet Yesevi'nin Divan-ı

Hikmet'i ve Yunus Emre'nin Risaletü'n Nushiyye'si ile büyük benzerlik gösterdiği söylenebilir (Aytaş, 2010, s. 331-335).

2.1.4.4. Besmele Şerhi

Hacı Bektaş Veli, Türkçe olarak yazdığı bu eserde ayet, hadis ve kıssalardan yararlanarak besmele okumanın faziletlerini anlatmıştır. Manisa Kütüphanesinde 3536 numarada kayıtlı olan eser, Rüştü Şardağ tarafından 1985 yılında günümüz Türkçesine çevrilerek yayınlanmıştır (Aslan, 2007, s. 23).

2.1.4.5. Fâtiha Suresi Tefsiri

Hacı Bektaş Veli'nin, Fatiha Suresi'ni Anadolu halkının anlayacağı bir Türkçeye açıkladığı bu eserin iki nüshası bulunmaktadır. Bunlardan birisi İngiltere'de Biritish Library'de diğeri ise Süleymaniye Kütüphanesindedir. Fatiha Suresi Tefsiri, içerik yönünden Besmele Şerhi eserine benzemektedir. İki eser de miraç olayı hakkında bilgilerle başlamaktadır. Tasavvuf geleneğinde Fatiha Suresi, Kuran'ın özeti olarak görüldüğünden bu eser önemlidir (Şişman, 2013, s. 83).

2.1.4.6. Emânet-i Hazret-i Pîr

Bu risale, Hacıbektaş İlçe Halk Kütüphanesi 29 numarada Erkân-ı Bektâşiyye adıyla kayıtlı bulunan bir dergide, “Der Beyân-ı Emânet-i Hazret-i Pîr Efendimiz” adıyla geçmektedir. Dedemoğlu isimli biri tarafından yazılan Akâid-i Tarîkat adlı risalenin arkasında yer almaktadır. Aslı Osmanlıca olup başka bir nüshasına rastlanmamıştır. Risalede mürşit ve müridin görevleri, ahlâkın mertebeleri, nefis terbiyesi, edep ve erkân konularından bahsedilmektedir. Metni transkribe eden Ali KOZAN'a göre bu risale, Hacı Bektaş Veli'nin fikirleriyle genel olarak örtüşmekle birlikte onun öğretisiyle bağdaşmayan bazı sözler içerdiğinden direk Hacı Bektaş'ın kaleminden çıkmamış olabilir (Kozan, 2013, s. 21-22).

2.1.4.7. Hadîs-i Erbaîn Şerhi

Bu eserden ilk kez Abdülbâki GÖLPINARLI, 1936 yılında yayınladığı Yunus Emre isimli kitapta bahsetmiştir. Eseri özel bir kütüphanede görüp transkribe ettiğini söylemiş olsa da böyle bir çalışması yayınlanmadığından yakın zamana kadar bu esere herhangi bir kütüphanede rastlanmamıştır. Esere, 2008 yılında Hacı Bektaş'ın bir diğer kayıp eseri olan Fatiha Tefsiri ile birlikte Hüseyin Özcan tarafından British Museum Library'de ulaşılmıştır. Eseri Nurgül Özcan transkribe etmiştir (Kozan, 2013, s. 19).

Hadîs-i Erbaîn, kelime anlamı olarak "kırk hadis" demek olup Sufilikte bu türde eser vermek yaygın bir gelenektir. Eserde dervişliğin ve fakirliğin faziletleri, dervişlere ve fakirlere yardım edenlerin kazanacağı ödüller, fakirleri hor görenlerin karşılaşacağı cezalar konularıyla alakalı kırk tane hadisin açıklaması yer almaktadır. Bu eser, Hacı Bektaş Veli'nin tasavvufi bakış açısının anlaşılmasına katkı sunması ve Anadolu'da bu türde yazılmış ilk eserlerden olması açısından önemlidir (Özcan, 2012, s. 78-81).

2.1.4.8. Şathiyye

Şathiyye, tasavvuf konularını mizahî bir dille işleyen ve coşku halinde söylenen bir şiir türüdür (TDK, 2019). Abdülbâki Gölpınarlı, Hacı Bektaş Veli'nin iki sayfalık bir şathiyyesi bulunduğunu bildirmekte fakat nerede olduğuna dair bir şey söylememektedir. Eser, 1680 yılında Enverî mahlaslı Hurufî ve Nakşî bir yazar tarafından nazım ve nesir karışık olarak "Tuhfetü's-Sâlikîn" adıyla şerh edilmiştir (Aslan, 2007, s. 22).

2.2. ETNOPEĞAGOJİ VE DEĞERLER EĞİTİMİ

Hacı Bektaş Veli'nin Anadolu'daki temsilcilerinden olduğu tasavvuf geleneği, genel itibariyle bir ahlâk felsefesidir. İnsanları ahlâki değerler yönünden eğitime amacı taşımaktadır. Bu çalışmada milli bir değer olan Hacı Bektaş Veli'nin eğitsel bakış açısı sunulmaya çalışılmıştır. Bu sebeple araştırma kapsamında,

eğitimin millileştirilmesine işaret eden etnopedagoji bilim dalını ve değerler eğitimini genel hatlarıyla ele almak gerekli görülmüştür.

2.2.1. Etnopedagoji

2.2.1.1. Etnopedagoji nedir?

Tarih boyunca insanlık dünya üzerinde pek çok farklı kültürün yaratıcısı olmuştur. Kültürel öğeler nesilden nesile aktarılırken zaman içerisinde değişime uğramış, gelişmiş ve bugünkü halini almıştır. Kültürel değişim bugün de devam etmektedir. Halkın kültür ürünlerini, sözlü edebiyatını, geleneklerini, inançlarını, müziğini, oyunlarını, mutfağını, halk hekimliğini inceleyerek bunların arasındaki ilişkiyi belirten; kaynak, değişim, yayılım, etkileşim gibi sorunlarını çözerek kural ve yasalar bulmaya çalışan bilim dalına halk bilimi (folklor) denir (TDK, 2019). Halk biliminin bağımsız bir disiplin haline gelmesinde, Alman filozof Herder ile masal yazarı olan Grimm kardeşlerin çalışmalarının öncülük ettiği düşünülmektedir. Bununla birlikte Avrupa’da halk kültürüne duyulan ilgi bundan çok daha öncesine, Amerika Kıtası’nın keşfine dayanmaktadır. Burada medeniyetten uzak yaşayan yerli halkın yaşam tarzı Avrupalıların ilgi odağı olmuştur. Zaman içerisinde milliyetçilik akımlarının güçlenmesiyle birlikte her millet kendi kültürüne daha fazla yönelmiştir (Tosun, 2015, s. 2020).

Halk bilimi çalışmaları, insan topluluklarını bir araya getirerek onlardan bir millet yaratabileceği gibi kültürel bağları zayıflatmak suretiyle bir milleti parçalayıp yok etme gücüne de sahiptir. Halk biliminden kaynağını alan etnografi, etnoistatistik, etnometodoloji, etnotıp, etnoarkeoloji, etnobiyojoloji, etnotarih, etnoloji gibi çeşitli bilimler mevcuttur. Böylesine güçlü bir disiplini eğitim alanında bir kaynak olarak kullanan bilim dalı ise etnopedagojidir (Tosun, 2015, s. 2025). Etnopedagoji, “etnos” ve “pedagoji” kavramlarından oluşan birleşik bir sözcüktür. “Etnos” soy, halk, millet gibi anlamlara gelmektedir. Pedagoji ise çocukların eğitimiyle ilgilenen bilim dalıdır. O hâlde etnopedagoji, soyların, halkların ve milletlerin geleneksel eğitim tecrübelerine dayanan bir bilimdir (Uulu ve Arabova, 2006, s. 44). Çınar (2018b), etnopedagojiyi “*Etnopedagoji, bir toplumun (kavmin) çocuklarını gelenekten*

getirdiği ampirik bilgilerle yetiştirerek kendi kültür kalıbına sokmasıdır.” şeklinde tanımlamaktadır.

Sovyet Rusya döneminde, 1960 ve 1970’li yıllarda G. N. Volkov adlı bir bilim insanı “Çuvaş Halkının Etnopedagojisi” ve “Etnopedagoji” isimli çalışmalarıyla bu bilim dalının temellerini atmıştır (Tosun, 2015, s. 2025). Bu bilim genel olarak iki temel amaç güder. Bunlardan ilki, halkın eğitimle ilgili geçmişten getirdiği bilgi ve tecrübeleri araştırarak sistemli bir hale getirmektir. İkinci amaç ise bu bilgi ve tecrübeleri günümüz eğitim sistemlerinde ve programlarında kullanmanın yollarını araştırarak bu doğrultuda öneriler sunmaktır (Meirkulova, 2017, s. 97).

2.2.1.2. Etnopedagojinin kapsamı ve temel unsurları

Küreselleşmenin bir sonucu olarak, dünyada yaşayan toplumların yaşam tarzı hızla tek tipleşmekte ve kültürel farklılıklar giderek azalmaktadır. Buna bağlı olarak bazı toplumların kültürleri zamanla asimile olmakta, yetiştirilen yeni kuşaklar kendi kültürlerine yabancılaşmaktadır. Bu noktada, eğitim bilimine sağladığı katkılar nedeniyle etnopedagoji bilimi devreye girmektedir. Etnopedagoji, çocukların ve gençlerin kendi kültür miraslarını öğrenmeleri için uygun zemini hazırlamaktadır (Kaya vd., 2019, s. 79).

Etnopedagoji, halk kültüründe yer alan sözlü edebiyatta, gelenek ve göreneklerde uzun yıllar varlığını koruyan eğitsel uygulamaları araştırır. Türkü, masal, bilmece, atasözü, kıssa, şiir, efsane, latife gibi folklor malzemeleri bir toplumun farklı alanlarda edindiği fikir ve deneyimleri genç nesillere aktarmasında bir araç olarak kullanılır. Bu malzemeler toplumun kendi kültür kodlarını ve değer yargılarını taşır. Etnopedagoji, toplumun kendi değerleri üzerinde yükselmesini, kültürel birikimini koruyarak gelecek kuşaklara aktarmasını hedefler (Çınar, 2018b, s. 87). Etnopedagojiyi oluşturan temel unsurlar şöyle sıralanabilir:

- Etnopedagoji kapsamındaki süreçler; halkın çocuğa bakması, onu büyütmesi, koruması ve terbiye etmesi süreçleridir.
- Etnopedagojinin temel kaynakları; efsaneler, destanlar, masallar, atasözleri, bulmacalar, halk türküleri, el sanatları, anıt yazıları, şiirler, şecereler vb.dir.

- Etnopedagojinin görevi, güzel ahlâk edindirmeye, beden ve aklın iyi yönde kullanılmasına katkıda bulunmaktır.
- Etnopedagojide eğitim metotları; örnek verme, anlatma, inandırma, inanç, dua etme, rica etme, nasihat verme, övgü, tembihleme, sitem etme, hatırlatma, alıştırma vb.dir.
- Etnopedagojide eğitimciler; ebeveynler, büyükler, yaşlılar, ustalar, masalcılar, şairler, âlimler vb.dir (Uulu ve Arabova, 2006, s. 44).

Etnopedagojide ahlâk eğitiminin ve ekolojik eğitimin önemli bir yeri vardır. Çocuğun her şeyden önce iyi bir insan olarak yetişmesi beklenir. Ailede başlayan ahlâki değerlerin kazandırılması sürecinde yukarıda bahsedilen kaynak ve metotlardan yararlanır. Bunun yanı sıra etnopedagojik malzemeler olan efsane, şiir, türkü, destan, masal ve atasözlerinde geçen bitki ve hayvanlar alemi, yeryüzü şekilleri, mevsimler, doğanın döngüsü ile ilgili unsurlar çevresel farkındalık yaratarak ekolojik eğitime katkı sunmaktadır (Kadımbeyli, 2013, s. 161).

Etnopedagojik uygulamalar çok kültürlü eğitim kapsamında uygulanırsa daha yüksek verimlilik sağlamaktadır. Yani bireyler gelenekten gelen eğitsel uygulamalarla beslenirken aynı zamanda farklı kültürel gruplarla etkileşimde bulunmalı ve bu konuda olumlu davranış geliştirmelidir. Uygulamalarda çok kültürlü eğitime önem verilmemesi, sosyokültürel hoşgörüsüzlük ve düşmanlığın ortaya çıkmasına yol açabilir (Meirkulova, 2017, s. 98).

2.2.1.3. Eğitim politikası ve etnopedagoji arasındaki ilişki

Tarihsel süreçte uygarlığın gelişmesiyle birlikte kullanılan eğitim yöntem ve araçları da gelişmiş ve çeşitlenmiştir. Okuryazarlığın hızla arttığı 19. yüzyıla kadar halk arasında eğitim tümüyle sözlü olarak yapılmıştır. Günümüzde kullanılan eğitim programlarının yerine o dönem sözlü kültür ürünleri kullanılmıştır. Felsefe atasözleriyle, bilgi efsane ve destanlarla, görgü hikâye ve masallarla, ahlâk türkü ve deyişlerle kazandırılmış; insanlar bu şekilde eğitilmiştir (Çınar, 2018a, s. 368). Yaşam koşullarında meydana gelen değişimler zamanla kendini eğitim alanında da göstermiş ve günümüzdeki modern eğitim sistemleri oluşmuştur.

Bir ülkenin eğitim sistemi oluşturulurken öncelikle yapılması gereken eğitim felsefesini belirlemektir. Bu, eğitimin temel amaçları ve yetiştirilecek ideal insan modeline işaret eder. İkinci belirlenmesi gereken ise uygulanacak eğitim politikasıdır. Eğitim politikası, istenen örgün veya yaygın eğitim amaçlarına ulaşmak için alınacak kararlara hukuksal temel oluşturacak nitelikteki yargıları kapsayan genel bir plandır. Eğitim politikası oluşturulurken toplumun temel değerleri ile değişen hayat şartları göz önünde bulundurulmalıdır (Kızılloluk, 2013, s. 127). Bir toplumun geçmişten getirdiği geleneklerin ve alışkanlıkların bir anda kaldırılıp yerine yabancı olanların konulması, toplumda şaşkınlık ve yabancılaşma yaratarak dirence sebep olur. Toplum bir arada tutan kök değerlerden uzak bir eğitim anlayışı; kendi kültürüne, öz benliğine yabancı bir nesil yetişmesine ve toplumun sömürüye açık hale gelmesine sebep olur. Kültürel yozlaşma başlar ve “mankurtlaşma” olarak tabir edilen zihinsel sömürgeleşme süreci baş gösterir. Bireyler kendi kültürlerine ait öğeleri değersiz ve aşağılık görmeye başlarlar. Toplumsal hafıza silinir ve çocuklar başka kültürün kalıplarına göre yetişir. Bu durum, bir ülkenin geleceği açısından ciddi bir tehdittir. Eğitim politikalarının etnopedagojiye dayalı olarak belirlenmesi ve yürütülmesi bu tehdidin büyük ölçüde önüne geçebileceği gibi toplumu ideolojik ve kültürel çalkantılardan da korur. Böylece toplum moda akım ve hareketler karşısında kırılganlık göstermez (Çınar, 2018a, s.368-369).

Hayat koşullarının iyileştirilmesiyle birlikte eğitim teorisinde de modern yenilikler yapılmaya devam edilmektedir. Burada önemli olan, eğitim uygulamalarında yeni ile eski arasındaki dengeyi iyi kurabilmektir. Yenilikler, kültürel değerler kaybedilmeden gerçekleştirilmelidir. Modern gençlik, kuşaktan kuşağa aktarılan ve günümüze kadar ulaşan bilgeliğin pedagojik hazinelerini takdir etmeli ve onlara saygı duymayı bilmelidir. Halk, kendi milli pedagojisinin yaratıcısı ve aynı zamanda mirasçısı konumundadır (Abdurahmanova, 2016, s. 2-5). Atatürk'ün üzerinde önemle durduğu Doğu'dan ve Batı'dan gelebilecek etkilerden uzak milli eğitim anlayışı tam olarak buna işaret etmektedir (Dönmez, 2006, s. 96). Bu şekilde milli kültür birliğinin sağlanması mümkün olur.

2.2.2. Değerler Eğitimi

Değerler, toplumsal bir varlık olarak insanın tutum ve davranışlarını etkileyen, biçimlendiren ve yönlendiren temel unsurların başında gelmektedir. Bir toplumun üyesi olarak birey, toplumsal değerleri kontrol edemez fakat bunlardan etkilenecek hayatına yön verir (Özen, 2014, s. 60). Değer, bir grubun üyelerinin güçlü duygusal bağlılıklarıyla oluşan, özel eylem ve amaçları yargılamada bir standart sağlayan, soyut, genelleştirilmiş davranış prensipleri olarak tanımlanabilir. Bir şeyin toplum nezdinde önemlilik derecesine işaret eder. Toplumu oluşturan aile, eğitim, siyaset, ekonomi, hukuk, din gibi temel kurumların her birinin kendine ait değerleri mevcuttur. Fakat bu değerler birbirinden bağımsız olarak değerlendirilemez. Bu değerlerin bir arada ahenkle işleyişi sayesinde birey topluma uyum sağlar ve tutarlı davranışlar sergiler (Özensel, 2003, s. 220-221). Bireylerin ve grupların tutum ve davranışlarını, benimsedikleri değerler hakkında bilgi sahibi olmadan anlayabilmek oldukça zordur. Öte yandan toplumsal değerler hakkında elde edilen güvenilir bilgiler, birey ve toplumların davranış tarzı hakkında doğru tahminde bulunma ihtimalini büyük ölçüde arttırır (Kulaksızoğlu ve Dilmaç, 2000, s. 199).

II. Dünya Savaşı'ndan sonra dünya barışını korumak amacıyla Birleşmiş Milletlerin önemle üzerinde durduğu; tüm anlaşmalarında, deklârasyonlarında ve özellikle İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde yer verdiği bazı evrensel değerler mevcuttur. Bunlar; insan haklarına saygı, temel özgürlükler, yasaya uygunluk, şiddetin reddi ve barış, diğerlerine saygı, adil gelişim, fırsat eşitliği, rasyonel düşünce prensipleri, ekolojik sistemin korunması ve kişisel sorumluluktur. Avrupa Birliği'ne bakıldığında ise bu temel değerlere ek olarak Avrupalılık bilinci, ortak Avrupa kimliği, Avrupa vatandaşlığı, Avrupa Birliği'nde sosyal kaynaşma gibi bir takım değerler oluşturmaya çalışıldığı görülmektedir. Bu şekilde bir Avrupalılık üst kimliği inşa edilmektedir (Topsakal, 2004, s. 126-127).

Bir millete kimlik kazandıran, onu diğer milletlerden farklı kılan şey o millete ait maddi ve manevi değerlerin bütünüdür. Türklerin Orta Asya'dan bu yana dağılmadan yaşamaları, milli benliklerini ve yapılarını korumaya devam etmeleri; sahip oldukları değerler etrafında toplanmalarıyla mümkün olmuştur. Tarihsel süreçte kemikleşerek günümüze kadar ulaşan bu temel değerler vicdan, hoşgörü,

adalet, misafirperverlik, sorumluluk, ahlâka uygun davranışlar, gelenek-görenekler dil ve din gibi değerlerdir (Özen, 2014, s. 63-75).

Bir toplumu var eden kültürel değerleri yeni nesillere aktarmak, eğitimin işlevleri arasında yer alır. Günümüzde yaşanan küresel ve yerel problemler değerler eğitimine gittikçe artan bir önem kazandırmaktadır. Fakat değerler eğitiminin içeriği ve yaklaşımının nasıl olması gerektiği konusunda çeşitli görüş farklılıkları bulunmaktadır. Hemfikir olunan nokta ise değerler eğitiminin okul sisteminin bir parçası haline getirilmesi gerektiğidir (Doğanay vd., 2012, s. 73). Değerler eğitimi; ahlâk eğitimi, irade eğitimi, karakter eğitimi, vatandaşlık eğitimi gibi adlarla öğretim programlarında yer alabileceği gibi örtük program kapsamına giren uygulamalarla da verilebilmektedir (Akbaş, 2008, s. 10-22). Ülkemizde son yıllarda bu konunun üzerinde önemle durulmaktadır. 2010 yılında toplanan XVIII. Millî Eğitim Şurası kararları gereğince “Değerler Eğitimi Yönergesi” hazırlanmıştır. Bu kararlarda değerler eğitimi ile ilgili yapılacak olan uygulamaların niteliği hakkında açıklamalar yer almaktadır (Çoban, 2016, s. 5-6). Bu eğitimle, tek tek bireylerden başlanarak tüm topluma yayılacak iyi ilişkiler ağı inşa etmek amaçlanmaktadır. İnsani davranışlar bakımından olgunluğa erişmiş, ahlakî bir karakter geliştirmiş bireyler o toplumun maddi ve manevi yönden sağlam birer mirasçısı olacaktır.

Anadolu'nun eğitim ve kültür tarihinde tasavvuf ekolü ile ahîlik teşkilatı önemli bir yere sahiptir. Tasavvuf anlayışı değerler eğitimi konusunda önemle üzerinde durulması gereken bir konudur. Bu anlayış tam anlamıyla bir ahlâk felsefesi olup Türk kültürünün özünde var olan değerleri kişiye kazandırmayı hedeflemektedir. Mürşit, müridin yeteneklerini göz önünde bulundurarak onunla bire bir ilgilenmektedir (Bolat, 2016, s. 42). Hoca Ahmet Yesevi, Mevlana, Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli, Gazâlî gibi ünlü mutasavvıflar bıraktıkları eserlerde insanın olgunlaşması yolunda ona kazandırılması gereken değerlerden sıklıkla bahsetmektedirler. Türk tarihinde büyük öneme sahip olan diğer bir kurum olan ahîlik teşkilatında da temel değerlerin kazandırılmasına büyük önem verilmiştir. Selçuklu döneminde ortaya çıkan ve Osmanlı'nın yükselme devrinde etkili olan bu meslek örgütü, bir yaygın eğitim kurumu olarak tanımlanabilir. Bu teşkilatta eğitimin uçayağı ahlâk, bilim ve çalışmadır. Ahîler, iş başında yapılan eğitimle iş dışında yapılan eğitimi birleştirmişlerdir. Ahîliğin adap ve törelerini didaktik bir şekilde açıklayan kaynaklar fütüvvetnâmelerdir. Fütüvvetnâmelere göre kişiyi erdeme

götüren dört temel ilke yiğitlik, hikmet, iffet ve adalet; sekiz temel değer ise cömertlik, tövbe, doğruluk, hidayet, alçak gönüllülük, emniyet, vefa ve öğüttür (Kaya, 2013, s. 44-54). Tasavvuf ve ahîlik örgütlenmeleri daima yakın ilişkiler içinde olmuş, yüzyıllar boyu Anadolu halkının ahlâki ve kültürel değerler yönünden eğitilmesine önemli katkılar sunmuşlardır.

Bu çalışma kapsamında ele alınan Hacı Bektaş Veli anlayışında değerler konusuna bakıldığında; Hacı Bektaş'ın yazmış olduğu eserlerde adalet, dürüstlük, dostluk, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, yardımseverlik gibi hem milli hem de evrensel nitelikler taşıyan kök değerlere sıklıkla yer verdiği görülmektedir. Bu değerler, günümüzde eğitim programlarıyla kazandırılması amaçlanan değerlerle örtüşmektedir (Kurtoğlu, 2019, s. 55).

2.3. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Literatürde konuyla ilgili yapılan benzer çalışmalar etnopedagojik bağlamda değerlendirildiğinde Anadolu'nun düşünce dünyasına katkı sunan bazı önemli isimlerin eğitim hakkındaki görüşlerini ele alan çeşitli araştırmalar bulunduğu görülmektedir. Hacı Bektaş Veli'nin eğitim anlayışı üzerine yapılmış çalışmaların sayısı ise oldukça sınırlıdır. Var olan çalışmalar Hacı Bektaş Veli felsefesini çoğunlukla değerler eğitimi ve ahlâki eğitim yönünden ele almaktadır. Hacı Bektaş Veli felsefesinin eğitsel boyutuyla ilgili yapılan çalışmalar aşağıda sıralanmıştır.

Bayar ve Bayar (2014), “Erdemli İnsan Yetiştirme Modeli: Hacı Bektâş-ı Velî Felsefesinden Çağcıl Eğitim Sistemleri İçin Bazı Çıkarımlar” adlı çalışmalarında Hacı Bektaş Veli'nin insan eğitimi ve ahlâka yönelik düşüncelerini inceleyerek bu fikirlerin günümüz eğitimcileri açısından ne gibi doğurguları olabileceğini tespit etmeyi amaçlamışlardır. Hacı Bektaş Veli'nin eserleri ve onu anlatan tarihi kaynaklardan yola çıkarak, onun insana yüklediği anlam ve dervişler için belirlediği hedef davranışları incelemişlerdir. Sonuçta büyük bir fikir ve aksiyon adamı olarak tanımladıkları Hacı Bektaş Veli'nin ilmî anlayışı ve öğretilerinin evrensel insanî değerlere sahip erdemli bir neslin yetişmesinde referans noktası olarak alınabileceği kanaatine varmışlardır. Bu anlamda Hacı Bektaş Veli'nin görüşlerinden en fazla ahlâk eğitimi konusunda yararlanılabileceğini belirtmişlerdir.

Kurtoğlu (2019), “Kök Değerler Açısından Hacı Bektaş Veli'nin Eserleri” adlı çalışmasında öğretim programlarında öğrencilere kazandırılmak istenen adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik gibi milli ve evrensel değerlerin Hacı Bektaş Veli'nin eserlerinde ne ölçüde yer aldığını tespit etmeyi amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda doküman incelemesi yöntemiyle Hacı Bektaş Veli'nin eserlerini kök değerler açısından incelemiştir. Programlarda yer alan kök değerlerin, incelenen eserlerde de bulunduğu sonucuna ulaşmıştır. Hacı Bektaş Veli'nin eserlerinde verdiği mesajlarla günümüzde öğrencilere kazandırılmak istenen değerlerin büyük oranda örtüştüğünü ifade etmiştir.

Öztaşkın (2012), “Öğretim Programları ve Ders Kitaplarında Hacı Bektaş Veli ve Bektaşilik” adlı makalesinde Hacı Bektaş Veli ve Bektaşiliğin Türk eğitim sistemine ne düzeyde yansıdığını betimsel bir yaklaşımla tespit etmek istemiştir. Araştırma kapsamında çeşitli derslere ait 10 tane öğretim programı ile 2009–2010 eğitim-öğretim yılında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından okullara dağıtılan 34 adet ilk ve ortaöğretim ders kitabını incelemiştir. Öğretim programları ve ders kitaplarında yer alan tema, ünite, öğrenme alanı, kazanım, etkinlik örnekleri ve açıklamaları baştan sona tarayarak elde ettiği bulguları kategorilere ayırmıştır. Araştırmasının sonucunda 34 kitaptan 9'unda, 10 programdan 7'sinde Hacı Bektaş Velî ve Bektaşilik ile ilgili konulara değinildiğini tespit etmiştir. Genel olarak bilgilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında yer aldığını; Türkçe, Sosyal Bilgiler, Halk Kültürü, Tarih, Türk Edebiyatı, Sosyoloji, Felsefe program ve ders kitaplarında ise yeterli bilgiye yer verilmediğini belirtmiştir.

Çoban (2016), “Değerler Eğitiminin Referansları Bağlamında Hacı Bektaş-ı Velî'nin Makâlâtı” adlı çalışmasında Hacı Bektaş Veli'nin Makâlât adlı eserinin günümüz değerler eğitimine katkı sunabilecek muhtevaya sahip olup olmadığını belirlemek istemiştir. Bu amaçla yaptığı doküman analiziyle Makâlât'ta ve Değerler Eğitimi Yönergesi'nde yer alan değerleri çıkarmış ve bunları karşılaştırmıştır. Makâlât'ta yer alan otuz bir değerden yirmi dokuzunun Değerler Eğitimi Yönergesi'nde de mevcut olduğunu tespit etmiştir. Makâlât'ın günümüz ahlâk, din ve değerler eğitimi için referans olabileceği sonucuna ulaşmıştır.

Kolaç (2010), ‘‘Hacı Bektaş Veli, Mevlana ve Yunus Felsefesiyle Türkçe Derslerinde Değerler ve Hoşgörü Eğitimi’’ adlı makalesinde Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan Türkçe Öğretim Programları’nı ‘‘değerler’’ ve ‘‘hoşgörü’’ kavramlarına yer vermeleri açısından değerlendirmiş; Hacı Bektaş Veli, Mevlana ve Yunus Emre’nin düşüncelerinin bu konuda kullanılması üzerinde durmuştur. Yaptığı analizle 1-8. sınıf Türkçe öğretim programlarında değerler ve hoşgörü konusuna yeterli vurgunun yapılmadığı ve genel ifadelerin dışına çıkılmadığı sonucuna ulaşmıştır. Bu konuda milli birer değer olarak Hacı Bektaş Veli, Mevlana ve Yunus Emre’nin felsefesinden yararlanılması gerektiğini ifade etmiştir.

Hacı Bektaş Veli ile ilgili olmamakla birlikte, Anadolu’nun düşünce dünyasına katkı sunan diğer manevi mimarların eğitime bakışlarını incelemesi açısından bu çalışmayla benzerlik gösteren bazı araştırmalar aşağıda sunulmuştur.

Aydın (2010), ‘‘Dini-Felsefi Temelleri Işığında Fârâbî’nin Eğitim Ütopyası’’ adlı makalesinde Fârâbî’nin ideal toplum için tasarladığı eğitim anlayışını hedef, yöntem, eğitimden beklenti ve eğitime yüklenen işlevler açısından ele alarak mantıksal sonuçlar ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu amaçla Fârâbî’nin yazmış olduğu eserleri incelemiştir. Araştırmanın sonucunda Fârâbî’nin simgesel-öyküsel anlatıma, eğitimde tekrara, alışkanlık kazandırmaya, anlayarak öğrenmeye, yaşam boyu öğrenmeye vurgu yaptığını ve bu fikirlerinin modern eğitimle benzerlik gösterdiğini belirtmiştir. Fârâbî’nin doğuştan yeteneği olan seçkinleri öğretici, sıradan halkı ise öğrenen olarak nitelendirdiğini; seçkinlere felsefi, sıradan halka ise dini içerik öğretimini uygun bulduğunu ifade etmiştir.

Bayraklı (1993), ‘‘Fârâbî’nin Eğitim Felsefesinde Adâlet Kavramı’’ adlı çalışmasında Fârâbî’nin eğitim anlayışında adalet değerinin yerini tespit etmek amacıyla onun eserlerini incelemiştir. Araştırma sonucunda Fârâbî’nin adaleti her değerün özünde var olan zaruri bir unsur olarak gördüğü, adaletin bağımsız bir değer olduğunu fakat diğer değerlerin onsuz olamayacağını düşündüğü ve adaleti eğitimin bir metodu haline getirdiği tespitlerinde bulunmuştur.

Altın (2010), ‘‘Mevlana’nın Eserlerinde Dostluk ve Samimiyet Değerlerinin İşlenişi ve Eğitim Açısından Tahlili’’ adlı yüksek lisans tezinde Mevlana’nın dostluk ve samimiyet değerlerine bakış açısını eğitsel yönden incelemiştir. Başta Mesnevi olmak üzere Mevlana tarafından kaleme alınan eserlerde dostluk ve samimiyet

değerleriyle ilgili bölümleri belli başlıklar altında tasnif etmiş; daha sonra eğitim, psikoloji ve din eğitimi konularındaki kaynaklardan yararlanarak bu başlıkları açıklamıştır. Araştırmanın sonucunda Mevlana'nın dostluk ve samimiyet değerlerini bazı öğretim ilkeleri doğrultusunda anlattığını belirlemiştir. Mevlana değerleri örnek ve hikâyelerle anlatarak somuttan soyuta ilkesini, örnekleri insanların bildiği konulardan seçerek bilinenden bilinmeyene ilkesini, herkesin anlayacağı bir dil ve üslup kullanarak açıklık ilkesini, dostluk ve samimiyet değerlerini diğer ahlâki değerlerle bütün olarak ele alarak da bütünlük ilkesini kullanmıştır.

Ev (2007), ‘‘İbn Haldun’un Eğitim Görüşü’’ adlı doktora tezinde İbn Haldun’un eğitim hakkındaki fikirlerini ortaya çıkararak bunun eğitim teorileri açısından bir değerlendirmesini yapmayı amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda başta Mukaddime olmak üzere İbn Haldun’a ait olan eserleri ve onu anlatan çeşitli kaynakları içerik çözümleme yöntemiyle tahlil etmiştir. Yaptığı çalışmanın sonucunda, geleneksel eğitim anlayışının hâkim olduğu bir dönemde yaşamasına rağmen İbn Haldun’un bazı temel noktalarda bu anlayıştan farklı düşündüğünü tespit etmiştir. Araştırmacının elde ettiği sonuçlara göre İbn Haldun, eğitimin bilişsel hedefleri, öğretim programı ve öğretmen konusunda geleneksel anlayışı devam ettirirken; eğitimin duyuşsal hedefleri, ilkeler, yöntem ve disiplin konusunda modern anlayışla örtüşen düşüncelere sahiptir. Anlatma yöntemini bilişsel ve duyuşsal yönden etkili bir telkin aracı olarak değerlendirmiş ama yaparak yaşayarak öğrenmenin daha değerli olduğunu kabul etmiştir.

Demirtaş ve İpek (2012), ‘‘İbn-i Haldûn’un Eğitim Anlayışında Bir Değer Olarak İnsan’’ adlı makalelerinde İbn Haldun’un eğitim anlayışında insana karşı nasıl bir yaklaşım içinde olduğunu ortaya koymayı amaçlamışlardır. İbn Haldun’un eserleri ve onu anlatan araştırmalardan yola çıkarak onun insan temelli bir eğitim anlayışına sahip olduğu, günümüzde kabul gören hümanist yaklaşıma benzer görüşler ortaya koyduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Çelikel (2006), ‘‘Gazâlî’nin Eğitim Görüşü’’ adlı doktora tez çalışmasında Gazâlî’nin eğitim hakkındaki görüşlerini tespit etmeyi amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda, Gazâlî’nin eserlerini içerik çözümlemesi yöntemiyle incelemiştir. Sonuçta, Gazâlî’nin eğitim anlayışının perennialist (daimici) bir yapıda olduğu ve eğitimin temel amacını sonsuz gerçek hayata hazırlamaktan ibaret gördüğü

çıkarmasını yapmıştır. Araştırmacıya göre Gazâlî, hem ilke hem de yöntem bakımından oldukça geleneksel bir eğitim görüşüne sahiptir.

Durakoğlu (2014), “Gazâlî’de Ahlak Eğitimi” adlı makalesinde Gazâlî’nin ahlâk eğitimine ilişkin anlayışını ortaya koymayı amaçlamıştır. Ahlâk alanında en çok çalışmaya sahip İslam filozofu olan Gazâlî’nin eserleri ve onu anlatan kaynakları tarayarak elde ettiği bilgileri organize etmiştir. Gazâlî’ye göre eğitimin en önemli amacının, İslamiyet’in istediği tarzda bir kişilik geliştirmek olduğunu belirtmiştir. Bu amaç ruhun olgunlaştırılması yoluyla gerçekleştirilir. Ruhun olgunlaşması ise ancak adalet, tevazu, sevgi, merhamet, fazilet gibi değerlerin kazandırılmasıyla mümkündür. Kişi kendi kendini eğitebilirse de anne, baba ve öğretmenler bu değerleri Allah’ın emanetleri olan çocuklara kazandırmakla yükümlüdür.

Hacı Bektaş Veli’yi eğitsel açıdan konu edinen bilimsel araştırmaların, hoşgörü ve değerler eğitimi üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Bu çalışmalarda, Hacı Bektaş Veli felsefesinden hareketle adalet, dürüstlük, sevgi, saygı, dostluk, sabır ve yardımseverlik gibi değerlerin bireylere kazandırılmasına yönelik çıkarımlarda bulunulmuştur. Konuyla benzer olarak Mevlana, Fârâbî, İbn Haldun, Gazâlî gibi düşünürlerin eğitim yaklaşımlarını konu edinen çeşitli araştırmaların da mevcut olduğu görülmüştür.

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Bu araştırmada, nitel verilerin bütüncül bir yaklaşımla ele alınarak derinlemesine incelenmesine imkân veren nitel araştırma modeli kullanılmıştır. Nitel araştırma modeli, aynı durumla ilgili farklı bakış açılarının olabileceğini temel alan bir anlayışla kuram oluşturmaya dayalı bir araştırma türüdür. Gerçeklerin, içinde bulunduğu ortamla birlikte ele alınması gerektiğini savunan, antipozitivist bir yaklaşımdır. Durumlar ve olaylar, katılımcıların bakış açılarıyla anlaşılmaya çalışılır (Büyüköztürk vd., 2016, s. 12-13). Nitel araştırmalar; toplanan verilere göre araştırma sürecinin yeniden biçimlendirilmesini gerektiren, esnek ve tümevarıma dayalı çalışmalardır. Sürekli bir değişim içinde olan sosyal olguları açıklama konusunda nicel araştırmalara olan üstünlükleri nedeniyle sosyal bilimlerde sıklıkla nitel araştırmalardan yararlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 41).

Nitel araştırmalarda gözlem, görüşme, doküman incelemesi, örnek olay çalışması gibi veri toplama yöntemleri kullanılır. Bu araştırmada, veri toplama yöntemi olarak doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem, araştırılması hedeflenen olgular hakkında bilgi içeren yazılı ve görsel materyallerin analizine dayanır. Bu materyaller; konuyla alakalı olan her türlü kitap, dergi, gazete, film, video, fotoğraf vb. olabilir. Doğrudan görüşme ve gözlemin olanaklı olmadığı durumlarda, araştırmacı ihtiyacı olan veriyi sadece ilgili dokümanlardan elde edebilir. Bunun yanı sıra gözlem ve görüşme yöntemleriyle birlikte kullanıldığında, veri çeşitlendirilmesini sağlayarak araştırmanın geçerliğinin artmasına katkı sunar. Doküman incelemesi, kolay ulaşılamayacak kişilerin ürettiği materyallerin incelenmesine imkân vererek araştırmacıya zaman ve para tasarrufu konusunda katkı sağlar. Gözlem ve görüşmede sorun teşkil eden katılımcı tepkiselliği, bireylerle

doğrudan etkileşim olmadığından bu yöntemde söz konusu değildir. Geniş bir zaman dilimine yayılan araştırmaları olanaklı kılar. Araştırmacı, yazılı ve görsel materyallerle örneklemini rahatlıkla büyütürken nitel araştırmanın en büyük sınırlılıklarından biri olan genelleme problemini bir ölçüde çözebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 189-192). Bu araştırma kapsamında, birincil veri kaynakları olarak Hacı Bektaş Veli'ye ait kitaplar incelenmiştir.

3.2. VERİ KAYNAKLARI

Bu araştırma kapsamında Hacı Bektaş Veli felsefesine eğitsel bir bakış açısı sunmak amacıyla incelenen dokümanlar, kendisine ait olduğu konusunda genel kanı bulunan eserlerdir. Hacı Bektaş Veli'ye atfedilen eserler Makâlât, Kitâbü'l Fevâid, Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye, Besmele Şerhi, Fâtiha Suresi Tefsiri, Emânet-i Hazret-i Pir (Hacı Bektaş Veli Nasihatleri), Hadîs-i Erbaîn Şerhi ve Şathiyye'dir. Bunlardan Makâlât, Kitâbü'l Fevâid, Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye ve Emânet-i Hazret-i Pir adlı eserler, Hacı Bektaş Veli'nin öğretilerini anlatarak nasihatler verdiği kitaplar olmaları nedeniyle araştırma kapsamında ele alınmıştır. Bu eserlerle ilgili detaylı bilgiye aşağıda yer verilmiştir. Besmele Şerhi, Hadîs-i Erbaîn Şerhi ve Fâtiha Suresi Tefsiri adlı eserler araştırma konusuyla alâkalı muhteva bulundurmadığından bu araştırmanın kapsamı dışında kalmaktadır. Hacı Bektaş Veli'ye atfedilen iki sayfalık bir yazma olan Şathiyye'ye ise ulaşılamadığından araştırmanın kapsamı dışında tutulmuştur.

Araştırmada, çalışırken kolaylık sağlaması açısından Hacı Bektaş Veli'nin eserlerinin büyük çoğunluğunu içinde barındıran “Hacı Bektaş Veli Külliyyatı” isimli ansiklopedi temel kaynak olarak kullanılmıştır. Bu ansiklopedide Makâlât, Kitâbü'l Fevâid, Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye, Besmele Şerhi ve Fâtiha Suresi Tefsiri olmak üzere beş farklı kitap tek ciltte toplanmıştır. Eser, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi ile Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Vakfı işbirliğiyle hazırlanmıştır. Editörlüğünü Doç. Dr. Gıyasettin AYTAŞ'ın yapmış olduğu eser, 2010 yılında Ankara'da basılmıştır.

Bu araştırma çerçevesinde incelenen ilk eser olan Kitâbü'l Fevâid, Hacı Bektaş Veli Külliyyatı'nda 19-167. sayfalar arasında Farsça aslıyla birlikte yer

almaktadır. Baki Yaşa ALTINOK tarafından yayına hazırlanan nüsha, İstanbul Kitaplığı Osman Ergin yazmalar bölümü 948-02’de kayıtlıdır. Faydalı bilgiler anlamına gelen Fevâid, öğüt niteliği taşıyan bir eserdir. Bu kitabın varlığını ortaya koyan ilk bilim insanları Baba Said Bey ve Fuad KÖPRÜLÜ olmuştur (Hacı Bektaş Veli Külliyyatı, 2010, s. 20-21).

İncelenen ikinci eser olan Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye, Hacı Bektaş Veli Külliyyatı’nda, 329-469 sayfaları arasında yer almaktadır. Kitabın orijinal dili Farsça olup Doç. Dr. Gıyasettin AYTAS tarafından yayına hazırlanmıştır. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezinin görevlendirdiği bir ekibin “Erenlerin İzinden” isimli belgesel filmi hazırlarken İran İslam Şurası Kütüphanesinde bularak Türkiye’ye getirdiği bu eser, didaktik bir üslupta yazılmıştır. Eserde akıl, bilgi, mürşit-mürit ilişkisi, insanın kendini arındırması, yaratılış gibi pek çok konu soru-cevap şeklinde ele alınmıştır (Hacı Bektaş Veli Külliyyatı, 2010, s. 331-335).

İncelenen üçüncü eser olan Makâlât, Hacı Bektaş Veli Külliyyatı’nda, 471-767 sayfaları arasında bulunmaktadır. Eseri yayına hazırlayanlar, Doç. Dr. Ömer ÖZKAN ve Yrd. Doç. Dr. Malik BANKIR’dır. Makâlât, Hacı Bektaş Veli’nin fikirlerini anlattığı en önemli eser olarak kabul edilmektedir. Kelime anlamı “makaleler” demek olan Makâlât’ın orijinal dili Arapçadır. Özel kütüphanelerde ve devlet kütüphanelerinde yaklaşık otuz nüshası tespit edilmiştir. Araştırmada kullanılan nüsha Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Hacıbektaş 71 numarada kayıtlı bulunan nüshadır. Bu eserde, Hacı Bektaş Veli, “dört kapı kırk makam” öğretisini didaktik bir üslupla izah etmektedir. Bu eser, aynı zamanda bir pedagoji kitabı özelliği de göstermektedir. Kitapta ele alınan ilgi, heves, akıl, kabiliyet, edep kavramları eğitim anlayışı ve uygulamasıyla doğrudan ilgilidir (Hacı Bektaş Veli Külliyyatı, 2010, s. 473-482).

Bu araştırma çerçevesinde incelenen son eser, Emânet-i Hazret-i Pir adlı risaledir. Hacı Bektaş Veli Külliyyatı ansiklopedisinde yer almayan bu risalenin transkribe edilip sadeleştirilmiş haline, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisinin 2013 yılında yayınlanan 67. sayısında yer alan “Hacı Bektaş Veli’ye İzafe Edilen Bir Eser: Emânet-i Hazret-i Pir”adlı makaleden ulaşılmıştır. Bu risale, Hacıbektaş İlçe Halk Kütüphanesi Nu: 29’da Erkân-ı Bektâşîyye adıyla kayıtlı bir

dergide ‘‘Der Beyân-ı Emânet-i Hazret-i Pîr Efendimiz’’ adıyla geçmektedir. Ali KOZAN tarafından transkribe edilen metin Hacı Bektaş Veli Nasihatleri şeklinde çevrilmiş olup çeşitli konularda öğütler içermektedir (Kozan, 2013, s. 15-67).

3.3. VERİLERİN ANALİZİ

Bu araştırmada, doküman incelemesinden elde edilen verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizinde, toplanan verileri açıklayabilecek kavram ve ilişkilere ulaşmak amaçlanır. Temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri, belli kavram ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 242).

İçerik analizi dört aşamada gerçekleştirilir. Bunlar; verilerin kodlanması, temaların bulunması, kodların ve temaların düzenlenmesi, bulguların tanımlanması ve yorumlanmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s.243). İlk aşamada, çeşitli veri toplama yöntemleriyle elde edilen veri seti incelenerek araştırma konusuyla ilgili olduğu düşünülen kelime, cümle ve paragraflar ayıklanır. Bu analiz birimleri isimlendirilerek kodlanır (Özdemir, 2010, s. 332). Kodlama, önceden belirlenmiş kavramlara göre yapılabileceği gibi verilerden elde edilen kavramlara göre de yapılabilir. Bu aşamada, araştırmacının verilerin içinde ne aradığının sürekli farkında olması gerekir. İkinci aşamada, ortak yönleri bulunan kodlar bir araya getirilerek belli temalar altında toplanır. Tematik kodlama da denilen bu süreç, veriler arasında ilişki kurarak düzenleme yapmayı mümkün kılar. Temalar kodlara göre daha genel ve soyuttur. Temalar oluşturulurken iç ve dış tutarlık ilkelerini göz önünde bulundurmak gerekir. İç tutarlık, tema içerisinde yer alan verilerin anlamlı bir bütün oluşturması iken dış tutarlık, belirlenen temaların kendi aralarında anlamlı bir bütün oluşturmasıdır. İçerik analizinde üçüncü aşama olan kod ve temaların düzenlenmesi sürecinde, araştırmacı elde ettiği verileri okuyucunun anlayacağı bir dille açıklar. Bu aşamada araştırmacının mümkün olduğunca tanımlayıcı olması ve bulguları ilk elden okuyucuya sunması gerekir. Araştırmacı kendi yorum ve görüşlerine yer vermez. Analizin son aşaması olan bulguların tanımlanması ve yorumlanması sürecinde ise bulgular arasındaki ilişkiler açıklanır ve birtakım sonuçlar çıkarılır. Araştırmacı, konuya dair ilk elden deneyimler edindiğinden ve bilgi toplama sürecinin doğal bir parçası olduğundan onun yapacağı yorumlar önemlidir. Araştırmacı, bu aşamada

sunduğu görüşlerin elde ettiği verilerle desteklenmesine dikkat etmelidir (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 244-252).

Bu araştırmanın veri analizi aşamasında öncelikle Makâlât, Kitâbü’l Fevâid, Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye, Emânet-i Hazret-i Pir adlı eserler tek tek incelenerek eğitim-öğretimle ilişkili olabilecek kısımlar çıkarılmış ve kodlar oluşturulmuştur. Aralarında anlamlı ilişkiler bulunan kodlar bir araya getirilmiş ve araştırmaya ilişkin temalar elde edilmiştir. Daha sonra bu temalar Hacı Bektaş Veli’nin eğitime genel yaklaşımı, eğitimde benimsediği ilkeler ve “dört kapı kırk makam” anlayışında yer alan program öğeleri şeklinde üç kategoriye ayrılmıştır. Hacı Bektaş Veli’nin eğitime genel yaklaşımı; eğitim anlayışı, öğretmene bakışı ve öğrenciye bakışı şeklinde üç temadan oluşmaktadır. Eğitimde benimsemiş olduğu ilkeler; mürşide bağlılık ve teslimiyet, bireysel farklılıklar, eşitlik, aşamalı eğitim, akla ve ilme dayalı eğitim, gönüllülük ve ahlâk temelli eğitim olmak üzere yedi temadan oluşmaktadır. Son olarak “dört kapı kırk makam” anlayışında yer alan program öğelerini tespit etmek amacıyla bu kategoride hedef, içerik ve öğretim yöntemi olmak üzere üç tema belirlenmiştir. İncelenen eserlerde ölçme ve değerlendirmeye yönelik bulgulara rastlanmadığından bu öğeye temalarda yer verilmemiştir. Belirlenen temalara ilişkin bulgular, başlıklar halinde sunulmuştur. Daha sonra, elde edilen bulgular ilgili kuramsal çerçeve ışığında yorumlanmış ve çeşitli sonuçlara ulaşılmıştır. Varılan sonuçlardan hareketle bazı önerilerde bulunularak çalışma sonlandırılmıştır.

3.4. GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ÇALIŞMALARI

Bilimsel araştırmalarda elde edilen sonuçların inandırıcılığı açısından geçerlik ve güvenilirlik önemli birer ölçüttür. Nitel araştırmalarda geçerliği ve güvenilirliği sağlamak amacıyla çeşitleme, uzman incelemesi, katılımcı teyidi, ayrıntılı betimleme, amaçlı örnekleme, tutarlık incelemesi ve teyit incelemesi gibi stratejiler kullanılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s. 269). Bu çalışmada aktarılabilişliği sağlamak açısından ayrıntılı betimleme ve amaçlı örnekleme stratejileri kullanılmıştır. İncelenen eserlerden konuyla ilgili elde edilen tüm veriler, tema başlıkları altında doğrudan alıntılar şeklinde ve yorum katılmadan sunulmuştur. Bu şekilde okuyucuya yorum yapma ve kendi sonuçlarına ulaşma fırsatı verilmiştir. Hacı

Bektaş Veli'ye ait olan tüm eserler tek tek incelenmiş ve bunlardan eğitimle alâkalı içerik barındıran dört eser seçilerek amaçlı örnekleme yapılmıştır. Kullanılan eserlerin özellikleri ve veri analiz süreci ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Verilerin sonuçlarla tutarlılığına özen gösterilmiştir. Ayrıca kategori, tema ve kodların tutarlılığını sağlamak için ilgili eserler birer hafta aralıklarla üç kez incelenmiş, belirlenen kodlarda bir değişiklik olmadığı tespit edilmiştir. Elde edilen veriler tarafsız bir bakış açısıyla yorumlanıp sunulmaya çalışılmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde öncelikle Hacı Bektaş Veli'nin Makâlât, Kitâbü'l Fevâid, Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye ve Emânet-i Hazreti Pir eserlerinden eğitime genel yaklaşımı ve eğitimde benimsediği ilkeler konusunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Sonrasında ise “dört kapı kırk makam” öğretisinin hedefleri ile öğretiminde kullanılan içerik ve yöntemler tespit edilmeye çalışılmıştır. Çıkarılan kodlar doğrultusunda oluşturulan kategori ve temalar aşağıda sunulmuştur.

Şekil 4.1. Bulgulardan elde edilen kategori ve temalar

Şekil 4.1.'de görüldüğü gibi içerik analizi sonucunda elde edilen temalar, Hacı Bektaş Veli'nin eğitime genel yaklaşımı, eğitimde benimsediği ilkeler ve dört kapı kırk makam anlayışında yer alan program öğeleri şeklinde üç kategoriye ayrılmıştır. Birinci kategorideki temalar eğitim anlayışı, öğretmene bakışı ve öğrenciye bakışı; ikinci kategorideki temalar mürşide bağlılık ve teslimiyet, bireysel farklılıklar, eşitlik, aşamalı eğitim, akla ve ilme dayalı eğitim, gönüllülük ve ahlâk temelli eğitim; üçüncü kategorideki temalar ise hedef, içerik ve öğretim yöntemidir.

4.1. HACI BEKTAŞ VELİ'NİN EĞİTİME GENEL YAKLAŞIMI

Hacı Bektaş Veli'nin eğitime genel yaklaşımına yönelik elde edilen kodlar Şekil 4.2.'de sunulmuştur.

Eğitim anlayışı	Öğretmene bakışı	Öğrenciye bakışı
<ul style="list-style-type: none"> •İnsana verilen değer •Cehalete karşı duruş •Aklın önemi •Bütünsel eğitim •Kendini tanıma •Nefis terbiyesi •Edep 	<ul style="list-style-type: none"> •Kâmil insan •Bütün âlemi gören •Ayna gibi gösteren •Önder •Bilgiç •Ermiş •Tatlı dilli 	<ul style="list-style-type: none"> •Sürekli gelişim odaklı •Dürüst •İyiliğe yönelen •Nefsini arındıran •Ahlâklı

Şekil 4.2. Hacı Bektaş Veli'nin eğitime genel yaklaşımına ilişkin kodlar

Şekil 4.2. Hacı Bektaş Veli'nin eğitim anlayışını, ideal öğretmene ve öğrenciye bakış açısını özetlemektedir. Bu kategoriyle ilgili elde edilen bulgular aşağıda açıklamalı olarak verilmiştir.

4.1.1. Eğitim Anlayışı

Hacı Bektaş Veli felsefesi, insan sevgisi ve hoşgörüyeye dayalı, evrensel ahlâk ilkelerini güden bir yaklaşımdır. Buna bağlı olarak yetiştirilmek istenen insan, müşit-mürit ilişkisi içinde manevi bir eğitimden geçer. Hacı Bektaş Veli'nin insana atfettiği değeri “*Altın ve gümüş ocakları gibi insanın zatı da maden ocaklarıdır.*” sözlerinden anlamak mümkündür (Kitâbü'l Fevâid, 2010, s. 123). Maden ocağına benzettiği insanın da tıpkı altın ve gümüş rezervleri gibi işlenmesi gerekmektedir. Zira işlenmemiş maden fazla bir işe yaramayacaktır. Bunu yapacak olan da kuşkusuz ki eğitimidir. Hacı Bektaş Veli, cehalet konusunda Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye adlı eserinde şu sözlere yer vermektedir:

“*Su tufanında her ne kadar su bela ise de vücutlara yönelik olduğu için ondan kurtulmak kolaydır. Ancak cehalet tufanı ondan daha zordur, daha kötüdür. Çünkü onda boğulan kimse ilelebet kurtulamaz.*” (Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye, 2010, s. 397).

İnsan eğitime verdiği önemi ifade ettiği bu sözlerde kişinin cahilliğinin farkına varamayarak o şekilde yaşayıp gitmesini, bir nevi boğulma olarak nitelendirmiş ve suda boğulmaktan bile daha kötü bir olgu olarak değerlendirmiştir. Cehaletten kurtulmak ve hedeflenen insana ulaşmak için akıl temelli bir yol izlenmesi gerektiğini ise yine aynı eserinde şu sözlerle belirtmektedir:

“Akıl bir sultandır ki sultan tahtına oturmuş ve anlama onun yardımcısıdır. Bu sultanın komutanları vardır. Deniliyor ki bu komutanların birincisi ilim, ikincisi perhiz (sakinme), üçüncüsü edep, dördüncüsü nezaket, beşincisi iyi ahlaktır. Bu beşi tamamlanınca yüce Allah ona marifet verir.” (Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye, 2010, s. 425).

Akıl ve ilim temelli bir eğitim anlayışına sahip olan Hacı Bektaş Veli, akıllı bir sultana; ilim, güzel ahlâk, nezaket ve kötülüklerden sakınmayı ise onun komutanlarına benzetmiştir. Bu söz esasında, onun insan yetiştirmede kullanılmasını önerdiği formülü özetler niteliktedir. *“Yüce Allah ona marifet verir.”* sözüyle kastettiği ise kişiye artık sezgisel olarak bilgi edinme kapısının açılmasıdır. Marifet sahibi kişi, bilgiye kendi deneyimleri yoluyla kavrayarak ulaşır.

Hacı Bektaş Veli, *“İlme ’l-yakin bedeni eğitmek, ayn’el-yakin kalbi eğitmek, hakka ’l-yakin canı eğitmektir.”* sözüyle bedensel, duygusal ve manevi eğitime işaret etmektedir. Buradan hareketle eğitimi, bütünsel bir yaklaşımla ele aldığı söylenebilir (Kitâbü’l Fevâid, 2010, s. 49). Kişinin ilim öğrenirken alçakgönüllülüğü elden bırakmaması gerektiğini ise *“Bir kimse gelmiş geçmiş bütün ilimleri tahsil etmiş dahi olsa, onun bu ilmi son nefesinde elinden tutacak değildir.”* sözleriyle dile getirmiştir (Kitâbü’l Fevâid, 2010, s. 57). Kişi ilim öğrenirken aynı zamanda nefisini terbiye etmeyi de bilmelidir.

Hacı Bektaş Veli’nin insan yetiştirme modelinin temelini ahlâki değerler oluşturur. Akıl komutanları arasında gösterdiği edep ile ilgili olarak Kitâbü’l Fevâid adlı eserinde şu beyit yer almaktadır:

“Efendi bil ki insanın bedeninde can olan şey edeptir.

İnsanların gözlerinin, gönüllerinin nuru edeptir.” (Kitâbü’l Fevâid, 2010, s. 55).

İnsan varlığının ahlâki değerlerle örülmesi; görgülü, nezaketli ve utanma duygusu olan kişilerin yetiştirilmesi bu anlamda önemlidir. Ahlâki değerler sözde kalmamalı, kişi tarafından içselleştirilmelidir. Nitekim Hacı Bektaş Veli de *“Biz lafa*

değil içe ve hâle bakarız.” sözlerinde bunu dile getirmektedir (Kitâbü’l Fevâid, 2010, s. 163). Ayrıca insanın aradığı gerçeği ancak kendi içinde bulabileceğini “Muhiplerin söyledikleri hakikat insanın kendi içindedir. Başka yerde arayan asla bulamaz. Bu yüzden kendisini tanıyıp bilmeyen Tanrı’yı nasıl bilecek ve görecek?” sözleriyle belirtmiş, insanların kendilerini tanımalarını öğütlemiştir (Makâlât, 2010, s. 519).

Hacı Bektaş Veli’nin eserlerinden hareketle insan yetiştirme felsefesi özetlenecek olursa düşünmeye, ilim öğrenmeye, ahlâki değerlerin kazandırılmasına özellikle önem veren; bütüncül ve insancıl bir yaklaşım olduğu söylenebilir. Ona göre akıl, imanın koruyucusudur. Gerçeğe ancak akıl yoluyla ulaşılabilir.

Hacı Bektaş Veli, eserlerinde manevi yolda yol gösterici olan öğretmenlerden ”mürşit, üstat, şeyh, evliya” olarak bahsetmektedir. Bu yolun yolcuları olan öğrenenler için ise ”mürit, talip, muhip, derviş” tabirlerini kullanmaktadır.

4.1.2. Öğretmene Bakışı

Hacı Bektaş Veli, Kitâbü’l Fevâid isimli eserinde kişinin bir öğretmene duyduğu ihtiyacı şu sözlerle ifade etmektedir:

“Bir kimsenin kendi içtihadyıyla uzun zaman boyunca kazanamadığı şeyin iki misli, şeyh sohbetiyle bir saatte kolaylaşır. Ancak nadiren yüce Hakk’ın bir kimseyi şeyhsiz ve üstatsız eğittiği olur. O şeyhsiz, üstatsız çok az yetişen de başkaları ondan öğrensin diye çıkar.” (Kitâbü’l Fevâid, 2010, s. 139).

Kişi kendi çabasıyla öğrenmeye çalıştığında bu öğrenme hem zaman alıcı hem de eksik olacaktır. Bu nedenle hızlı ilerlemek için kişinin bir mürşide bağlanmasını gerekli görmektedir.

Verilen eğitim neticesinde varılmak istenen nokta “insan-ı kâmil” mertebesine ulaşmaktır. Hacı Bektaş Veli kâmil insanı, manevi yol öğretmenlerini nitelendirdiği sıfatlarla tanımlamaktadır. Şöyle ki:

“İnsan-ı kâmil sıfatları yahut itibarı sebebiyle farklı adlarla anılmıştır, hepsi doğrudur: mürşit, şeyh, önder, hidayetçi, bilgiç, ermiş, kâmil, yüksekte, bütin âlemi gören, ayna gibi gösteren, panzehir, kimya taşı...” (Kitâbü’l Fevâid, 2010, s. 141).

Demek ki yol gösterici kişi, kazandırmak istediği özelliklere önce kendisi sahip olmalı yani rol model olmalıdır. Bu sözüyle, ideal bir mürşitte bulunması

gereken sıfatları özetlemiştir. Mürşit önderlik edebilen, bilgili, olgun, bütünü görebilen, kişiyi ayna gibi kendi gerçeğiyle yüzleştirebilen, bir kimya taşı gibi insanda dönüşüm sağlayabilen kişidir. Cehaletin panzehridir. Yine aynı eserinde mürşitleri canın yani ruhun doktorlarına benzeterek şunları söylemektedir:

“*Su ve topraktan oluşan bedenin doktorları vardır. Kalbin canının da doktorları vardır; o doktorlar enbiya, evliya ve yolu doğru olanlardır. Doktorlar beden sağlıklı olsun ve güç kazansın diye bunu ye şunu yeme derler. Enbiya ve evliya da bunu yap şunu yapma derler ki can arınsın safâ bulsun.*” (Kitâbü'l Fevâid, 2010, s. 137).

Mürşitler yani öğretmenler, kişiyi belli konularda sohbet yoluyla eğitirler ve ona doğru yolu gösterirler. Bir mürşidin sohbeti sırasında takınması gereken tavır Hacı Bektaş Veli, “*Sohbet iderken tatluca ve yumuşak olarak söyleyüp muhâtabları nefret itdirmemelidir ve usandurmayup dâimâ kendine celb ve mütelezziz imelidir.*” şeklinde belirtmiştir (Emânet-i Hazret-i Pir, 2013, s. 32). Öğretmen güzel konuşmayı, doğru iletişim kurmayı bilmeli; karşısındaki öğreneni bıktırmamalıdır. Öğrenci öğretmeninden “mütelezziz olmalı” yani hoşnut kalmalı, bu şekilde ona bağlanmalıdır.

4.1.3. Öğrenciye Bakışı

Hoca Ahmet Yesevi'nin başlattığı toplumun hocası olma geleneğini Anadolu'da devam ettiren Hacı Bektaş Veli'nin, yola talip olacak kişilerde görmek istediği özelliklere eserlerinden ulaşmak mümkündür. Muhip, talip, derviş gibi isimlerle adlandırdığı öğrenenlerin bulunduğu seviyeyle hiçbir zaman yetinmeyen, gelişime açık kişiler olmaları gerektiğini şu sözleriyle vurgulamaktadır:

“*Peygamberlerin sultanı her zaman 'Allah'ım! Bilgimi arttır.' der ve daha yüksek makam isterdi. Aynı şekilde derviş de önüne hangi makam çıkarsa çıksın, orada kalmamalı ve onunla yetinmemelidir.*” (Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye, 2010, s. 389).

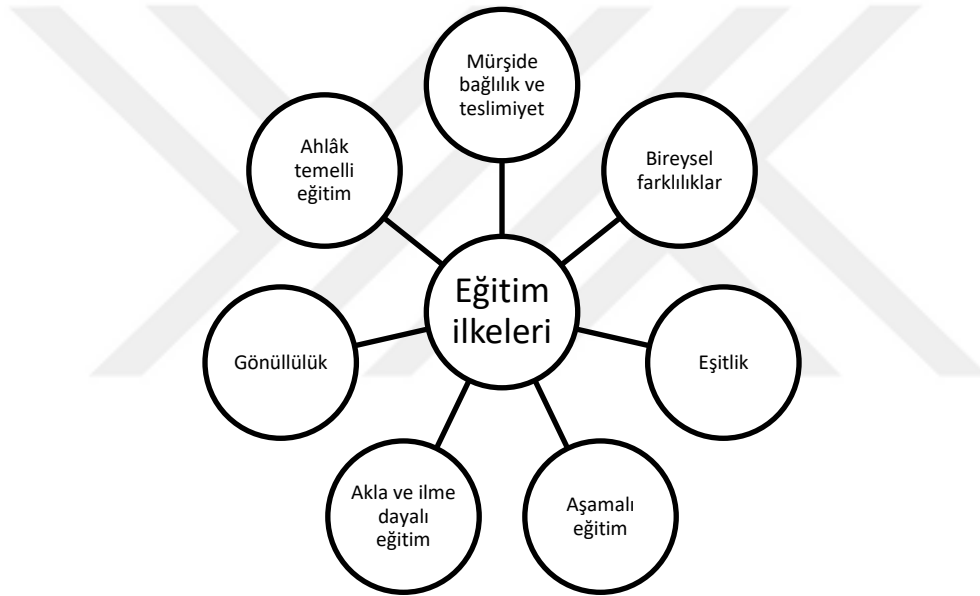
Buna göre öğrenci öncelikle bilgiyi almaya istekli, azimli ve çalışkan olmalıdır. Kendi öğrenme sorumluluğunu alabilmelidir. Öğrenciden ikinci olarak beklenense “*Derviş sözlerinde, amellerinde ve davranışlarında doğru olmalı...*” sözünden de anlaşılacağı üzere her zaman doğruluktan yana olmaya gayret göstermesidir. (Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye, 2010, s. 349). Hacı Bektaş Veli, burada ahlâki olgunlaşmaya işaret etmektedir. Yine aynı eserin başka bir sayfasında talibin yani öğrencinin ahlâkı ile ilgili olarak şunları söylemektedir:

“Talip dilini dosttan başkası hakkında konuşmaktan sakındırmalı, nefsinin heveslerinden temizleyip arındırmalıdır. Bu durumda, ahlâki kusurlardan uzaklaşıp iyiliğe yönelecektir.” (Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye, 2010, s. 385).

Bu sözlerden hareketle talibin dedikodu ve riyakârlıktan uzak duran, nefesine uyup aşırı davranışlarda bulunmayan, dengeli, dürüst, yumuşak huylu bir yapıda olması gerektiği söylenebilir.

4.2. HACI BEKTAŞ VELİ’NİN EĞİTİMDE BENİMSEDİĞİ İLKELER

Hacı Bektaş Veli’nin insan yetiştirmede kullandığı temel ilkeler Şekil 4.3.’de şematize edilmiştir.

Şekil 4.3. Hacı Bektaş Veli’nin eğitimde benimsediği ilkeler

Şekil 4.3.’de görüldüğü gibi Hacı Bektaş Veli eğitimde mürşide bağlılık ve teslimiyet, bireysel farklılıklar, eşitlik, aşamalı eğitim, akla ve ilme dayalı eğitim, gönüllülük ve ahlâk temelli eğitim olmak üzere yedi ilke gözetmektedir. Bu ilkelerle ilgili elde edilen bulgulara, aşağıda başlıklar halinde yer verilmiştir.

4.2.1. Mürşide Bağlılık ve Teslimiyet

Hacı Bektaş Veli, eğitimin bir yol gösterici olmadan kendiliğinden gerçekleşmesinin mümkün olmayacağını düşünmektedir. Bununla ilgili olarak “Bir

şeyi temizlemek için mutlaka bir su gerekir. Sanat ve meslek, öğretmen veya usta olmadan öğrenilemez.” ve “Öğretmensiz öğrenmek pek nadir mümkün olur. Nadir ise bir hüküm taşımaz.” ifadelerini kullanmıştır (Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye, 2010, s. 451). Burada mürşide bir teslimiyet söz konusudur. Kişi için en doğru olanı, onu sürekli gözlemleyen mürşidi bilir ve söyler. Bu nedenle Hacı Bektaş Veli talibin bir tek öğretmene bağlanmasını önerir. Bununla ilgili olarak kendi dervişlerine şunları söylemektedir:

“Başka şeyhlere bakma çünkü en doğru şeyh benim. Onların sohbeti zararlıdır. Zira bizim bakımımız güneştir, mürit ise ham taştır ve taş güneşin ışığıyla lal yani kırmızı olur. Onların ışığı ise gölge gibidir. Lal olabilecek taş, güneşin ışığından gölgeye giderse lal olmaz, olgunlaşmaz.” (Kitâbü’l Fevâid, 2010, s. 135).

Burada amaç şüphesiz ki diğer mürşitleri karalamak değil, talibin ihtiyaçlarına en uygun olan yol göstericinin zaten kendi isteği ve nasibiyle bağlandığı mürşidi olduğunu ifade etmektir. Kişi kendi için doğru olmayan ellerde olgunlaşamaz, potansiyelini ortaya çıkaramaz ve ham kalmaya devam eder. Bu nedenle kişi öğretmenini titizlikle seçmeli ve bu yoldan geri dönmemelidir. Bu düşünceleri Hacı Bektaş Veli, Emânet-i Hazret-i Pir adlı risalesinde “*Erenler bildirmişlerdür: ‘Gelme gelme, dönme dönme, gelenün malı gidenün cânı gider.’ diyü.*” sözleriyle belirtmektedir (Emânet-i Hazret-i Pir, 2013, s. 25).

Pir ve talip yani öğretmen ve öğrenci arasındaki eğitsel süreci Hacı Bektaş Veli “*Muhip, pirin emriyle seyredip, dikkatle gözlemleyip görüş sahibi olur. Pirin yardımıyla seyrederek ve gönlün fazilet odağı olduğunu öğrenir.*” şeklinde özetlemiş ve “*Emir vermenin anlamı yol göstermek, yardımın anlamı güç vermektir.*” açıklamasında bulunmuştur (Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye, 2010, s. 433). Buna göre, talip pirin yol göstericiliğinde gözlemlerde bulunarak dünyayı anlamaya çalışır ve ondan aldığı güç ile olumlu davranışlar geliştirir.

4.2.2. Bireysel Farklılıklar

Hacı Bektaş Veli, Makâlât isimli eserinde insanları yaratılışlarına göre dört kısma ayırmıştır. Bunlar; abidler, zahidler, arifler ve muhiplerdir. “*Bu dört türlü topluluğun dört türlü ibadetleri ve dört türlü arzuları ve dört çeşit hâlleri vardır.*” diyerek bu grupların farklı özelliklerini vurgulamaktadır (Makâlât, 2010, s. 491). Abidler (ibadet edenler), şeriat ehli olup asılları yeldir. Gece gündüz Hakk’a ibadet

ederler. Kalplerinde kibir, haset ve düşmanlık bulunmamalıdır. Zahidler, tarikat ehli olup asılları ateştedir. Bu kişiler nefislerini yakarak ahirette azaptan kurtulurlar. Arifler, marifet ehli olup asılları sudandır. Bununla ilgili olarak, “*Bilindiği gibi su temizdir ve temizleyicidir. Öyleyse ariflerin de temiz ve temizleyici olması gerekir.*” ifadelerine yer vermektedir. Arifler de hem kendilerini hem de çevrelerini su gibi arıttırlar. Şeriat katında giysi ve beden suyla temizlenebilirken arifler katında suyla temiz olunmaz. Önce yıkayan temiz olmalıdır ki sonra da yıkanan temizlensin. Dördüncü bölüm olan muhipler (sevenler) ise hakikat ehli olup asılları topraktır. Bununla ilgili olarak Hacı Bektaş Veli, “*Toprak teslimiyet ve rıza demektir. Muhip de zaten daima teslim ve rıza halindedir.*” ifadelerini kullanmaktadır (Makâlât, 2010, s. 491-517).

Hacı Bektaş Veli, insanları yaratılışlarına göre dört bölüğe ayırarak bireysel farklılıklara işaret etmektedir. İnsanların öğrenirken kullanacakları yöntem, karşılaşacakları güçlükler birbirinden farklıdır. Varacağı sonuç da yine kendine özgü olacaktır. Müşit, müridinin özelliklerini iyi değerlendirerek ona özgü bir yol çizmelidir. Bu sayede her birey kendi yolunda ve kendi hızında ilerleyebilir.

4.2.3. Eşitlik İlkesi

Hacı Bektaş Veli, yaşamın her alanında insanlara karşı adaletli olunmasını öğütlemiştir. Bunu, hakikat kapısının ikinci basamağını “*Yetmiş iki millete bir gözle bakmak ve eşit hizmet etmektir.*” şeklinde tanımlayarak ifade eder (Kitâbü'l Fevâid, 2010, s. 41). Eşitlikçi, paylaşımcı ve adil bir toplum modeli önermektedir. Onun bu hoşgörü ve adalet anlayışı kuşkusuz bireylerin eğitilmesi için de geçerlidir. Her türlü insanlık hizmeti gibi eğitim hizmeti de din, dil, ırk, cinsiyet ayrımı gözetilmeden verilmelidir.

Yaşadığı döneminin asalet anlayışına istinaden söylediği şu sözler eğitim açısından da çıkarımlar barındırmaktadır:

“*Gerçeği araştıranlar yanında asalet, insanın emir yahut vezir sülalesinden gelmesi, fasıklar ve zalimler zümresinden olması değil, yaratılışı sağlam ve ahlâkı, mayası temiz olmak gibi insanın zatında bulunan bir cevherin cinsinden ibarettir. Halkın asalet sandığı şey asaletsizliğin ta kendisidir.*” (Kitâbü'l Fevâid, 2010, s. 57).

Gerçeği araştıranlar yani kendini eğitme çabasında olanlar, kişinin kendi seçimi olmayan ve toplumsal eşitsizlik yaratan asalet kavramına farklı yaklaşırlar. Bu kimselerin nazarında asalet, sağlam bir karaktere ve güzel ahlâka sahip olmaktır. Buradan hareketle, insanlar arasında illaki bir ayırım yapılacaksa bunun ancak ahlâki değerler üzerinden yapılabileceğini, bunun dışında insanların eşit olduğunu belirttiği söylenbilir.

4.2.4. Basitten Karmaşığa ve Somuttan Soyuta Aşamalı Eğitim

Hacı Bektaş Veli'nin tasavvuf öğretisinde, kişi basitten karmaşığa doğru giden belli basamaklardan geçerek eğitilir. Her biri onar makamdan oluşan şeriat, tarikat, marifet ve hakikat kapılarını Hacı Bektaş Veli Makâlât isimli eserinde ayrıntılarıyla anlatmıştır. şeriat kapısı; imanın ispatı, Kur'an ve hadislerde geçen hükümlerin yerine getirilmesi esaslarına dayanır. Tarikat kapısı; insan-ı kâmil olmak için bir yola girmeyi; marifet kapısı duygu ve ilimde en yüce düzeye ulaşmayı, arif olmayı; hakikat kapısı ise Allah'a ulaşmayı, ilahi aşkla yok olmayı tanımlar. Burada şeriat ve tarikat kapılarında kişinin kazanması beklenen hedefler ibadet etmek gibi daha somut bir yapıdayken marifet ve hakikat kapılarında daha içsel ve gözlemlenemeyen bir şekil kazanmaktadır. Görüldüğü gibi kademeli bir ilerleme söz konusudur. İnsan ancak bu basamakları eksiksiz bir şekilde çıktığında tanımlanan olgun insan idealine ulaşabilir (Makâlât, 2010, s. 521-555).

4.2.5. Akla ve İlime Dayalı Eğitim

Hacı Bektaş Veli, eserlerinde düşünme ve ilim öğrenme konusuna sıklıkla değinmektedir. Kitâbü'l Fevâid'de yer alan “*İnsanın kendi yokluğu üzerinde bir saat düşünmesi, kendi varlığında yaptığı bir senelik ibadetten daha iyidir.*” sözleriyle düşünmenin önemini vurgulamıştır (Kitâbü'l Fevâid, 2010, s. 71). Yine bu konuda “*Zahidin yetmiş yıllık ibadeti, arifin bir saatlik tefekkürüne eşittir.*” sözleriyle derin düşünmenin, düşünmeden yapılan ibadetten daha üstün olduğundan bahsetmektedir (Makâlât-1 Gaybiyye ve Kelimât-1 Ayniyye, 2010, s. 433).

Makâlât adlı eserinde akli teraziye benzetmiş ve aklın üstünlüğünü şu sözlerle ifade etmiştir: “*Yani akıl, Tanrı'nın terazisidir demektir. Zaten dünyada akıl terazisine eşdeğer başka bir nesne yoktur. İyiyi ve kötüyü ayırt eden akıldır.*” (Makâlât, 2010, s. 745).

İlme verdiği önemi ifade etmek için bir hadisten yola çıktığı “*Selam olsun Hz. Peygamber buyurdu: Allah, cahili dost tutmaz; dost tuttuğunu ilminden dolayı dost tutar.*” sözleriyle, kendini eğitmemiş kişilerin Allah tarafından sevilmeyen kimseler olduklarını, bu sevgiye layık olmak için ilim öğrenmek gerektiğini dile getirmektedir (Kitâbü'l Fevâid, 2010, s. 41). Yine aynı eserin bir başka bölümünde konuyla ilgili olarak “*Aklı olana bir işaret yeter ve onlar müjdelenenlerdir.*” cümlesi göze çarpmaktadır (Kitâbü'l Fevâid, 2010, s. 49).

Hacı Bektaş Veli'ye göre ilme önem vermek kişiyi gelişmeye sevk eder. “*Dört şey büyüklüğün sebebidir: ilme değer vermek, haramdan sakınmak, adaletli idarecilere saygı göstermek ve yol ehli ile oturup kalkmak...*” (Kitâbü'l Fevâid, 2010, s. 91). Bu cümlesinden hareketle insanın büyümesini, yücelmesini ve ilerlemesini ahlâki değerlerle birlikte ilim öğrenmeye ve ilim sahibi kimselerle muhabbet kurmaya bağladığını söylemek mümkündür.

4.2.6. Gönüllülük

Hacı Bektaş Veli, eğitimde gönüllü olmanın esas olduğunu belirtmektedir. “*İlimdir ki onu talep etmek lazımdır. Selam olsun Hz. Peygamberin buyurduğu gibi 'İlim talep etmek erkek ve kadın tüm Müslümanlara farzdır.'*” (Kitâbü'l Fevâid, 2010, s. 33). Kadın veya erkek fark etmeksizin kişi, ilim öğrenmeyi kendisi talep etmelidir. Böylece, girmiş olduğu uzun yolun zorluklarıyla baş ederek hedefe ulaşabilir. Gelişim konusunda gönülsüz davranan talibe kimsenin yol göstermeyeceğini şu beyitle dile getirmektedir:

“*Sen yol gitmemişsin o yüzden göstermemişler.*

Yoksa kim bu kapıyı çaldı da ona açmadılar?” (Kitâbü'l Fevâid, 2010, s. 69).

Yine aynı eserinin başka bir bölümünde, insanın hedeflediği şeyi kendine dert edinmesi gerektiğini şu sözlerle anlatmaktadır: “*Bir insana rehberlik eden şey*

'dert'tir. Bir işi yapmak için içinde hevesi, derdi, aşkı uyanmadığı sürece insan o işe girişmez ve o murat dertsiz ona kısmet olmaz.' (Kitâbü'l Fevâid, s. 109). Burada "dert" sözcüğünden kasıt bir işi yapmaya karşı duyulan aşırı istektir. Buna göre ilim öğrenmek ve olgun bir insan olmak hedeflerinin, ancak içten gelen bir istek ve azimle gerçekleşeceğini; aksi hâlde kişinin o işe tam anlamıyla girişmeyeceğini belirttiği söylenebilir.

4.2.7. Ahlâk Temelli Eğitim

Hacı Bektaş felsefesi genel itibariyle ahlâki değerler üzerine kuruludur. Yetiştirilmek istenen insana bu değerleri kazandırmak hedeflenir. Hacı Bektaş Veli marifet kapısının ilk makamını "edep" yani güzel ahlâk olarak belirlemiştir. Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye adlı eserini vasiyetiyle noktalarken kendi öğrencilerine şöyle seslenmektedir: *"Size vasiyetim ey oğlum akıldır, edeptir... Hiçbir zaman şöhret arama ki şöhret alettir. Soya sopa rağbet etme. Daima ismin az söylensin. İlk önlere kendi adını yazma."* (Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye, 2010, s. 463). Bu sözlerinde ahlâki değerlere ve özellikle de alçakgönüllülüğe vurgu yaptığı görülmektedir. Kitâbü'l Fevâid adlı eserinde ise ahlâki değerlerle ilgili olarak şu nasihatlerde bulunmaktadır:

"Her zaman Allah tarafından güvende olmak istersen eğer, bu nasihati can kulağıyla dinle. Buyurdular ki: Hak'la saadet ile, halkla insaf ile, büyüklerle hürmet ile, düşkünlerle şefkat ile, düşmanlarla yumuşaklık ile, dostlarla vefa ile, nefesine kahr ile, dervişlerle cömertlik ile, alimlerle alçakgönüllülük ile, cahillerle susmak ile güven bulursun." (Kitâbü'l Fevâid, 2010, s. 95).

Yukarıdaki sözlerinde merhamet, saygı, şefkat, vefa, cömertlik ve alçakgönüllülük değerlerine dikkat çekmektedir. Yine aynı eserde geçen şu dörtlülük her durumda iyi davranışlarda bulunulmasını öğütlemektedir:

"Kötülüğe karşılık vermek kötülükle

Akıllılık etmektir şekilcilere göre

Anlamları sezen kişilerse

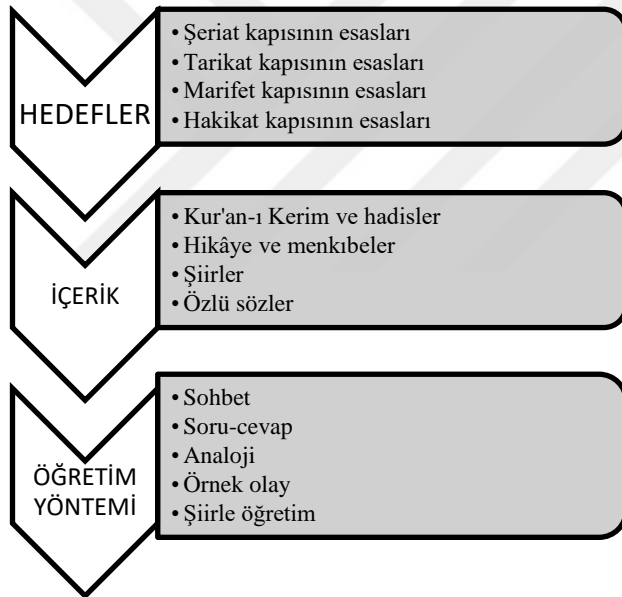
İyilik ederler kötülük görseler bile" (Kitâbü'l Fevâid, 2010, s. 39).

"Yazık sana ki içinde kibir, haset, cimrilik, düşmanlık, tamah, gıybet ve maskaralık gibi nice türlü şeytanî fiil varsa bunları suyla nasıl yıkayıp arıtacaksın?"

sözlerinde ise kötü vasıflara sahip kişilerin acınması bir durumda olduğunu dile getirmiştir (Makâlât, 2010, s. 509). Netice itibariyle Hacı Bektaş Veli'nin ahlâki değerlere çok önem verdiği ve bu konuda öğrencilerine öğütlerde bulunarak ahlâki yönden gelişimlerini hedeflediği söylenebilir.

4.3. BİR EĞİTİM PROGRAMI OLARAK DÖRT KAPI KIRK MAKAM

Hacı Bektaş Veli'nin insan yetiştirme modelini somutlaştırarak ortaya koyduğu “dört kapı kırk makam” öğretisi, kendi döneminin şartlarıyla değerlendirildiğinde bir eğitim programı olarak ele alınabilir. Bu öğretiyi tanımladığı eserlerinde, öğretinin içerisinde hedef, içerik ve öğretim yöntemi unsurlarını barındırdığı görülmektedir. Bu unsurlar aşağıdaki gibi şematize edilmiştir.

Şekil 4.4. Dört kapı kırk makam öğretisinde hedef, içerik ve öğretim yöntemi

Aralarında ardışıklık bulunan şeriat, tarikat, marifet ve hakikat kapılarının her biri aşamalı olarak ilerleyen onar tane basamak içerir. Her basamak bir hedef niteliği taşımaktadır. Hacı Bektaş Veli'nin kitaplarının genelinden de anlaşıldığı üzere belirlenen hedeflere ulaşmak için Kur'an-ı Kerim, hadisler, hikâyeler, çeşitli menkıbe ve şiirler içerik ögesi olarak kullanılmaktadır. Öğrenme-öğretme sürecinde, tasavvuf geleneğinin temel yöntemi olan sohbet ve soru-cevap yöntemlerinin yanı sıra analoji, örnek olay, şiir ve hikâyelerle öğretimi de kullandığı göze çarpmaktadır.

4.3.1. Dört Kapı Kırk Makamda Hedefler

İnsanın manevi eğitim yollarından biri olan tasavvufta, ulaşılmak istenen ideal insanın özellikleri şeriat, tarikat, marifet ve hakikat aşamalarında ele alınmıştır. Hacı Bektaş Veli, Makâlât'ta geçen “*Kul, Çalap Tanrı'ya kırk makamdan ulaşarak dost olur. O kırk makamın onu şeriat içinde, onu tarikat içinde, onu marifet içinde ve onu da hakikat içindedir.*” ifadeleriyle, oluşturduğu sistemi özetlemiştir. (Makâlât, 2010, s. 521). Bu makamlar, sadece manevi dünyayı düzenlemekle kalmaz, aynı zamanda maddi dünyaya yönelik hedefleri de ihtiva eder. Bununla birlikte sistemin, bir ahlâk felsefesi üzerine kurulmuş olması nedeniyle hedefler büyük ölçüde duyuşsal nitelik taşır.

“*Bu kırk makamın her birisi diğerini tamamlar. Bunu zaten tam anlamıyla anlayanlar ancak kâmillerdir. Kâmil olduklarına delil de bu olur.*” sözlerinden anlaşıldığı üzere nihai hedef olan kâmil insan mertebesine ulaşmanın yolu bu hedeflerin tamamına ulaşılmış olmaktır (Makâlât, 2010, s. 559).

4.3.1.1. Şeriat kapısında hedefler

Dört kapıdan ilki olan şeriat kapısı, uyulması gereken dini hükümlerin tamamını ifade eder. Kur'an-ı Kerim ve hadislerde belirtilen iman ve ibadet esasları şeriatın temelleridir. İnsan, kendini bu evrede eğitmeye başlar. Kurallar katıdır ve herkesi bağlar. Şeriat kurallarını yerine getirmeyenler için tarikat kapısı kapalıdır. Şeriat kapısının on makamı, yani bu kademe için belirlenmiş hedefler aşağıda sırasıyla sunulmuştur.

- İman etmek
- İlim öğrenmek
- İbadet etmek
- Helâl kazanmak ve faizi haram bilmek
- Nikâh yapmak
- Hayız ve loğusa halindeyken cinsi münasebeti haram bilmek
- Sünnet ve cemaat ehli olmak (Hz. Muhammet'in kurallarına uymak)
- Merhametli olmak

- Temiz yemek ve temiz giyinmek
- İyiliği emretmek ve kötülükten alıkoymak (Makâlât, 2010, s. 531-535).

Bu aşama için belirlenen hedeflerin, temel dini emirler ile dünyevi hayatı düzenlemeye yönelik bir takım kuralları içerdiği görülmektedir. Hacı Bektaş Veli bu aşamada genel olarak kişinin temel dini bilgiye sahip, inançla ibadet eden, öğrenmeye istekli, iyi bir insan olarak yetişmesini hedeflemektedir.

4.3.1.2. Tarikat kapısında hedefler

Şeriat kapısının makamlarında muvaffak olmuş kişi için ikinci kapı olan tarikat kapısı açılır. Genel bilgiler edinildikten sonra artık olgunlaşma yolunda bir tarikat eğitimi alma ve bir mürşide bağlanma ihtiyacı doğmaktadır. Hacı Bektaş Veli'nin, tarikat kapısının on makamında varılmasını istediği hedefler aşağıda verilmiştir.

- Bir pirden el almak ve tövbe etmek
- Mürit olmak
- Saçlarını kestirmek ve tarikat elbisesi kuşanıp giyinmek
- Mücahede ederek pişmek ve olgunlaşmak (nefsiyle mücadele etmek)
- Hizmet etmek
- Korkmak (kendi gelişiminden hiçbir zaman tam emin olmamak)
- Ümitli olmak
- Hidayet (Hak yolunda olmak)
- Makam sahibi ve cemiyet ehli olmak
- Fakirlik ve kanaat (Makâlât, 2010, s. 537-549).

Bu aşama için Hacı Bektaş Veli tarafından belirlenen hedefler, kişinin bağlanmayı seçtiği tarikatın gereklerini yerine getirmesiyle ilgilidir. Genel amaç olgunlaşmak ve nefsinin yenmesidir. Kişi bu amaçla özel bir yola girer, ümit ve alçakgönüllülükle insanlık için hizmet eder. En son hedef olan “fakirlik ve kanaat” ile bir şeylere sahip olma arzusundan sıyrılarak nefsinin köreltir.

4.3.1.3. Marifet kapısında hedefler

Kâmil insan olma eğitiminde üçüncü kapı marifet kapısıdır. Hacı Bektaş Veli bununla ilgili olarak “*Marifet ilmin meyvesidir ve yakınlık muhabbetin...*” demektedir (Kitâbü’l Fevâid, 2010, s. 63). Bu aşamada kişi bilgiye ilham yoluyla ulaşmaya başlar. İlham, akıl ve duyuların aracılığı olmaksızın olayların iç yüzünün sezgisel olarak kavranmasıyla olur. Sezgisel öğrenmenin gerçekleşmesi ise ancak arı bir kalp ile mümkündür. Arif olma yolundaki öğrenciler, sezgisel bilgiye ulaşmak isterlerse kalplerini kötülüklerden arındırmalıdır. Hacı Bektaş Veli’nin marifet kapısı için belirlediği on hedef aşağıda sunulmuştur.

- Edep (güzel ahlâk sahibi olmak)
- Korku
- Perhiz etmek
- Sabır ve kanaat
- Utanmak
- Cömertlik
- Miskinlik (yumuşak huylu ve alçakgönüllü olmak)
- İlim
- Marifet
- Kendini bilmek (Makâlât, 2010, s. 549-551).

Görüldüğü üzere bu aşama için belirlenen hedefler kişinin varlığını olumsuz niteliklerden arındırarak güzel ahlâk, cömertlik, utanma duygusu, sabır, yumuşak huyluluk gibi olumlu değerlerle donatmaya yöneliktir. Hacı Bektaş Veli’nin bu aşamadaki genel amacı manevi arınma ve kötü olanın yerine iyi olanı yerleştirmektir. Bu aşamada nihai hedef ise kişinin kendi öz varlığının bilgisine ulaşmasıdır.

4.3.1.4. Hakikat kapısında hedefler

Hacı Bektaş Veli’nin insan yetiştirme modelinde son basamak, hakikat kapısıdır. İnsan, ilahi sır bu aşamada ulaşır. Artık en ileri düzeyde bilgiye ulaşabilme noktasındadır. Bu eğitim basamağında yer alan on hedef aşağıda verilmiştir.

- Toprak olmak (toprak misali alçakgönüllü olmak)
- Yetmiş iki milleti ayıplamamak
- Elinden gelen iyiliği yapmak
- Dünyadaki tüm yaratılmışların kendisinden emin olması (güven duyulan bir kişi olmak)
- Mülkün sahibine yüzünü sürüp yüz suyunu (Hz. Muhammet) bulmak
- Sohbetle hakikatin sırlarını söylemek
- Seyr-i sülüğa girmek (tasavvufî eğitim yoluna girmek)
- Sırta ermek
- Münacat (Allah'tan dilemek)
- Vuslat/Allah'a kavuşmak (Makâlât, 2010, s. 551-553).

Bu aşamada kişi, üzerine basılan toprak kadar alçakgönüllü olabilmeyi öğrenmelidir. İnsanlar arasında ayırım yapmaksızın elinden gelen iyiliği yapmalı, sadece insana değil tüm yaratılmışlara karşı aynı iyilik hali içinde olmalıdır. Hacı Bektaş Veli'ye göre bu yolun sonu ilahi gerçekliğe varmaktadır.

4.3.2. Hedeflerin Kazandırılmasında Kullanılan İçerik Unsurları

İncelenen eserlerinden anlaşıldığı kadarıyla Hacı Bektaş Veli, insan yetiştirme sisteminde belirlediği hedefleri kazandırmak amacıyla içerik olarak Kur'an-ı Kerim, hadisler, hikâyeler, menkıbeler, şiirler ve özlü sözler kullanmıştır.

4.3.2.1. Kur'an-ı Kerim ve hadisler

Hacı Bektaş Veli'nin "dört kapı kırk makam" sisteminde, hedefleri kazandırmak için kullandığı temel içerik unsurları Kur'an-ı Kerim ve hadislerdir. Hacı Bektaş Veli, tasavvuf anlayışını Kur'an ve Hz. Muhammet'in ahlâkı üzerine kurmuş olduğundan öğrencilerine güzel ahlâk kazandırıp onları eğitmek için eserlerinde sıklıkla ayet ve hadislerden yararlanmıştır. Bunlardan bazıları örnek teşkil etmesi açısından aşağıda sunulmuştur.

Hacı Bektaş Veli öğrencilerine öfkeyi yok etmelerini ve affedici olmalarını öğütlerken “*Kudretlerine rağmen öfkelerini yutanları, köle ve esirleri yahut kendilerine zulmetmiş olan kimseleri affedenleri ve iyilik edenleri Yüce Allah sever.*” (Âli İmrân Suresi 134. Ayet) ayetinden yararlanmıştı (Kitâbü’l Fevâid, 2010, s.37).

İlim öğrenmenin öneminden bahsederken “*Allah, cahili dost tutmaz; dost tuttuğunu ilminden dolayı dost tutar.*” (Kitâbü’l Fevâid, 2010, s.41) hadisine ve “*Ve Allah size evvelce bilmediğiniz şeyleri öğretiyor.*” (Bakara Suresi 151. Ayet) (Makâlât, 2010, s. 631) ayetine atıfta bulunmuştur.

Aklın ve düşünmenin öneminden bahsederken “*Bir saat tefekkür etmek bir sene ibadet etmekten daha hayırlıdır.*” hadisi üzerinde durmuştur (Kitâbü’l Fevâid, 2010, s. 71).

İyi bir insan olmayı öğütlerken “*İyiliğin karşılığı iyilikten başka bir şey midir?*” (Rahman Suresi 60. Ayet) ayetini kullanmıştır (Makâlât, 2010, s. 541).

Yine öğrencilerini, kalplerinde kötü niyet barındırmamaları konusunda uyarırken “*İnsanoğlunun içinde öyle bir et parçası vardır ki o et parçası düzelirse, bütün vücut düzelir; o et parçası bozulursa bütün bünye bozulur. İşte o kalptir.*” hadisinden örnekleme yapmıştır (Makâlât, 2010, s. 655).

Sohbet eder tarzda yazdığı eserlerinde fikirlerini desteklemek için faydalandığı ayet ve hadislerle birlikte, kendisine ait olduğu belirtilen Besmele Şerhi, Fatıha Suresi Tefsiri ve Hadîs-i Erbaîn Şerhi eserleri de onun Kuran’ı ve hadisleri temel içerik unsuru olarak ele aldığını göstermektedir.

4.3.2.2. Hikâye ve menkıbeler

Diğer bir içerik ögesi olarak kısa hikâyelere ve menkıbelere eserlerinde yer verdiği görülmektedir. Örneğin Kitâbü’l Fevâid adlı eserinde tevhid anlayışını açıklarken Hoca Ahmet Yesevi ile ilgili şu hikâyeyi anlatmaktadır:

“*Sırrı kutlu olsun Hoca Ahmet Yesevi’nin yanına bir derviş geldi ve ‘Ey pir! Tevhidi açıkla.’ dedi. Hoca bir kelle şekeri önüne koydu ve ‘Bu nedir?’ diye sordu. Derviş ‘Şeker.’ dedi. Hoca buyurdu: ‘Bunu şeker hâlinde çıkar, birkaç şekil yap.’ Ardından derviş şekeri alıp ondan muhtelif şekiller oluşturdu. Hoca ‘Bu nedir? Şu nedir?’ diye teker teker sordu. Derviş ‘Bu at, bu deve, bu adam.’ dedi. Hoca buyurdu: ‘Hepsini boz, birleştir.’ Derviş bütün*

şekilleri bozup birleştirdi. Hoca ‘Şimdiki nedir?’ diye sorunca derviş ‘Şekerdir.’ dedi. Hoca sırrı kutlu olsun buyurdu: ‘Tevhidi anlatmam bitti.’ (Kitâbü’l Fevâid, s. 65).

Yine aynı eserin başka bir sayfasında ilim ve yumuşak başlı olmaktan bahsederken Hz Ali ile ilgili şu kısa hikâyeye değinmiştir:

‘‘Emirü’l-Mü’minin Hz. Ali’den şunu naklederdi: Bir gün Emir, Hz. Ali’ye ‘Her şeyden daha büyük olan şey nedir?’ diye sordular. ‘İki şeydir.’ diye cevap verdi. ‘Biri ilim, biri yumuşak başlılık.’ Çünkü Hakk’a yol ilimle bulunur, halka tahammül de yumuşak başlılık ile olur.’ (Kitâbü’l Fevâid, 2010, s. 93).

Makâlât’ta akıl, ilim ve hayâ ile öfke, açgözlülük ve hasetin çatışmasını şu menkıbeyle anlatmıştır:

‘‘Âdem sağ tarafına baktı, üç şahıs gördü ve onlara şöyle sordu: ‘Sizin adınız nedir ve makamınız nerededir?’ Birisi şöyle dedi: ‘Benim adım akıldır ve makamım baş ve beyin arasındadır.’ Diğeri: ‘Adım hayâdır ve makamım yüz üstündedir.’ Diğeri de şöyle dedi: ‘Adım ilimdir ve makamım göğüs içindedir.’ Âdem şöyle dedi: ‘Gelin şimdi ve yerli yerinize girin.’ Sonra bunların tamamı yerlerine girdiler. Âdem rahatladı ve sonra sol tarafına baktı. Üç şahıs daha gördü. Ama bunlar çirkin yüzlü, kötü huylu, kötü kıyafetli, ağlamaklı kişilerdi. Âdem bunları görünce ürktü ve sordu: ‘Adınız nedir ve makamınız nerededir, size kimler derler?’ Birisi dedi: ‘Adım öfkedir ve makamım baş ile beyin arasındadır.’ Âdem dedi: ‘O yer aklın yeridir, senin orada yerin yok.’ O kişi dedi: ‘Ben gelirim o gider.’ Diğeri dedi: ‘Adım açgözlülüktür ve makamım yüz üstündedir.’ Âdem dedi: ‘O hayâ ve utanmanın yeridir, senin orada yerin yok.’ O kişi dedi: ‘Ben gelirim o gider.’ Diğeri dedi: ‘Adım hasettir ve makamım göğüs içindedir.’ Âdem dedi: ‘Orası ilmin yeridir, senin orada yerin yok.’ O kişi dedi: ‘Ben gelirim o gider.’ (Makâlât, 2010, s. 723-725).

Bu menkıbeden hareketle öğrencilerine öfkenin olduğu yerde aklın sağlıklı çalışmayacağı, açgözlülüğün beraberinde utanmazlığı getireceği ve kıskançlığın olduğu yerde ilmin barınamayacağı mesajını vermek istemiştir. Genel anlamda hikâyeleri, mesajlarını güçlendirici unsur olarak kullandığı görülmektedir.

4.3.2.3. Şiirler

Eserlerinde, öğütlerde bulunurken şiirlere de sıklıkla yer vermektedir. Bu şiirler genellikle rubai tarzında veya birer beyit şeklinde olup, öğüt vermenin yanı sıra düşünsel ve inançsal öğeler de barındırmaktadır. Bunlardan bazıları örnek olarak aşağıda sunulmuştur.

‘‘Fazlasını iste (lâkin) kimseden ziyade olma

Yumuşak merhem gibi ol, zehirli iğne gibi olma

Hiç kimseden sana kötülük gelmesin istersen eğer

Kötü sözlü, kötü düşünceli, kötü işli olma’’ (Kitâbü’l Fevâid, s. 69).

Bu dörtlük ile öğrencilerine iyi ve yumuşak huylu olmalarını; kötülük görmek istemezlerse önce kendi söz, düşünce ve davranışlarını iyileştirmelerini öğütlemektedir.

“Gerçekten de bizim semâımız oyun için değildir

İlahi bir sırdır mecazi değildir

Bizim semâımızı oyundan sayan kim ise

Murdardır, birlikte namaz kılınası değildir.” (Kitâbü’l Fevâid, s. 135).

Bu dörtlükte dini bir ritüel olan semahın taşıdığı ilahi anlama dikkat çekmiş ve bunu bir oyun olarak değerlendirmenin oldukça yanlış olduğunu ifade etmiştir.

“Fâkr aleminde nâm u nişanı olmamak daha iyidir

Aşk hikâyesinde dilsiz olmak daha iyidir

Varlık sırlarını tutmaya ehli olmayana

Tercüman yoluyla konuşmak daha iyidir.” (Kitâbü’l Fevâid, s. 25).

Burada, girilen manevi yolda deneyimlerle ilgili fazla konuşulmamasını ve ehli olmayan kişilere sırların verilmemesini öğütlediği görülmektedir.

“Sen var olma asla, kemal budur, o kadar

Yok ol, visal budur, yok olmaktır, o kadar.” (Kitâbü’l Fevâid, s. 163).

Bu beyitte kişinin nefsinden kurtulmasını ğtlemekte ve Allah’a kavuşmanın aslında “yok olmak” olduğunu belirtmektedir. Varlığını hissetmek, kişiyi bütünden ayırır ve nihai hedef olan vuslattan (visalden) uzaklaştırır.

“İlk ve son sensin, ortaya çıkan kim ola?

Zahir ve bâtin sensin var ve yok kim ola?” (Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye, s. 41).

Burada tüm varoluşun insanda tecelli ettiğine işaret ederek insanı kendi varlığıyla ilgili düşünmeye yönelttiği görülmektedir.

“Kötülüğe karşılık vermek kötülükle

Akıllılık etmektir şekilcilere göre

Anlamaları sezen kişilerse

İyilik ederler kötülük görseler bile.” (Kitâbü’l Fevâid, 2010, s. 39).

Yine bu dörtlükte insanlara kötülük görseler bile buna iyilikle karşılık vermelerini öğütlemektedir. Genel olarak şiirlerin mesaj verme gücünden yararlanarak inanç sisteminin unsurlarını anlattığı ve öğütler verdiği görülmektedir.

4.3.2.4. Özlü sözler

Hacı Bektaş Veli’nin Kitâbü’l Fevâid adlı eserinde, anlattığı konularda anlamı güçlendirmek amacıyla yer yer özlü sözler de kullandığı görülmektedir. Aşağıda bu özlü sözlerden bazıları verilmiştir.

“Geçmiş zamanla uğraşmak, kalan vakti boşa harcamaktır.” (Kitâbü’l Fevâid, s. 71).

“Mürüvvet yani mertlik-yiğitlik, dostların ve yol kardeşlerinin hatalarını bilmezlikten gelip öyle görünmektir.” (Kitâbü’l Fevâid, s. 71).

“Vaktinden önce liderlik isteyen kişi, şüphe yok ki kendinin düşkünlüğü, aşağılanması için çalışmış olur.” (Kitâbü’l Fevâid, s. 73).

“Hiç kimsenin incitmesinden incinmeyen kişi kurtulmuştur. Karşısındaki incitilmeyi hak etse dahi onu incitmeyen cömerttir, yiğittir.” (Kitâbü’l Fevâid, s. 75).

“Geçmişini anma, geleceği bekleme, şu anı önemse. Bu, kulluk sıfatıdır.” (Kitâbü’l Fevâid, 2010, s. 75).

“Adamın güzelliği sözünün güzelliğinde, olgunluğu ise işinin ve ahlâkının doğruluğundadır.” (Kitâbü’l Fevâid, s. 87).

Öğretisinde önemle vurguladığı değerleri kazandırırken, bu tür kısa ve öz cümlelerin etkileme gücü ve akılda kalıcılığını kullandığı görülmektedir.

4.3.3. Öğretim Yöntemi

Hacı Bektaş Veli, basamaklı bir öğretim modeli oluşturmuştur. Şeriat, tarikat, marifet ve hakikat kapılarını oluşturan kırk makam için, “*Şimdi azim bu kırk makamın birisi eksik olsa olmaz. Çünkü bu kırk makamın her birisi diğerini tamamlar.*” diyerek aralarındaki bütünlüğü ve ardışıklığı ifade etmiştir (Makâlât, 2010, s. 559). Şeriat ve tarikat kapılarında kesin kuralların olduğu bir eğitim söz konusu iken marifet ve hakikat kapılarında öğrenme daha öznel bir hâl almaya ve sezgisel bir nitelik kazanmaya başlar. Bir öğrencisi Hacı Bektaş Veli’ye “*Bu kırk makamın yirmisine delil getirilebilir de diğer yirmisine getirilemez, bu ne anlama gelir?*” diye sorar. Hacı Bektaş Veli ise “*Delil ancak söz mülkünde olabilir, mana âleminde delile ihtiyaç yoktur.*” yanıtını verir (Makâlât, 2010, s. 555). Buradan hareketle eğitimin ilk iki aşamasının somut davranışlara yönelik olduğu, son iki aşamasının ise daha soyut ve içsel bir nitelik taşıdığı söylenebilir.

Hacı Bektaş Veli, kendi kendine öğrenmeye çalışmayı kusurlu ve eksik bir yöntem olarak değerlendirmekte, öğrencinin muhakkak olgun bir kimsenin rehberliğinde eğitim alması gerektiğini düşünmektedir. Kişi bu sayede boşa vakit kaybetmemiş ve hızlı gelişim göstermiş olur. Bu düşüncelerini şu sözlerle ifade etmiştir:

“*Uzun süre kendi çabanla elde edemeyeceğinin daha fazlasını evliyanın ve kâmil şeyhin bir saatlik sohbetiyle elde edersin. Nitekim bir kimse kendi çabası ve bilgisi ile bir sanat öğrenmek isterse başaramaz. Zamanla kendi gayreti ile öğrenmiş olsa da eksik olur. Ama öğretmen yanında kendi çabasıyla yıllarca öğrenemeyeceğini bir anda öğrenir. Demek ki yüce Allah bir kimseye şeyhi ve hocası olmadan nadir olarak bir şey öğretirse onun hükmü yoktur. Böyle nadir olan bir öğrenim o pişkinlerin yanında çığ kalır.*” (Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye, 2010, s. 457).

Eğitim; mürşit ve mürit arasında kurulan bağla, birebir ve müridin özelliklerine göre gerçekleştirilir. Kitâbü’l Fevâid’de, kişinin gelişiminin büyük

ölçüde kendi hazırbulunuşluğuyla ilgili olduğuna değindiği bir bölümde şunları söylemektedir:

“Güneş doğudan batıya dünyanın her yerinde doğar, her bir zerre onun ışığından nasiplenir, onun ışığı her şeyin üzerine düşer. Böyle olduğu hâlde bir evin penceresi yoksa eğer kuşkusuz ki güneşin ışığından nasipsiz kalır. Öyleyse kalp doğruya hazırsa ve onun huzuru o pencereye doğru ise, o güzergâhtan feyz ve cömertlik ışığı nasip olacaktır. Ama kalp gafil ise oradan nasipsiz geçip gidecektir.” (Kitâbü’l Fevâid, 2010, s. 55).

Burada bilgiyi ışığa, öğrenen kişiyi ise eve benzetmiştir. Bilgi her yerdedir. Ama bu bilgiyi elde etmek için kişinin gerekli alt yapıya sahip olması, istekli ve hazır olması gerekir.

Hacı Bektaş Veli için temel eğitim yöntemi sohbetidir. Nitekim yazdığı kitaplar da bir sohbet havasında ilerlemektedir. Kitaplarda Hacı Bektaş Veli ile öğrencileri arasında geçen diyaloglar zaman zaman sanki üçüncü bir kişi tarafından aktarılmış gibi anlatılmıştır. Anlatım sırasında soru-cevap tekniğine sıklıkla yer verdiği görülmektedir. Örneğin;

“Tarikattan bahsetmek kime düşer?” diye soruldu. Buyurdu ki: ‘Dışı yeryüzündeki insanlara arz edildiği takdirde dışında şeriat açısından hiçbir kusur bulamadıkları ve içi gökyüzündekilere arz edildiğinde içinde de bir eksik bulamadıkları kişiye düşer.’ (Kitâbü’l Fevâid, 2010, s. 51).

Makâlât’ta, düşüncelerini somutlaştırmak amacıyla analogi (benzetim) tekniğini de kullanmaktadır. Örneğin insanın varlığını dünyaya benzettiği bir bölümde şunları söylemektedir:

“Dünyada dört çeşit mevsim vardır. İnsanda bunların karşılığı vardır. Şimdi oğlanlık ilkbahar mevsimine, gençlik yaz mevsimine ve olgunluk güz mevsimine kocalık da kış mevsimine benzer... Dünyada mezarlık var insanda da mezarlık var. Şöyle ki insandaki burun delikleri mezara benzer. Ama bilindiği gibi burun iki deliktir. Birisi dimağa ve diğeri boğaza gider. Mezar da iki deliklidir. Biri cennete diğeri cehenneme gider.” (Makâlât, 2010, s. 651).

Akıl, ilim ve bilgiye ilham yoluyla ulaşma yeteneği olan marifeti anlatırken şu analogiyi kullanmıştır:

“Şimdi, marifet Güneş’e benzer, akıl Ay’a benzer, ilim de yıldızlara benzer. Ay ve Güneş doğarlar; ilim ise okunur tahsil edilir ve fakat herkesin aklında kalmaz. Ancak marifet her kimin ki gönlüne girse veya gönlünde olsa o kişi ölünceye kadar onu unutmaz...” (Makâlât, 2010, s. 749).

Yine aklın insan için önemini anlatmak için şu analogiyi yer vermiştir:

“İman bir hazinedir, akıl da hazinedardır. Lanetlenmiş iblis ise bir hırsızdır. Şimdi hazinedar giderse hırsız hazineye neler yapar? Başka bir deyişle iman koyundur, akıl da çoban. İblis ise bir kurt... Çoban giderse kurt koyuna neler yapar?” (Makâlât, 2010, s. 525).

Bir konudan bahsederken yer yer menkıbe ve hikâyelerden birer örnek olay olarak faydalandığı görülmektedir. Ayrıca kitaplarında kullandığı şiirlerle insanları etkileyerek sanatla öğretim yöntemini de kullandığı göze çarpmaktadır.. Bunlara ilişkin örneklere içerik unsurları anlatılırken yer verilmiştir.

BÖLÜM V

TARTIŞMA

Tarih boyunca fikir adamları, gerek mensubu oldukları toplumlara, gerekse düşüncelerinin ulaşabildiği diğer coğrafyalara çok yönlü bir etkide bulunmuşlardır. Türk toplumunun yetiştirdiği önemli fikir ve aksiyon adamlarından biri olan Hacı Bektaş Veli de bu anlamda fikirleriyle toplumda düşünsel, inançsal ve eğitsel yönlerden fazlaca iz bırakmış bir isimdir. Büyük halk kitlelerini fikir dünyasıyla etkileyerek toplumsal bir dönüşüme önyak olmuştur. Özüne ulaşmış, ahlâklı ve olgun bir “kâmil insan” ideali tanımlayan Hacı Bektaş Veli, bu hedefe ulaşmak için uzun bir eğitim süreci öngörmüştür. İnsana istendik yönde davranışlar kazandırabilmek için kademeli ilerlemeyi sağlayan “dört kapı kırk makam” öğretisini ortaya koymuştur. Bu anlamda dört kapı kırk makam öğretisi, oluşturulduğu dönem için bir eğitim programı olarak nitelendirilebilir. Bu araştırmada, Hacı Bektaş Veli’nin eserlerinden hareketle onun insan yetiştirmeye yönelik görüşleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Araştırmanın amaçları doğrultusunda elde edilen bulguların tartışması ve yorumları aşağıda başlıklar halinde sunulmuştur.

5.1. HACI BEKTAŞ VELİ’NİN EĞİTİME GENEL YAKLAŞIMI ÜZERİNE TARTIŞMA

İnsan sevgisi, hoşgörü ve ahlâki değerlere verilen önem tasavvuf öğretisinin kökeninde mevcuttur. Avcı (2003), “Tasavvuf ve İnsan Eğitimi” adlı makalesinde Hoca Ahmet Yesevi, Mevlana, Yunus Emre, Hacı Bayram Veli, Erzurumlu İbrahim Hakkı, Niyazî Mısrî gibi mutasavvıfların eğitim hakkındaki görüşlerini anlatırken tüm bu isimleri insan odaklı ahlâk eğitimi ortak paydasında birleştirmiştir. Bu geleneğin Anadolu’daki önde gelen isimlerinden biri olarak Hacı Bektaş Veli, her yerde aranan hakikatin insanın kendi içinde olduğunu, öyleyse insanın önce kendini

tanıyıp bilmesi gerektiğini belirtmiştir. Hacı Bektaş Veli'nin insan eğitiminde benimsediği felsefenin genel itibarıyla insan sevgisi ve ahlâki değerler üzerine kurulu olduğu görülmektedir. O, insanın özünü işlenmeyi bekleyen maden cevherine benzeterak insana atfettiği değeri ortaya koymaktadır. Kendisiyle özdeşleşen “Okunacak en büyük kitap insandır.” sözü de bu değerin bir kanıtı niteliğindedir. Bu yönüyle Türk hümanizminin önemli temsilcilerinden biri olduğu aşikârdır. Aytaş (2010), Hacı Bektaş Veli ve Thomas More'nin hümanizm anlayışını karşılaştırdığı çalışmasında, Batı'nın hoşgörü örneği olarak sunulan Thomas More'nin kendinden olana hoşgörülü yaklaşırken kendinden olmayana karşı acımasız ve reddedici bir tutum içinde olduğunu; buna karşılık Hacı Bektaş Veli'nin tüm insanlara aynı nazarla baktığını ifade etmektedir. Dilden dile aktarılan “İncinsen de incitme.”, “Düşmanınızın da insan olduğunu unutmayınız.”, “Hiçbir milleti ve insanı ayıplamayınız.” sözleri onun hoşgörü anlayışını özetleyen güzel birer örnektir. Bu durum, Hacı Bektaş Veli felsefesine evrensel bir nitelik kazandırmaktadır.

Hacı Bektaş Veli, cehaleti suda boğulmaktan bile daha kötü ve içinden çıkılmaz bir hâl olarak değerlendirmektedir. Bu nedenle akla ve ilme büyük önem verdiği görülür. Birçok kaynakta sıklıkla kendisine atfedilen “İlimden gidilmeyen yolun sonu karanlıktır.” sözüyle bunu ifade etmektedir. Eserlerinde anlatımını desteklemek için sıklıkla kullandığı benzetmelerden birinde akıllı sultana; ilim, nezaket ve iyi ahlâki ise onun komutanlarına benzetmiştir. Bunların birbirini tamamlamasıyla Allah'ın kişiye marifet vereceğini, yani ilham ile öğrenme kapılarının açılacağını ifade etmiştir. Bu, olgunlaşma yolunda ileri bir düzeydir. Ergün (2016), “Mevlâna'nın Eğitim Görüşleri” adlı kitabında Mevlana'nın; Allah'ın her şeyden önce akıllı yarattığını, insanın çevresinde gördüğü ve anladığı her şeyin kendi içindeki akıl ve bilgi ışığının dışı vurumu olduğunu düşündüğünü dile getirmektedir. Buna göre Hacı Bektaş Veli ve Mevlana'nın akla ve bilgiye verdikleri önem yönünden benzer fikirlere sahip oldukları söylenebilir.

Hacı Bektaş Veli'nin eğitim anlayışı yöntem, öğretmen ve öğrenciye bakışı yönünden geleneksel bir yapıda olup öğretmen merkezlidir. Mürşit sarsılmaz bilgi otoritesi iken mürit ona koşulsuz tabi olan bir konumdadır. Bu geleneksel anlayış günümüzde her ne kadar kırılmaya çalışılsa da okullarda varlığını hâlâ büyük ölçüde sürdürdüğü söylenebilir. Bununla birlikte önerdiği eğitimin hayatla iç içe olması, yaşam boyu devam etmesi ve bireysel özelliklere göre şekillenmesi onu modern

eğitim anlayışına da bir nebze yaklaştırmaktadır. Hacı Bektaş Veli'ye göre eğitimde genel amaç kişinin kendini bilmesi, nefsini köreltmesi, kalbini kötülüklerden arındırması ve ahlâki melekelerle donanmasıdır. Bunları başarabilen kişi insan-ı kâmil olur ve en nihayetinde Allah'a ulaşır. Aydın (2010), Türk-İslam tarihinin ünlü filozoflarından Fârâbî'nin eğitime ilişkin görüşlerini incelediği çalışmasında, Fârâbî'ye göre eğitimin insan nefsiyle ilgili olduğunu, kişinin yaratılış amacına eğitim sayesinde ulaştığını ifade etmektedir. Fârâbî, eğitimin en temel işlevinin ise ideal toplumun bir üyesi olabilmesi için insanı mükemmelleştirmek olduğunu düşünmektedir. Hacı Bektaş Veli ve Fârâbî'nin insanı yaratılış amacına ulaştırma işlevi yönünden eğitime benzer perspektiflerden yaklaştıkları görülür. Fakat Fârâbî konuyu daha toplumsal bir yönden ele alırken Hacı Bektaş Veli anlayışında manevi yön ağır basmaktadır.

Hacı Bektaş Veli'ye göre kişi, olgun insan olma yolunda ileri bir makamda bulunan mürşitlerin rehberliğinde yetiştirilmelidir. Kendi başına öğrenmeye kalktığında, bu öğrenme kusurlu ve eksik olur. Bir mürşide bağlanarak öğrenmek, hızlı gelişim göstermeyi sağlar. Bireysel ve öğretmenden bağımsız öğrenmeyi pek tasvip etmediği anlaşılmaktadır. Fakat kişi yine de öğrenmelerinden birinci dereceden sorumludur. Çünkü Hacı Bektaş Veli'ye göre yeterince istekli olunup sorumluluk almadan hiçbir amaca ulaşamaz. Kişi bulunduğu makamla yetinmemeli, hep daha iyi olmaya çalışmalıdır. Özen'in (2011) belirttiği üzere Bektaşî eğitim yoluna girmek için yapılan nasip töreninin sonunda söylenen "Seni senden aldık, sana teslim ettik." sözü, kişinin gelişiminden kendisinin sorumlu olduğunu anlatmaktadır. Mevlana'ya göre de insanın yetişmesinde mutlaka bir eğitici, bir usta, bir yol göstericiye ihtiyaç vardır. Kendi başına giden sadece kendini görür, sadece kendi görüşüne bağlanır. Bir insan ne kadar zeki ve becerikli olursa olsun bilen bir kılavuz her zaman gereklidir (Ergün, 2016). İnsanın öğrenme sırasında daha tecrübeli kişilerce yönlendirilmesinin zamandan tasarruf sağladığı ve öğrenmeyi kolaylaştırdığı bir gerçektir. Özellikle eski zamanlarda bilgiye ulaşmak zor olduğundan geleneksel olarak öğretmen temel bilgi kaynağı olmuştur. Bu durum günümüz şartlarında değerlendirildiğinde ise aynı şeyleri söylemek pek mümkün görünmemektedir. Bireyin bağımsız öğrenme imkânları artık oldukça geniştir ve kendi başına gerçekleştirdiği, plânlı olmayan öğrenmelerle de derin anlamlar keşfedebilir.

Hacı Bektaş Veli mürşit olacak kişinin, eğitimin de nihai hedefi olarak gördüğü, kâmil bir insan olması gerektiğini belirtmiştir. Yani öğretmen, öğrencisine kazandırmak istediği niteliklere önce kendisi sahip olmalı ve örnek teşkil etmelidir. Nitekim halkın öğretmeni olarak kendisi, Bayar ve Bayar'ın (2014) da belirttikleri gibi sadece öğütler veren bir lider değil aynı zamanda söylediklerini yaşayan örnek bir kişi olmuştur. Öğretmeni önder, bilgiç, ayna gibi gösteren, kimya taşı, kâmil, hidayetçi gibi sıfatlarla anmaktadır. Bu sıfatlardan özellikle kimya taşı, dönüşüm yaratma anlamı itibarıyla dikkat çekicidir. Öğretmen öğrencisini sohbet yoluyla irşat eder yani aydınlatır; ona doğru yolu gösterir ve dönüşümünü sağlar. İyi bir öğretmen bunu yaparken öğrencisine yumuşak bir şekilde yaklaşmalı, onu bıktırmamalıdır. Öğrencisi hoşnut olursa, öğretmenini severse eğitim süreci daha verimli geçecektir. Muhip, talip, derviş adlarıyla andığı öğrenci ise bulunduğu makamla yetinmemeli daima daha iyi olmak için gayret göstermelidir. Bu konuda, en derin bilgi sahibi insan olarak gördüğü Hz Muhammed'in bile “*Allah'ım bilgimi arttır.*” demesini örnek göstermiş; insan için öğrenmenin sınırsız olduğuna işaret ederek sürekli gelişim odaklı bir bakış açısı ortaya koymuştur. Fârâbî'nin öğretmen ve öğrenciye bakışı incelendiğinde ise üç tür eğitici tanımladığı görülmektedir. Ona göre aile reisi, ailenin eğiticisi; öğretmen, çocuk ve gençlerin eğiticisi; devlet başkanı ise halkın eğiticisidir. Fârâbî'ye göre hem eğitici hem de öğrenen iyi bir karaktere sahip olmalı, dünyevi arzularından kaçınmalı ve sadece doğruyu arzulamalıdır. Öğretmen eğitimciliği gönüllü olarak yapmalı; öğrenciler ise öğrenmeye ve çalışmaya çok istekli olmalı, öğrendiklerini tekrar etmede sabırlı olmalıdır (Aydın, 2010). Bu yönden, Fârâbî'nin öğretmen ve öğrenci hakkındaki görüşleri de Hacı Bektaş Veli'ninkiyle benzerlik taşımaktadır.

Hacı Bektaş Veli'nin eğitim anlayışını günümüzdeki eğitim felsefesi akımlarından daimicilik ve ilerlemecilikle ilişkilendirmek mümkündür. Daimicilik, değişmeyen evrensel ahlâk değerlerinin çocuğa kazandırılmasına, hem manevi hem de maddi gerçeklerin öğretilmesine önem verir. İnsanın en önemli özelliği düşünme yeteneğine sahip olmasıdır. Bu nedenle eğitim, sağlam karakterli ve aklını kullanabilen entelektüel insan tipi yetiştirmekle meşgul olmalıdır (Demirel, 2006, s. 21-22). Benzer şekilde Hacı Bektaş Veli de manevi eğitime büyük önem vermekte; sevgi, saygı, hoşgörü, yardımseverlik, adalet, dürüstlük, dostluk gibi evrensel değerleri sıklıkla vurgulamaktadır. Ayrıca akla ve düşünme eylemine atfettiği değer

de onu daimicilik felsefesine yaklaştırmaktadır. Öte yandan ömür boyu devam eden, hayatla iç içe olan ve bireysel özelliklere göre şekillenen bir eğitim biçimi önermesi ve öğretmeni bir rol model, bir rehber olarak konumlandırması ilerlemecilik akımının özellikleriyle örtüşmektedir. Sonuç olarak Hacı Bektaş Veli felsefesinin eğitsel boyutunun, günümüzdeki eğitim felsefesi akımlarından daimicilik ve ilerlemeciliğin bir sentezi olduğu söylenebilir.

5.2. HACI BEKTAŞ VELİ'NİN EĞİTİMDE BENİMSEDİĞİ İLKELER ÜZERİNE TARTIŞMA

Eğitim uygulamalarında benimsenen ilkeler, genel felsefe doğrultusunda şekillenir. Yukarıda Hacı Bektaş Veli'nin eğitim felsefesi genel hatlarıyla verilmiştir. Bu çerçeve dâhilinde eserlerinden elde edilen bulgular; onun insan yetiştirirken mürşide bağlılık ve teslimiyet, bireysel farklılıklar, eşitlik, basitten karmaşığa ve somuttan soyuta aşamalı eğitim, gönüllülük, akla ve ilme dayalı eğitim ve ahlâk temelli eğitim gibi bir takım ilkeleri gözettiğini ortaya koymaktadır.

Hacı Bektaş Veli eğitilecek kişinin olgun ve bilgin bir mürşide bağlanmasını, ona teslim olmasını önermektedir. Öğretmene koşulsuz bağlılık söz konusudur. Burada en dikkat çekici olan ise sadece bir mürşide bağlanıp onun yolundan gitmeyi önermiş olmasıdır. Ona göre kişiyi en iyi kendi öğretmeni tanır, başka mürşitlerin sohbetlerinde bulunmak zararlıdır. Hâlbuki farklı bakış açılarını görmemek kişiyi sorgulamaktan alıkoyarak sabit fikirliliğe ve dogmatizme götürür. Bu nedenle öğrenciyi tek bir öğretmenin bilgi ve bakış açısına emanet etmek günümüz için geçerli olamayacak bir yaklaşımdır.

Hacı Bektaş Veli insanları yaradılıőlarına göre abidler, zahidler, arifler ve muhipler olarak dört sınıfa ayırmış ve her birinin dünyayı farklı biçimlerde algıladığını ifade etmiştir. Bu sınıfların her birine de farklı şeyler önermiş, mizaçlarına göre onları bekleyen tehlikelere karşı uyarmıştır. Mürşit, müridinin özelliklerini gözlemleyerek ona özel görevler ve öğütler verir. Her bireyin bireysel ihtiyaçları farklı olacağından bire bir eğitim önemsenir. Eğitimde bireysel farklılıklar ilkesinin diğer pek çok düşünür tarafından önemsendiği yapılan çalışmalarda ortaya konmuştur. Örneğin Gazâlî'ye göre insanlara anlatılacak konuları onların anlayıőlarına göre seçmek, insanlarla seviyelerine göre konuőmak eğitimi daha etkili

kılmaktadır (Çelikel, 2006). Yine Ev (2007), İbn Haldun'un eğitimde çocuğa görelilik ilkesini benimsediğini söylemektedir. Fârâbî'nin bu konudaki düşüncelerine bakıldığında ise insanları öğrenme yeteneklerine göre seçkinler ve sıradanlar olmak üzere iki kategoriye ayırdığı görülmektedir. Seçkinler doğuştan yetenekli, zekâ kapasitesi yüksek kimseler olup bunların eğitimi genel kabul gören kuramsal bilgiyle sınırlanabilir. Sıradanlar ise çoğunlukta olup, doğuştan bilgi öğrenme yetenekleri eksik olanlardır. Bu kişilerin eğitimleri genel kabul gören ve yükümlülüklerini ilgilendiren konulardan ibarettir (Aydın, 2010, s. 137). Her ne kadar belli kategorilerle sınırlanmışsa da eğitimde farklılıkların o dönemde de göz önünde bulundurulduğu görülmektedir. Bu anlamda, insan eğitilirken bireysel farklılıkların dikkate alınmasının oldukça eskilere dayandığını söylemek mümkündür.

Eğitim; din, dil, ırk ve cinsiyet ayrımı gözetilmeksizin her bireyin doğal bir hakkıdır. Günümüz çağdaş eğitim sistemleri eğitimde fırsat ve imkân eşitliğini bir ilke olarak benimsemekte, tarihte biraz geriye gidildiğinde ise durumun farklılaştığı görülmektedir. İnsanlık tarihi düşünüldüğünde çok da uzun denemeyecek bir süre öncesine kadar formal eğitimin büyük ölçüde seçkinlerin ve çoğunlukla da erkeklerin egemenliğinde olduğu söylenebilir. Hacı Bektaş Veli, yaşamın her alanında insanlara karşı adaletli olunmasını öğütlemiş bir düşünürdür. Bunu “Yetmiş iki milleti bir görünüz.” sözüyle ifade etmektedir. Eşitlikçi, paylaşımcı ve adil bir toplum modeli önermektedir. Onun bu hoşgörü ve adalet anlayışı bireylerin eğitilmesi için de geçerlidir. Eserlerinde ilim talep etmenin kadın ve erkek her Müslümana farz olduğunu belirterek kadın-erkek eşitliğine atıfta bulunduğu görülmektedir. Kadınlara büyük önem veren Hacı Bektaş Veli'ye ait olduğu söylenen “Kızlarınızı okutunuz, onlar geleceğin anneleridir.”, “Kadınları okutmayan milletler yükselmezler.” sözleri kadınların okutulmasını öğütlemektedir. Aslan'a (2007) göre Hacı Bektaş Veli kadın ve erkeği eşit gördüğünü şu dizelerle ifade etmektedir:

“Erkek dışı sorulmaz muhabbetin dilinde

Hakk'ın yarattığı her şey yerli yerinde

Bizim nazarımızda kadın erkek farkı yok

Noksanlık, eksiklik senin görüşlerinde.”

Bu konuyla alakalı olarak Ünlüsoy (2009), Bektaşî dergâhlarında kadın dervişlerin bulunduğunu, kadınların ve erkeklerin birlikte ibadet ettiğini vurgulamaktadır. Bayar ve Bayar (2014) ise Hacı Bektaş Veli'nin eğitim anlayışında fırsat eşitliğinin önemli ilkelerden biri olduğunu belirtmektedirler.

Dört kapı kırk makam öğretisi basitten karmaşığa, somuttan soyuta doğru giden bir sistematiğe sahiptir. Hedefler giderek karmaşıklaşmaktadır. Şeriat kapısı dışarıdan gözlemlenebilen somut hedefler içerirken hakikat kapısına doğru hedefler daha içsel ve soyut bir hâl almaktadır. Bunun yanı sıra Hacı Bektaş Veli soyut bir konudan bahsederken daha anlaşılır olması açısından somut örnek ve hikâyelerden yola çıkmaktadır. Yine yapmış olduğu analogjilerle bilinen bir nesne veya durumdan hareketle daha az bilineni açıklamaya çalışarak bilinenden bilinmeyene doğru gitmiştir. Genel itibarıyla eğitimde aşamalılık ilkesini benimsediği söylenebilir. Ev'e (2007) göre, İbn Haldun gözle görülen bir şeyi aktarmanın haber alınan ve tarifile bilinen bir şeyi aktarmaktan daha sağlam ve kalıcı olduğunu düşünmektedir. Eğitimde somuttan soyuta, yakından uzağa ve basitten karmaşığa ilkelerini kullanmaktadır. Benzer şekilde Altın (2010) Mevlana'nın, Çelikel (2006) ise Gazâlî'nin eserlerinde anlatmak istedikleri soyut kavramları bilinen somut varlıklara benzeterек somuttan soyuta ve bilinenden bilinmeyene ilkelerini kullandıklarını ifade etmişlerdir.

Hacı Bektaş Veli, insanın ancak kendi isteğiyle bir işte başarılı olabileceğini *“Bir işi yapmak için içinde hevesi, derdi, aşkı uyanmadığı sürece insan o işe girmez ve o murat dertsiz ona kısmet olmaz.”* sözleriyle belirtmiştir. Öğrenme davranışını ortaya çıkaran ve sürdürülebilir kılan şey istekliliktir. Kişi, öğrenmeyi ve gelişmeyi kendine dert edinmelidir. Aksi hâlde bunun için çaba sarf etmeyecek başkalarının zorlamasıyla ilerleme sağlayamayacaktır. Hacı Bektaş Veli, yol gitmeye gönüllü olan kimseye mutlaka bir yol gösteren olacağını belirtmektedir. Burada, etkili öğrenmenin ilkelerinden biri olan güdülenmeye vurgu yaptığı görülmektedir.

Köle (2013), tasavvuf ilminin akli etkin bir şekilde kullandığını ancak aklın yetersiz kaldığı durumda keşif ve ilham gibi bilgi kaynaklarını devreye soktuğunu belirtmektedir. Hacı Bektaş Veli eserlerinde akla, düşünmeye ve ilim öğrenmeye ilişkin bölümlere sıklıkla yer vermektedir. Türk tasavvufunda önemli bir yere sahip olan “dört kapı” geleneğindeki şeriat kapısında, iman etmekten sonra ikinci makam

olarak ilim öğrenmeyi göstermektedir. Geleneksel anlayıştan farklı olarak İslam'ın şartlarını dahi bundan sonra anması onun insan yetiştirmede bilime ve akla verdiği önemin kanıtı niteliğindedir.

Hacı Bektaş Veli, düşünce sistemini ahlâki değerler üzerine kurmuştur. İncelenen tüm eserlerinde insana iyi, doğru ve edepli olmayı öğütlediği görülmektedir. Hacı Bektaş Veli'yi eğitsel açıdan ele alan araştırmaların çoğunluğu değerler eğitimiyle alakalıdır. Çoban (2016), “Değerler Eğitiminin Referansları Bağlamında Hacı Bektaş-ı Velî'nin Makâlât'ı” adlı çalışmasında küreselleşen dünyada, pragmatist aktörlerin menfaatleri karşısında ayakta kalmak için milli değerleri temsil eden şahısları iyi tanımak gerektiğini belirtmektedir. Bu anlamda, bir kanaat önderi olarak Hacı Bektaş Veli'nin düşüncelerini değerler eğitiminin ana konuları arasında göstermektedir. Yine Kurtoğlu (2019), Hacı Bektaş Veli'nin eserlerinde geçen kök değerleri araştırmış ve eserlerin verdiği mesajlar ile ders öğretim programlarında yer alan kök değerlerin büyük oranda örtüştüğü sonucuna ulaşmıştır. Aktürk ve Tuğrul (2014), Hacı Bektaş Veli'nin temel eğitim anlayışının ahlâk eğitimi üzerinde yükseldiğini şu sözlerle ifade etmektedirler:

“Hacı Bektaş-ı Veli bireylerin eğitiminin merkezine ‘eline, beline, diline sahip olmak’ şeklinde formüle edilen ahlak eğitimi yerleştirmiştir. Zira İslam'ın Müslüman'a zorunlu kıldığı ya da tavsiye ettiği tüm ilke, değer ve ibadetlerin temel amacı, onu iyi ve ahlâklı bir insan yapıp kendisine ve topluma faydalı bir birey kalmaktır. Bu durum pek çok hadisi şerifte de dile getirilmiştir.” (Aktürk ve Tuğrul, 2014, s. 213).

Eğitimde akademik başarıyla birlikte iyi bir insan ve iyi bir vatandaş yetiştirmek hedeflenmektedir. Bu hedef doğrultusunda eğitim programlarında yer verilen adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik gibi kök değerlere Hacı Bektaş Veli'nin eserlerinde sıklıkla rastlamak mümkündür. Günümüz eğitim uygulamalarında bu felsefeden en çok istifade edilecek alanın değerler eğitimi olduğu açıktır.

5.3. BİR EĞİTİM PROGRAMI OLARAK DÖRT KAPI KIRK MAKAM ANLAYIŞI ÜZERİNE TARTIŞMA

Tasavvufi eğitimin yoğunlukla verildiği yıllarda, formal eğitimin örgün boyutunu medreseler oluştururken yaygın eğitim tekke, zaviye ve dergâhlarda verilmiştir. Medrese eğitiminden farklı olarak, tasavvufi eğitim, bireylerin kendi içsel dünyasını tanımasına yönelik olarak faaliyet göstermiştir. Yaygın eğitimin bir gereği

olarak tekke, zaviye ve dergâhlarda da belli amaçlar doğrultusunda plânlı bir eğitim gerçekleştirilmiştir. Günümüzdeki gibi ayrıntılı bir biçimde yazıya aktarılmış eğitim programları bulunmasa bile gelenekten gelen ve tekrarlayan uygulamalar neticesinde şekillenen bir sistem söz konusudur.

Hacı Bektaş Veli'nin, kâmil insan olma yolunda çıkılması gereken basamaklar silsilesi olarak tanımladığı “dört kapı kırk makam” sistemi kendi dönemi için bir eğitim programı niteliği taşımaktadır. Bu sistem şeriat, tarikat, marifet ve hakikat kapıları adı verilen dört aşamadan oluşmaktadır. Bu aşamaların her biri birer eğitim kademesi olarak düşünülebilir. Her kademedede yetiştirilen insanın sahip olması istenilen bilgi, beceri, tutum, ilgi ve alışkanlıkları ifade eden onar tane hedef vardır. Şeriat kapısında genel hedef, zahiri ve dünyevi anlamda Allah'ın emrettiği hükümlere uyan bir kul olmaktır. Düzgün ahlâklı, iman sahibi, olgun bir insan olmanın temel esasları bu kapıda öğrenilir. Bu özelliği itibariyle şeriat kapısı günümüzdeki ilköğretim kademesine benzetilebilir. Kişi henüz tecrübesiz olduğundan, önceden belirlenmiş sıkı kurallarla eğitime başlar. Bu, tıpkı okuma-yazma ve temel aritmetik işlemleri öğrenmek gibidir. Bu aşamada hükümler herkes için aynı olup esneklik söz konusu değildir. Kâmil insan olma yolundaki ikinci aşama olan tarikat kapısını lise eğitim kademesine benzetmek mümkündür. İlköğretimde okuma-yazma ile temel aritmetik becerileri öğrenen ve genel bir kültür edinen öğrencinin, lisede yetenekleri doğrultusunda bir alana yönelmesi gibi şeriattan sonra kişi seçtiği bir tarikat yoluna girer ve bir mürşide bağlanır. Seçmiş olduğu tarikatın adap ve erkânına göre eğitilir. Üçüncü kademe olan marifet kapısında insan bilgiye ilham yoluyla ulaşmaya başlar. Kişi kalbini arındırarak akıl ve duyuların aracılığı olmaksızın sezgisel yolla öğrenir. Burada kişinin artık bilgi edinme konusunda daha bağımsız olduğu gözlenmektedir. Bu yönüyle, bu aşama günümüzdeki üniversite eğitim kademesine benzetilebilir. Son kademe olan hakikat kapısında ise kişi bilgi edinme açısından son noktadadır. Bu kapıyı da lisansüstü eğitime benzetmek mümkündür.

Dört kapı kırk makam öğretisi, çağdaş eğitim model ve yaklaşımlarından “basamaklı öğretim programı” ve “bireyselleştirilmiş öğretim” ile büyük benzerlikler göstermektedir. Nunley tarafından ortaya konan basamaklı öğretim programı yaklaşımında hedefler A, B ve C olmak üzere üç farklı basamağa göre belirlenmekte ve bireysel farklılıklara göre öğrenme yaşantıları düzenlenmektedir.

En alt basamak olan C basamağı bilgi ve kavrama düzeyinde olup genel bir anlayış kazandırmakta ve her öğrencinin bu basamağı başarması beklenmektedir. Öğrenci belli bir başarı seviyesine ulaştınca basamak atlayabilir, en üst basamak olan A'da en üst düzey beceriler olan analiz ve sentez becerileri geliştirilir (Demirel, 2006, s. 243-244). Benzer şekilde dört kapı kırk makam sistemi de dört basamak ve her basamakta yer alan hedeflerden oluşur. En alt basamak olan şeriat kapısında herkes için ortak olan dini hükümleri bilmek ve iyi bir insan olmanın gereklerini kavramak esastır. En üst basamak olan tarikat kapısında ise kişi tüm öğrenmelerini sentezleyerek ilahi gerçekliğe ulaşır. Bireyselleştirilmiş öğretime bakıldığında bireysel farklılıklar temelinde bir eğitim önerdiği, öğretim ve değerlendirme süreçlerini bir bütün olarak algıladığı görülmektedir (Saban, 2014, s. 23-274). Hacı Bektaş Veli'nin eğitim modeli de bireyseldir ve kişi öğrenirken aynı zamanda sürekli bir değerlendirmeden geçmektedir.

Hacı Bektaş Veli eserlerinde sıklıkla akıl ve ilimden bahsetmektedir. Bilişsel anlamda insanların bilgilerini artırarak cehaletten sakınmalarını, düşünme becerilerini geliştirmelerini hedeflediği görülmektedir. Bununla birlikte sıraladığı hedeflerin büyük ölçüde inanç, değer, ahlâki kural, tutum, istek ve yönelimler gibi duyuşsal ağırlıklı hedefler olduğunu belirtmek gerekir. Bunda şüphesiz onun din adamı kimliği ve yaşadığı dönemin özellikleri büyük pay sahibidir. Merhametli olmak, kanaatkârlık, imanlı olmak, ümitle yaşamak, cömertlik, sabırlı olmak, gerektiğinde utanmak, alçak gönüllülük, insanlar arasında ayırım yapmamak, elinden gelen iyiliği yapmak, güven duyulan biri olmak, helâl kazanç sağlamak, kendini tanımak, yaradılışın sırrına ermek ve en nihayetinde Allah'a kavuşmak eğitimin kazandırmasını beklediği duyuşsal hedeflerdir. Bu hedeflerden kendini tanımak ve yaradılışın sırrına vâkıf olmak insan için en zoru ve en son gerçekleşecek olanıdır.

Hacı Bektaş Veli'nin belirlediği hedeflerin kaynağı Kur'an-ı Kerim ve hadisler olmuştur. Özcan'a (2012a) göre Hacı Bektaş Veli'nin eserlerinde Hz. Muhammed'e karşı derin ve samimi bir muhabbet dikkat çekmektedir. Bu nedenle bir konuya dayanak oluştururken sıklıkla hadislerden yardım almıştır. Ayrıca yaşadığı dönemde halkın durumunu ve ihtiyaçlarını iyi analiz etmiş; halkın anlayacağı dilde özlü sözler, ümit aşıl原因an şiirler, konuyu somutlaştıran hikâyeler ve dikkat çekici menkıbeler yoluyla düşüncelerini aktarmıştır. Geleneksel İslam eğitimine bakıldığında uygulanan programlarda Kur'an öğretimine öncelikli olarak

yer verildiği görülür. Örneğin İbn Haldun, eğitimin amaçlarını gerçekleştirirken öncelikle hangi ilimlerin öğretileceği konusunu izah ederken amaç olan ve araç olan ilimler sınıflandırması yapmıştır. Tefsir, kelam, hadis, fıkıh gibi naklî ilimleri amaç; matematik, fizik, kimya, biyoloji, mantık gibi aklî ilimleri ise araç olarak nitelendirmiştir (Ev, 2007). Fârâbî'nin eğitimde içerik konusundaki görüşlerine bakıldığında ise seçkincilik ve sıradancılık öğretisi gereği iki farklı içerik önerdiği görülmektedir. Ona göre doğuştan yetenekli seçkin kişilere felsefe, sıradan halka ise dini içerik öğretilmelidir. Her ikisi de aynı sorulara cevap vermekle birlikte felsefe konuyu akıl düzeyinde, din ise hayal gücü düzeyinde ele alır. Dolayısıyla kişilere, öğrenme yeteneklerine göre içerik sunulmalıdır (Aydın, 2010). Fârâbî'nin düşünceleri, bu ikili müfredat yaklaşımıyla Hacı Bektaş Veli'nin görüşlerinden ayrılmaktadır.

Dört kapı kırk makam öğretiminde kullanılan stratejinin, günümüzde tanımlanan öğretim stratejileri bağlamında değerlendirildiğinde ilk basamak olan şeriat son basamak olan hakikate doğru sunuş yoluyla öğretimden buluş yoluyla öğretime doğru evrildiği söylenebilir. Sunuş yoluyla öğretim, öğretenin temel bilgi sağlayıcı olduğu öğretmen merkezli bir strateji iken buluş yoluyla öğretimde, öğrenci kendine sunulan örneklerden yola çıkarak genellemeyi keşfeder (Koç vd., 2007, s. 138-139). Şeriat kapısında kurallar kesindir ve herkes için aynıdır. Bu kapıda kişiden beklenen, kendine verilen kuralları öğrenmesi ve uygulamasıdır. Tarikat kapısında kurallar sadece bu kapıdan gireni bağlamakla birlikte yine yorum ve keşfe kapalıdır. Bilgi, hâlâ büyük ölçüde mürşit tarafından verilmekte, mürit ise verilen bilgiyi almaktadır. Marifet kapısına gelindiğinde kişi artık temel kuralları bilmekte ve parçaları birleştirerek gerçeğe ulaşması beklenmektedir. Bu aşamadan itibaren öğretimin ağırlıklı olarak buluş yoluyla gerçekleştiği söylenebilir. Hakikat kapısı ise tam anlamıyla kişinin öznel deneyimidir. Kişinin tüm tecrübeleri sonucunda ilahi gerçeği ve kendi özünü bulması beklenir. Tüm bunlardan hareketle öğretimde şeriat ve tarikat kapıları için daha çok öğretmen merkezli bir strateji olan sunuş yoluyla öğretim, marifet ve hakikat kapıları için ise öğrenci merkezli olan buluş yoluyla öğretim stratejilerinin kullanıldığı yorumu yapılabilir.

Türk-İslam geleneksel eğitiminde konuşarak bilgi aktarımı temel yöntemdir. Fârâbî'nin eğitim metodu incelendiğinde sıradan halk için simge ve örnekler kullanarak ikna etme yöntemini, seçkinler için ise kanıta dayalı bir anlatım olan

burhan yöntemini önerdiği görülmektedir. Ayrıca model alma ve tekrar konusuna da değinmektedir (Aydın, 2010). Ev'e (2007) göre İbn Haldun düz anlatım içerisinde somut örnekler, benzetme ve hikâyelerden yararlanmıştır. Bunun yanında gözlem yoluyla öğrenme, grupta çalışma ve yaparak yaşayarak öğrenmeye de eserlerinde yer vermiştir. Eğri (2003), Bektaşilikte tasavvufi eğitim sürecini anlattığı kitabında, eğitimde kullanılan yöntemlerle ilgili olarak "Mürşitler, kendilerine başvuran müritleri durumlarına göre seyahat, halvet ve sohbet yollarından biriyle irşat ederler." ifadesini kullanmıştır. Ona göre mürşitlerin en önemli eğitim metodu dervişler arasındaki diyaloglar olan bu sohbetlerdir. Hakikate talip olan kimseler bu sohbetler esnasında makamdan makama geçerler. Temren'in (1998) belirttiği gibi, Bektaşilikte sohbet için "sofra" ve "meydan" çok önemli iki mekândır. "İşte sofrada işte meydan..." deyişi buna istinaden söylenmiştir. Sofrada yemek yenmesine rağmen esas amaç kulaktan beslenmektir. Burada belirli davranış kalıplarına göre hareket edilir ve sofrada mürşit tarafından yönlendirilir. Bir diğer eğitim mekânı olan meydanda ise uzun anlatımlar sembol, simge, özlü söz ve davranışlara sığdırılmış ve özlü bir hale getirilmiştir. Sohbet esnasında düz anlatım, soru cevap ve tartışma yöntemleri kullanılmaktadır.

Makâlât'ta Hacı Bektaş Veli'nin konuyla ilgili anlattığı menkıbe ve hikâyelerden hareketle örnek olay yöntemine de başvurduğu görülmektedir. Ayrıca analogiler yoluyla bilinenden yola çıkarak daha az bilineni açıklamış; şiirin mesaj verme gücünden de sıklıkla faydalanmıştır. Bektaşi şiirleri ile bunların ezgilere dökülmüş hali olan deyiş ve nefesler, günümüzde hâlâ bu felsefenin aktarılmasında önemli bir işlev görmektedir. Şiir ve ezgilerle eğitim geleneğinin kökü Orta Asya kam ozanlarına kadar dayanmaktadır. Özcan'ın (2012b) da belirttiği gibi halk şairleri halkın duygu, düşünce ve inançlarını dilden dile aktararak günümüze kadar ulaştırmıştır.

Eğitim programının son ögesi, ölçme ve değerlendirme sürecidir. Ölçme ve değerlendirme, öğrenenin kazandırılmak istenen davranışları ne ölçüde edindiği hakkında bir yargıya varmayı sağlar. Hacı Bektaş Veli, eserlerinde gelişimin değerlendirilme biçimi hakkında doğrudan bir şey söylememiştir. Fakat eserlerinin genelinden, Hacı Bektaş Veli hakkında yapılan çalışmalardan ve onun düşünceleri doğrultusunda şekillenen Bektaşilik tarikatı uygulamalarından yola çıkılarak; mürşidin öğrencisini değerlendirmesi, öğrencinin kendi kendini izleyip

değerlendirmesi ve diğer insanlar tarafından yapılan değerlendirme şeklinde üç tür değerlendirmeden bahsetmek mümkündür. Tasavvuf anlayışında eğitimin bireysel ve her insanın kendi kabı ölçüsünde gerçekleştirildiği düşünüldüğünde yapılacak olan değerlendirmenin de kişiye özgü olması beklenir. Mürşit, öğrencisini sürekli gözlemlemekte ve bunun sonucunda değerlendirmelerde bulunup gelişim seyrine göre yeni hedefler belirlemektedir. Hiçbir manevi makam yeterli sayılmamakta, süreç değerlendirmesi yoluyla hedefler kişiye göre tekrar düzenlenmektedir. Bu sayede kişinin kendini yeterli görmesi engellenerek gelişiminin devamlılığı sağlanmak istenmektedir. Bir diğer değerlendirme, kâmil insan olma yolunda kişinin yaptığı öz değerlendirmedir. Eğri'ye (2003) göre Hacı Bektaş Veli “Kendi ayıbını görür ol.” sözüyle kişinin kendini izlemesini ve yanlış davranışlarının farkına varmasını öğütlemetedir. Bektaşilikteki “Seni, sana teslim ettik.” sözü de kişinin eğitsel değerlendirmesini yapma konusundaki mesuliyetini vurgular niteliktedir.

Mürşidin kişiden ve kişinin kendinden memnun oluşu, gelişimin değerlendirilmesinde tek ölçüt değildir. Hacı Bektaş Veli toplumsallığa önem veren bir düşündürdür. Kişinin içinde yaşadığı toplumdan kabul görmesi önemlidir. Bektaşilikte “görgü cemi” uygulamasında kişi her yıl toplantıya katılan insanlar tarafından değerlendirilir. Eğer birine haksızlık etmiş veya kalp kırmış ise bunu telafi etmesi istenir. Kişi burada dargın olduklarıyla barışır, alacak-verecek işlerini düzenler ve kul hakkından kurtularak gönül abdesti almış olur (Günşen, 2007, s. 334). Bu uygulama bir nevi akran değerlendirmesidir. Yapılan değerlendirme sonucunda eğer kişinin girdiği yola çok aykırı davranışlarda bulunduğu görülürse kişi “yol düşkün” sayılır ve topluluk tarafından dışlanarak toplantılara kabul edilmez. Bir anlamda cezalandırılmış olur (Ersal, 2007, s. 4). Düşkünlükten kurtulmak için kişi düşkünlük meydanında (cem töreninde) yargılanır ve cezası neyse ödeyerek ancak o zaman tekrar topluma kabul edilir (Yaman, 2013, s. 224). Bu durum, değerlendirme sürecinde yapılan bir dönüt-düzeltilme işlemi sayılır. Bu sayede birbirinden hoşnut, barış içinde, mutlu bir toplum yaratmak hedeflenir.

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. SONUÇLAR

Hacı Bektaş Veli, 13. yüzyılda Horasan'dan Anadolu'ya gelerek Nevşehir yakınlarındaki Sulucakarahöyük Köyü'ne yerleşmiş ve burada tasavvuf öğretisinin geniş kitlelere yayılmasına büyük katkı sunmuştur. O dönemde başta Moğol istilası olmak üzere yaşanan siyasi çalkantılardan bunalan halka düşünceleriyle umut aşlamış ve toplumsal dönüşümün simgelerinden biri hâline gelmiştir. Günümüzde Anadolu'nun manevi mimarlarından biri olarak kabul görmektedir. Kendisinden sonra Balım Sultan tarafından kurumlaştırılan Bektaşilik tarikatı, onun fikirleri çerçevesinde şekillenmiştir. Hayatıyla ilgili bilgiler yeterince net değildir. Günümüzde Hacı Bektaş Veli hakkında çeşitli konularda araştırmalar yapılmasına rağmen eğitim hakkındaki fikirleriyle alâkalı bilimsel çalışmaların oldukça az sayıda olması, bu çalışmanın yapılması fikrini doğurmuştur. Geniş halk kitlelerini eğitme misyonu onun insan yetiştirmeye ilgili fikirleri olmasını zorunlu kılmaktadır. Nitekim yazdığı eserlerde yer alan çeşitli pasajlarda bu eğitim anlayışından kesitler sunmaktadır. Çalışmanın amacı doğrultusunda Hacı Bektaş Veli'nin Makâlât, Kitâbü'l Fevâid, Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye, ve Emânet-i Hazret-i Pir adlı eserleri incelenerek eğitimle ilgili olan muhteva belirlenmiştir. Daha sonra parçalar birleştirilerek Hacı Bektaş Veli'nin eğitim anlayışının genel bir profili ortaya konmaya çalışılmıştır.

Hacı Bektaş Veli, Pir-i Türkistan olarak anılan Hoca Ahmet Yesevi'nin başlattığı geleneği Anadolu'da sürdürmüş ve ulaşılmak istenen ideal insan modelini kâmil insan olarak ifade etmiştir. Kâmil olan insan kendini tanıyan, ilahi gerçeği kavramış, güzel ahlâklı, erdemli bir kişidir. Hacı Bektaş Veli, insana değer veren hümanist bir bakış açısına sahiptir. Mürit, talip, muhip ve derviş isimleriyle andığı

eğitim yolunda olan kişilerin bu yolculuğu muhakkak kâmil bir mürşitle yapmaları gerektiğini, kendi başına öğrenmenin eksik ve yanlış bilgi edinmeye sebep olacağını düşünmektedir. Her öğrencinin yalnız bir öğretmene bağlanmasını, başka mürşitlerin sohbetiyle kafasını karıştırmamasını öğütlemektedir. Hacı Bektaş Veli'ye göre kendisi arı olmayan başkasını da arıtamayacağından öğretmen öğrencisine kazandırmaya çalıştığı özelliklere öncelikle kendisi sahip olmalıdır. Öğrenci ise kazandığı bilgi ve beceriyle yetinmemeli sürekli gelişim içinde olmalıdır. Nefsini dünyevi isteklerden arındırmalı, ilim öğrenmeli ve aklı melekelerini kullanmayı bilmelidir. Düşünmeden yapılan ibadetin dahi anlamı yoktur. Akıl, imanın koruyucusudur ve gerçeğe ancak akıl yoluyla ulaşılabilir. Hacı Bektaş Veli'nin eğitim yaklaşımı akla, evrensel ahlâk değerlerine ve manevi eğitime verdiği önem nedeniyle daimicilik akımına; bireysel farkları önemseyen, eşitlikçi, hayatla iç içe ve yaşam boyu devam eden eğitim anlayışı nedeniyle ise ilerlemecilik akımına benzemektedir. Dolayısıyla Hacı Bektaş Veli'nin eğitim felsefesinin daimicilik ve ilerlemeciliğin bir sentezi olduğunu söylemek mümkündür.

Eğitimin karakterini belirleyen esas unsur benimsenen temel ilkelerdir. Hacı Bektaş Veli'nin eserlerinden hareketle insan yetiştirirken mürşide bağlılık ve teslimiyet, bireysel farklılıkları gözetme, eşitlik, basitten karmaşığa ve somuttan soyuta aşamalı eğitim, gönüllülük, akla ve ilme dayalı eğitim ve ahlâk temelli eğitim ilkelerini benimsediği söylenebilir. Hacı Bektaş Veli müridin mürşidine koşulsuz itaat etmesini, ona teslim olmasını öğütlemektedir. Çünkü mürşit müridi için en iyi olanı bilir ve ister. Müridinin bireysel farklılıkları doğrultusunda hareket ederek bire bir eğitimle onu irşat eder. Hacı Bektaş Veli insanları abidler, zahitler, arifler ve muhipler olarak dört sınıfa ayırmış ve her birinin farklı türde ibadetleri, arzuları ve hâlleri olduğunu ifade etmiştir. Burada her birinin yaradılışından gelen zaafların bilinmesi ve bu yönde eğitilmesi önemsenmektedir. Kişinin eğitilebilmesi ancak gönüllü olmasıyla mümkündür. Bu nedenle yola talip olan kişi gelişmeyi kendine dert edinmelidir. İnsanlar arasında hiçbir sebeple ayırım yapılmamalı, yetmiş iki millet bir görülmelidir. Eğitim akıl, ilim ve ahlâki değerlere dayanmalıdır. Günümüzde eğitim programlarında yer alan adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik gibi kök değerlere Hacı Bektaş Veli'nin eserlerinde de rastlamak mümkündür.

Hacı Bektaş Veli, kâmil insan idealine ulaşmak için adım adım ilerlemeyi hedefleyen “dört kapı kırk makam” sistemini tanımlamıştır. Bu sistem kendi dönemi için bir eğitim programı olarak düşünülebilir. Genel olarak daha kolay ve somut hedeflerden karmaşık ve daha soyut olanlara doğru gidilmektedir. Her biri birer eğitim basamağı niteliğindeki şeriat, tarikat, marifet ve hakikat kapıları için onar tane hedef söz konusudur. Şeriat kapısında dinin temel esaslarını bilen ve uygulayan, iman sahibi, ilim öğrenen, helâl kazançla yaşayan, temizliğine özen gösteren, merhametli, iyi niyetli insanlar yetiştirmek amaçlanır. Bu bir nevi temel eğitimidir. Tarikat kapısında, kişi tövbe ederek bir pirden el alır. Artık, pişmek ve olgunlaşmak amacıyla daha özel bir yola girmiştir. Bu kapıda amaç tarikat adabını öğrenerek buna uygun davranmak, azla yetinip kanaatkârlığı öğrenmek, Hak yolunda hizmet etmektir. Marifet kapısına gelindiğinde edepli olmak, sabır ve kanaat, cömertlik, yumuşak huyluluk, alçak gönüllük, ilim öğrenmek ve en nihayetinde kendini bilmek eğitimin temel amaçları hâline gelir. Son aşama olan hakikat kapısında ise kişinin toprak gibi alçak gönüllü, nefsini yenmiş, tüm insanları bir bilen, elinden gelen iyiliği yapan, bütün yaratılmışlara saygı duyan ve hakikat sırrına ermiş bir birey olması hedeflenmektedir. Hacı Bektaş Veli’nin dört kapı kırk makam ile ortaya koyduğu eğitim modelinin; aralarında ardışıklık bulunan eğitim basamaklarından oluşması yönüyle günümüzdeki “basamaklı öğretim programına”, bireysel özelliklere göre ilerleme yönüyle ise “bireyselleştirilmiş eğitim modeline” benzediği görülmektedir.

Hacı Bektaş Veli, din ve ahlâki değerler ağırlıklı bir eğitim önermektedir. Bu nedenle hedefe ulaşmada kullandığı temel içerik unsurları ayet ve hadisler olmuştur. Önemsediği değerleri eserlerinde anlatırken, anlatımı güçlendirmek adına kullandığı diğer içerikler ise hikâyeler, menkıbeler, şiirler ve özlü sözlerdir. Geleneksel İslam eğitiminin başat öğretim metodu olan sohbet ile dervişlerini irşat etmektedir. Mürşit ve müritlerin karşılıklı diyaloguna dayanan sohbette düz anlatım, soru-cevap, örnek olay, analogi, şiirle öğretim yöntem ve tekniklerini kullanmaktadır. Eğitimin değerlendirme boyutuna gelindiğinde ise konuyla ilgili, eserlerinde doğrudan bir şey söylememiş olmasına rağmen metinlerin arka plânından ve kendisinden sonra kurumlaşan Bektaşılık uygulamalarından anlaşıldığı kadarıyla kişinin kendisinin, mürşidin ve toplumun yaptığı üç tür değerlendirmeden söz etmek mümkündür. Öncelikle kişinin kendi vicdanı terazide olmalı, gelişimini gözlemleyerek eksiklerini ve kusurlarını görebilmelidir. İkinci olarak, kendisinin göremediği eksikleri mürşidi

değerlendirmelidir. Son olarak ise kişi toplum nezdinde bir değerlendirmeden geçirilmelidir.

Hacı Bektaş Veli'nin eğitim anlayışının yöntem, öğretmen ve öğrenciye bakışı itibariyle geleneksel bir yapıda olduğu fakat eğitimin hayatla iç içe olması, yaşam boyu devam etmesi ve bireysel özelliklerin önemsenmesi özellikleriyle günümüz modern eğitim anlayışıyla da benzerlik gösterdiği görülmektedir. Fakat tüm bunların ötesinde, onun eğitim anlayışını tanımlayan en karakteristik unsurun hümanist bakış açısı olduğunu belirtmek yerinde olacaktır.

6.2. ÖNERİLER

Günümüzün en önemli sosyal gerçeklerinden biri kabul edilen küreselleşme, beraberinde kültürel tek tipleşmeyi getirmiştir. Yerel kültürler hızla yozlaşmakta, yerini idealize edilmiş Batılı değerlere bırakarak yok olup gitmektedir. Toplumu oluşturan bireyler kendi kültürel öğelerini değersiz ve aşağı görmeye başlamaktadır. Böyle bir ortam içerisinde ayakta kalmak, kendi öz varlığımız olan kültürümüzü eğitim yoluyla yeni nesillere doğru aktarabilmekle mümkündür. Bu anlamda tarihimizdeki örnek şahsiyetlere eğitim programlarında daha fazla yer verilmelidir.

Hacı Bektaş Veli'nin ortaya koymuş olduğu eğitim anlayışında yer alan öğretmene tam teslimiyet gibi unsurlar, şimdilerde geçerliliğini yitirmiş olsa da kimi unsurların modern eğitim anlayışında işlevini devam ettirmekte olduğu görülmektedir. Eğitimin hayat boyu devam etmesi, yaşamla iç içe olması ve bireysel farklılıklara önem verilmesi günümüz için de dikkate alınması gereken özelliklerdir. Bunun yanı sıra değerler eğitimi, gerek açık gerekse örtük hedeflerle programlarda yer almaktadır. Bu anlamda birlik, beraberlik, hoşgörü, adalet, iyi bir insan olma ve insanları eşit görme konusunda ders kitaplarında Hacı Bektaş Veli'ye atıfta bulunulabilir ve eserlerinden alıntılar yapılabilir. Öğrenciler, yabancı kültürlerden verilen örneklerdense kendi kültürlerinden olanı daha kolay anlayacak ve örnek alacaktır. Bu nedenle tüm derslerde yeri geldiğinde Hacı Bektaş Veli ve diğer Türk düşünürlerine dair hikâyeler örnek olay olarak kullanılabilir.

Değişen yaşam koşulları insanları günden güne kendi öz varlığından uzaklaştırmakta; yüzeysel düşünen, otomatik tepkiler veren varlıklar haline

getirmektedir. Hacı Bektaş Veli'nin önemle üzerinde durduğu derin düşünme yani tefekkür, insanın kendi varoluşu üzerine gerçekleştirdiği bir düşünme eylemidir. Kişinin içe yönelmesine ve yaradılışının inceliklerini keşfetmesine olanak tanır. Kendisi için en doğru olanı bulmasına, duygularının ve düşüncelerinin kökenini fark etmesine yardımcı olur. Bu, zihinsel gelişimin yanı sıra ruhsal ve psikolojik yönden de ilerleme sağlar. Bu bakımdan öğrenciler yetiştirilirken maneviyat ve düşünme eğitimi konusunda Hacı Bektaş Veli'den istifade edilebilir. Ayrıca dinî eğitim verilirken katı kurallara dayalı bir yaklaşım yerine Hacı Bektaş Veli'nin önerdiği akla ve sorgulamaya dayalı bir anlayışın benimsenmesi, toplumsal ilerleme ve dönüşüm açısından oldukça faydalı olacaktır.

Ülkemizde, eğitim uygulamalarında sıklıkla değişiklik yapılmaktadır. Diğer ülkelerden alınıp uygulanmaya çalışılan metotlar genel olarak başarısızlıkla sonuçlanmaktadır. Bunda şüphesiz milli bir eğitim politikasının eksikliği en önemli faktördür. Etnopedagojik açıdan bakıldığında, kültürümüzde önemli izler bırakan Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre, İbn-i Sina, Mevlana, Fârâbî, İbn Haldun ve Gazâlî gibi bilginlerin pedagojik yaklaşımlarını iyi analiz etmek, güçlü ve zayıf yönlerini belirlemek bize milli bir eğitim politikası oluşturmak açısından önemli katkılar sunacaktır. Bu düşünürlere ait eserler, öğrencilerin anlayabileceği şekilde sadeleştirilerek Türkçe dersi kapsamında okutulacak kitap serileri oluşturulabilir. Bunun yanı sıra Anadolu'nun fikir dünyasına katkı sunan önemli şahsiyetleri konu edinen belgesel, sinema filmi, çizgi film gibi yapımların sayısı arttırılabilir ve bilgisayar oyunları tasarlanabilir.

Günümüzde milli ve evrensel değerlerde yaşanan erozyon gittikçe büyüyen bir sorun olarak karşımızda durmaktadır. Bu anlamda, Hacı Bektaş Veli felsefesi üzerine ahlâk ve karakter eğitimi konusunda daha kapsamlı çalışmalar yapılabilir. Kendi kültürümüzün içinde filizlenen bu düşünce tohumlarını konu edinen bilimsel çalışmaların sayısının artması oldukça yararlı görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdurahmanova, G. (2016). Modern gençlerin etnopedikojik temellerde eğitimi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 1-6.
- Akbaş, O. (2008). Değer eğitimi akımlarına genel bir bakış. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 16(6), 9-27.
- Aktaş, Ç. (2000). Toplumsal açıdan erenlerin ser çeşmesi: Hacı Bektaş Veli. *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 14, 199-231.
- Aktürk, H. ve Tuğrul, T. (2014). Alevi Bektaş kaynaklarında insan yetiştirme modeli. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 72, 211-225.
- Albayrak, H. (2011). İnsan-ı kâmil ıstılahına metaforik bir yaklaşım. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 60, 441-446.
- Alkan, M. (2009). Yeniçeriler ve Bektaşilik. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 50, 243-260.
- Altın, F. T. (2010). *Mevlana'nın eserlerinde dostluk ve samimiyet değerlerinin işlenişi ve eğitim açısından tahlili*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aslan, F. (2007). *Hacı Bektâş-ı Velî'nin düşünce dünyası*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas, Türkiye.
- Avcı, Ü. P. (2003). Tasavvuf ve insan eğitimi. *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Dergisi*, 27, 40-48.
- Aydın, H. (2010). Dini-felsefi temelleri ışığında Fârâbî'nin eğitim ütopyası. *Kelam Araştırmaları*, 8(1), 123-150.
- Aytaş, G. (2010). Hacı Bektaş Velî ve Thomas More'da hümanizm. *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Dergisi*, 55, 139-148.
- Balıvet, M. ve Yalçın, P. (2010). Hacı Bektaş ve Yunus Emre ya da Türk ortaçağı evrenselleşmesi. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 55, 149-160.
- Bayar, V. ve Bayar, S. A. (2014). Erdemli insan yetiştirme modeli: Hacı Bektâş-ı Veli felsefesinden çağcıl eğitim sistemleri için bazı çıkarımlar. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi*, 5(9), 19-42.
- Bayraklı, B. (1993). Fârâbî'nin eğitim anlayışında "adâlet" kavramı. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, 5(6), 231-240.

- Bolat, A. (2016). Değerler eğitiminde tasavvuf. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 40, 33-48.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel F. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (20. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Cömert, Ö. B. (2011). Hacı Bektaş Veli'ye ait eserlerden hareketle Alevilik ve Bektaşilik kavramlarının algılanma esasları. *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 60, 313-334.
- Çelikcan, P. (Yönetmen). (2000). *Kazakistan'dan Macaristan'a erenlerin izinden* [DVD]. Tedarik edilebileceği adres: <https://www.trtmarket.net/>
- Çelikel, B. (2006). *Gazâlî'nin eğitim görüşü*. Doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çınar, İ. (2018a). Atabek yurdu etnopedagojisi: Ahıska örneği. *Turkish Studies*, 13(4), 363-386.
- Çınar, İ. (2018b). Mankurtlaştırma ve etnopedagoji kavramlarına Aytmatov gibi bakmak. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 13(6), 80-99.
- Çoban, M. (2016). Değerler eğitiminin referansları bağlamında Hacı Bektaş-ı Veli'nin Makâlât'ı. *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), 1-22.
- Demirel, Ö. (2006). *Eğitimde program geliştirme* (9. Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Demirtaş, Z. ve İpek, F. (2012). İbn-i Haldûn'un eğitim anlayışında bir değer olarak insan. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi*, 6(3), 19-30.
- Doğanay, A., Seggie, F. N. ve Caner, H. A. (2012). Değerler eğitiminde örnek bir proje: Avrupa değerler eğitimi projesi. *Uluslararası Eğitim Programları ve Öğretim Çalışmaları Dergisi*. 2(3), 73-86.
- Dönmez, C. (2006). Atatürk'ün eğitim ile ilgili görüş ve uygulamalarına toplu bir bakış. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(1), 91-109.
- Durak, N. (2010). İslam düşüncesinde etik bir ideal olarak "insan-ı kâmil" anlayışı. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(2), 105-124.
- Durakoğlu, A. (2014). Gazâlî'de ahlak eğitimi. *GEFAD*, 34(2), 211-226.
- Duran, H. (2010). Velâyetnâme'ye göre Hacı Bektaş Veli. *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Dergisi*, 55, 129-137.
- Eğri, O. (2003). *Bektâşilikte tasavvufî eğitim* (2. Baskı). İstanbul: Horasan Yayınları.
- Erdem, C. ve Demir, T. (2010). Bektaşilik öğretilerinde terim ve kavramlar. *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Dergisi*, 55, 437-468.

- Ergun, P. (2011). Hacı Bektaş Veli'nin Makalat-I Gaybiyye ve Kelimat-i Ayniyye adlı eserinde arınma. *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 58, 13-20.
- Ergün, M. (2016). *Mevlana'nın eğitim görüşleri*. (2. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Eroğlu, T. ve Kılıç, H. Ç. (2005). Türk inançları ve inanışlar. *Sosyal Siyaset Konferansları*, 49, 288-307. Erişim adresi: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/9250>
- Ersal, M. (2007). Alevi-Bektaşî inanç sisteminde hukuka örnek: Veli Baba Sultan Ocağı ahitnâmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 4(1), 1-26.
- Ev, H. (2007). *İbn Haldun'un eğitim görüşü*. Yayınlanmamış doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gölpınarlı, A. (2017). *Manâkıb-ı Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli''Vilâyetnâme''*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Gül, İ. (2018). Hacı Bektaş-ı Veli öğretisinde aklın ve ilmin yeri. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 88, 97-109.
- Gülçiçek, A. D. (2003). Hacı Bektaş Veli'nin yaşam felsefesi, inanç ve öğretisi. *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 9 (27), 267-279.
- Gültekin, B. (2005). Fikir liderlerinin halkla ilişkiler amaçlı kullanılması: *Hacı Bektaş Veli*. *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 11 (34), 211-228.
- Günşen, A. (2007). Gizli dil açısından Alevilik Bektaşilik erkân ve deyimlerine bir bakış. *Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları*, 2(2), 328-350.
- Güzel, A. (2007). Ahmet Yesevi, Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre ve Kaygusuz Abdal'da dört kapı kırk makam. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 41, 19-159.
- Hacı Bektaş Veli (2010a). Kitâbü'l Fevâ'id. B. Y. Altınok, (Ed.). *Hacı Bektâş Veli külliyyatı* içinde (ss. 19-167). Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları.
- Hacı Bektaş Veli (2010b). Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye. G. Aytaş, (Ed.). *Hacı Bektâş Veli külliyyatı* içinde (ss. 329-469). Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları.
- Hacı Bektaş Veli (2010c). Makâlât. Ö. Özkan ve M. Bankır, (Ed.). *Hacı Bektâş Veli külliyyatı* içinde (ss. 471-767). Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları.
- Hacı Bektaş Veli. (2011). *Makâlât*. İ. Kaygusuz. (Ed.). İstanbul: Demos Yayınları.
- Hacı Bektaş Veli (2014). *Makâlât kitâbü'l fevâid besmele tefsiri ve Fâtiha tefsiri*. A. Tekin, (Ed.). İstanbul: Kelâm Yayınları.

- Işık, M., Akdağ, M. ve Türk, M. S. (2010). Türk toplumunda Hacı Bektaş Veli algısı üzerine bir çalışma. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 55, 173-192.
- Kadimbeyli, M. (2013). Azerbaycan folklorunda ekolojik eğitim. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 4(2), 161-178.
- Kaya, N., Erişen, Y. ve Gürol, M. (2019). MEB 2013 okul öncesi eğitim programının etnopedagojik açıdan incelenmesi ve uygulamalara yansımaları. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(19), 77-101.
- Kaya, U. (2013). Değerler eğitiminde bir meslek teşkilâtı: Ahîlik. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(26), 41-69.
- Kemaloğlu, M. (2012). Selçuklular döneminde Anadolu'nun Türkleşmesi İslamlaşması ve Hacı Bektâş-ı Veli. *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, 5, 111-140.
- Kızıloluk, H. (2013). *Eğitimin toplumsal temelleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Koç, G., Korkmaz, İ., Coşkun, M. K., Sarı, M., Ünver, N., Kıldan, O., Tok, Ş., Tok, T. N. ve Doğanay A. (Ed.). (2007). *Öğretim ilke ve yöntemleri* (2. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Kolaç, E. (2010). Hacı Bektaş Veli, Mevlana ve Yunus felsefesiyle Türkçe derslerinde değerler ve hoşgörü eğitimi. *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Dergisi*, 55, 193-208.
- Korkmaz, E. (1998). *Dört kapı kırk makam*. İstanbul: Şahkulu Sultan Külliyesi Mehmet Ali Hilmi Dedebaba Araştırma Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları.
- Korkmaz, S. (2001). Ahmet Yesevi ve Hacı Bektaş Veli. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11, 325-355.
- Korkmaz, S. (2011). Hacı Bektaş Velî öğretiminde itikadi unsurların menşei. *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 59, 119-134.
- Kozan, A. (2012). Sözlü ve yazılı tarihe göre Nevşehir bölgesinde Horasan erenleri olarak bilinen şahsiyetler. *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 61, 313-335.
- Kozan, A. (2013). Hacı Bektaş Veli'ye izafe edilen bir eser: Emânet-i Hazret-i Pîr. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 67, 15-38.
- Köle, B. (2013). Tasavvufa göre ilâhi hakikatlerin idrakinde aklın konumu. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3, 81-96.
- Köse, M. Z. (2009). Yeniçeri ocağının Bektaşîleşmesi süreci ve yeniçeri-Bektaşî ilişkileri. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 49, 195-208.
- Kulaksızoğlu, A. ve Dilmaç, B. (2000). İnsani değerler eğitimi programı. *M. Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12, 199-208.

- Kurtoğlu, F. S. (2019). Kök değerler açısından Hacı Bektaş Veli'nin eserleri. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 89, 55-70. doi: 10.31624/tkhdvd.2019.34
- Meirkulova, A. (2017). Çok kültürlü eğitim bağlamında etnopedagoji olasılığı üzerine yansıma. D. Özyürek, M. Yıldırım, S. Ege ve T. Eğri (Ed.). *Uluslararası Öğrenciler Sosyal Bilimler Kongresi Bildiriler Kitabı-I* içinde (ss. 95-106). İstanbul: İlmî Etüdler Derneği.
- Melikoff, I. (2010). *Hacı Bektaş efsaneden gerçeğe* (7. Baskı). T. Alptekin. (Çev.). İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- Özcan, H. (2001). *Bektâşî âdâb ve erkânı*. Doktora tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özcan, H. (2002, Ekim). *Türk kültüründe hoşgörü ve örnek bir tip olarak Alevi-Bektaşî hoşgörüsü*. Doğu Batı Bağlamında Uluslararası Türk Dili ve Kültürü Konferansı, Şumnu Piskopos Konstanstin Preslavski Üniversitesi, Şumnu.
- Özcan, H. (2012a). Hacı Bektaş Veli'de Hz. Muhammed algısı. *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 62, 199-212.
- Özcan, H. (2012b). Hacı Bektaş Veli'nin eserlerinde ve Bektaşî erkânamelerinde dervişin nitelikleri. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7(1), 1695-1705.
- Özcan, N. (2012). Hacı Bektaş Veli'nin Hadis-i Erbain adlı eseri. *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 64, 77-96.
- Özdemir, M. (2010). Nitel veri analizi: Sosyal bilimlerde yöntem bilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 323-343.
- Özen, G. (2011). Bektaşilikte olmazsa olmaz sembollerden çerağ ve yola giren can'ın zinetleri: arakiye, teslim taşı ve tığbent. *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 60, 413-432.
- Özen, Y. (2014). Türk milli kültüründe değerler ve bu değerlerin milletleşmeye etkisi. *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 14(7), 59-87.
- Özensel, E. (2003). Sosyolojik bir olgu olarak değer. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(3), 217-239.
- Öztaşkın, Ö. B. (2012). Öğretim programları ve ders kitaplarında Hacı Bektaş Veli ve Bektaşilik. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 61, 245-272.
- Saban, A. (2014). *Öğrenme öğretme süreci* (7. Baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

- Şişman, M. (2013). *Hacı Bektaş Veli*. Ankara: Sepya Yayınları.
- Tanyıldızı, N. İ. (2011). Türk kültürünün gençlere tanıtımında medyanın rolü: Hacı Bektaş Veli, Mevlana ve Yunus Emre üzerine bir araştırma. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 59, 101-118.
- TDK. (2019). Güncel Türkçe sözlük. <http://tdk.gov.tr> sitesinden alınmıştır.
- Temren, B. (1998). *Bektaşiliğin eğitsel ve kültürel boyutu*. Ankara: Bektaşî Kültür Derneği.
- Topsakal, C. (2004). Avrupa Birliği'nde değerler eğitimi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 2(5), 125-148.
- Tosun, İ. (2015). Etnopedagoji açısından Monguş Kenin-Lopsan'ın Tıva Çançıl adlı eseri. *Turkish Studies*, 10(8), 2017-2038.
- Uulu, I. O. ve Arabova, G. (2006). Kırgız etnopedagojisinde dini motifler. *Alatoo Academic Studies*, 1(1), 43-53.
- Ünlüsoy, K. (2009). Alevi-Bektaşî geleneğinde kadına bakış denemesi. *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları*, 2(2), 55-90.
- Yaman, M. (2013). *Alevilik inanç edep erkân* (2. Baskı). İstanbul: Demos Yayınları.
- Yavaş, F. (2006). *Hacı Bektâş-ı Velî'nin Vilâyetnâmesi'ndeki İslâmî motiflerin değerlendirilmesi*. Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yavuzer, H. (2013). Hoşgörü önderi Hünkâr Hacı Bektaş Veli. *Turkish Studies*, 8(8), 2225-2237.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (11. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, H. (2012). Hacı Bektaş Veli ile Ahi Evran ilişkisi. *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 61, 187-205.
- Yılmaz, A., Akkuş, M. ve Öztürk, A. (2007). *Makâlât*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

ÖZGEÇMİŞ

Fulya ŞAHİN, 1988 yılında Sivas ilinin İmranlı ilçesinde doğdu. İlkokul, ortaokul ve lise eğitimlerini burada tamamladı. 2010 yılında Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi Fen Bilgisi Eğitimi Bölümü'nden birincilikle mezun oldu. 2012 yılının Şubat ayında Gaziantep iline fen bilimleri öğretmeni olarak atandı. Şu anda Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Programları ve Öğretim Bölümü'nde yüksek lisans eğitimini sürdürmektedir. Ayrıca Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Sosyoloji lisans programında okumakta ve Gaziantep'te çalışmaya devam etmektedir.

VITAE

Fulya ŞAHİN was born in İmranlı, Sivas in 1988. She attended primary, secondary and high school in this city. She graduated from Cumhuriyet University, Faculty of Education, Department of Science Education with the first degree in 2010. She was appointed to Gaziantep as a science teacher in February in 2012. She is a graduate student in Gaziantep University, Institute of Educational Sciences, Department of Curriculum and Instruction currently. Also, she attends Anadolu University, The Open University, Sociology Graduation Programme and she still works as a teacher in Gaziantep.